

Parlamentarismens effekt på regjerings- og statsrådsstabiliteten

*En analyse av norsk og svensk parlamentarisme i
et 200-årig perspektiv*

Betina Slagnes

Masteroppgave ved Institutt for statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2019

Antall ord: 22 464

Parlamentarismens effekt på regjerings- og statsrådsstabiliteten

*En analyse av norsk og svensk parlamentarisme i
et 200-årig perspektiv*

Betina Slagnes

Copyright Betina Slognes

2019

Parlamentarismens effekt på regjerings- og statsrådsstabiliteten

Betina Slognes

<http://www.duo.uio.no>

Antall ord: 22 464

Trykk: CopyCat Sentrum

IV

Sammendrag

I denne oppgaven studeres forholdet mellom parlamentarisme og regjerings- og statsrådsstabilitet. Hovedspørsmålet er: *På hvilken måte har overgangen til et parlamentarisk system påvirket regjerings- og statsrådsstabiliteten i Norge og Sverige?* Utgangspunktet for hovedspørsmålet er at eksisterende studier av demokratier og deres regjeringsforhold kun er knyttet til stabile parlamentariske forhold fra 1945 og utover. Det er derfor behov for et lengre perspektiv for å se hvordan den konstitusjonelle utviklingen – spesielt overgangen til parlamentarismen – har betydning for regjeringers og statsråders tid ved makten.

Hovedspørsmålet besvares ved hjelp av historiske og juridiske kilder, samt data fra et omfattende datasett. Datasettet inneholder detaljert informasjon om norske og svenske regjeringer og statsråd tilbake til 1800-tallet, og blir analysert gjennom beskrivende statistikk. Oppgaven drar nytte av et teoretisk rammeverk bygget på studier av flere forfattere innenfor parlamentarisme og regjeringsstabilitet. Studien har flere hovedfunn. Norske og svenske regjeringer har i langt større grad blitt følsomme overfor valg i overgangen til et parlamentarisk system. Den første regjeringen som utgikk fra flertallet på Stortinget i Norge førte til en umiddelbar overgang fra individuelle statsrådsskifter til kollektive regjeringsskifter. Til sammenligning inntraff kollektive regjeringsskifter på et tidligere tidspunkt i Sverige. Statsrådsskiftene i Norge og Sverige har etter innføringen av parlamentarismen blitt mindre individuelle, og i større grad knyttet til regjeringsavgangene. Regjeringsavgangene har også vært knyttet til valg i begge landene, men det er kun i Norge at regjeringer har gått av grunnet parlamentariske krisesituasjoner, hvor mistillit uttrykkes. Til slutt viser dataene at individuelle statsrådsavganger skjer i regjeringer som sitter i hele, eller i flere, valgperioder i begge landene, men denne korrelasjonen er sterkest i det norske tilfellet. Sverige har også hatt mer stabile regjeringer enn Norge, men færre utskiftninger av individuelle statsråder totalt.

Forord

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til veilederen min, Bjørn-Erik, for at du viste tillit til meg og ansatte meg som vitenskapelig assistent høsten 2017. Jeg har satt stor pris på all veiledning, råd og verdifulle innspill du har gitt meg siden den gang. Arbeidet med masteroppgaven har vært en veldig læringsrik og spennende prosess med deg som veileder.

Videre ønsker jeg å takke Knut-Andreas for alle gode råd og hjelp med metoden jeg har benyttet meg av i denne oppgaven. Kaffesamtalene våre har vært et lyspunkt i studietiden.

Takk til Foreningen Norden og UiO:Norden for masterstipend.

Takk også til Oddbjørn Knutsen og Svante Ersson for innspill til kilder i oppgaven.

Eivor, Hedda, Emilie og Emma fortjener en stor takk for korrekturlesing av oppgaven. Blindern hadde ikke vært det samme uten dere.

Ellers ønsker jeg å takke flere andre: Marja, Ida og Rudi, Connie og Karim, Anne Kristine og Kristofer, Heidi og Frode, Katja og Arne, Julie, Silje R., Silje N., Nora, Marte Helene, Solveig, Frida, Ida Aurora og Victoria. Oppmuntringene og rådene deres gjennom studietiden har betydd mye for meg. Ikke minst er jeg takknemlig for støtten fra deg, Helge.

Blindern, mai 2019

Betina Slagnes

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Disposisjon	3
2	Parlamentarisk styre	5
2.1	Demokrati.....	5
2.1.1	Før-parlamentariske systemer.....	7
2.1.2	Parlamentarisme	8
2.2	Regjering og statsråder.....	10
2.2.1	Regjerings- og statsrådsstabilitet.....	11
2.3	Hypoteser	14
2.4	Oppsummering	16
3	Metode	17
3.1	Forskningsdesign	17
3.1.1	Hvorfor case-studie.....	17
3.1.2	Valg av case.....	18
3.1.3	Hvorfor ikke Most Similar Systems Design?.....	18
3.2	Empirisk analysegrunnlag.....	19
3.2.1	Datsett	19
3.2.2	Vedlegg.....	20
3.3	Validitet og reliabilitet	20
3.3.1	Validitet	21
3.3.2	Reliabilitet	22
3.4	Oppsummering	23
4	Overgangen til et parlamentarisk system	25
4.1	Utviklingslinjer i Norges maktforhold og forfatning	26
4.1.1	Statsrådsvarigheten i Norge.....	32
4.2	Utviklingslinjer i Sveriges maktforhold og forfatning.....	34
4.2.1	Statsrådsvarigheten i Sverige.....	37
4.3	Variasjon i statsrådsstabilitet.....	39

4.3.1	Statsrådsvarigheten i Norge fremstilt i boksplokk	41
4.3.2	Statsrådsvarigheten i Sverige fremstilt i boksplokk	43
4.4	Utvikling av regjerings- og statsrådsvarighet	45
4.4.1	Kollektive regjeringsskifter i Norge	46
4.4.2	Kollektive regjeringsskifter i Sverige	47
4.5	Oppsummering og diskusjon	49
5	Parlamentarismens effekt på regjerings- og statsrådsskifter	51
5.1	Valg, parlamentariske krisesituasjoner og regjeringsslitasje	51
5.2	Årsaker til regjerings- og statsrådsskifter	51
5.2.1	De opprinnelige politiske grupperingene i Norge	52
5.2.2	Årsaker til statsrådsskifter i Norge	53
5.2.3	De opprinnelige politiske grupperingene i Sverige	58
5.2.4	Årsaker til statsrådsskifter i Sverige	58
5.3	Regjeringsslitasje	61
5.3.1	Regjeringsslitasje i Norge	61
5.3.2	Regjeringsslitasje i Sverige	65
5.4	Oppsummering og diskusjon	68
6	Konklusjon	71
6.1	Hovedfunn	71
6.2	Videre forskning	73
	Litteraturliste	75
	Vedlegg / Appendiks	81

Tabelloversikt

Tabell 1. Testing av hypoteser med Norge og Sverige som case.....	19
Tabell 2. Statsrådsvarigheten i Norge (antall dager).....	33
Tabell 3. Statsrådsvarigheten i Sverige (antall dager).....	37
Tabell 4. Årsaker til regjeringsskifter i Norge ved tre ulike perioder mellom 1884 og 2019 (antall).....	54
Tabell 5. Årsaker til regjeringsskifter i Sverige ved tre ulike perioder mellom 1905 og 2019 (antall).....	59
Tabell 6. Antall og andel individuelle statsrådsskifter for økende regjeringsslengder i Norge etter 1905.	63
Tabell 7. Antall og andel individuelle statsrådsskifter for økende regjeringsslengder i Sverige etter 1917.	66
Tabell 8/V1. Årsaker til skifte av regjeringsleder mellom 1814 og 1884 i Norge.....	81
Tabell 9/V2. Prosentandel norske statsråd som ble med fra avtroppende regjering og deretter over i påtroppende regjering.	83
Tabell 10/V3. Norske regjeringer 1884-2017.	85
Tabell 11/V4. Antall individuelle statsrådsskifter fordelt på antall år etter regjeringstiltredelse for norske regjeringer etter 1905 som satt i én valgperiode eller mer.	89
Tabell 12/V5. Antall individuelle statsrådsskifter fordelt på antall år etter regjeringstiltredelse for norske regjeringer etter 1905 som satt to valgperioder.	90
Tabell 13/V6. Årsaker til skifte av regjeringsleder mellom 1840 og 1905 i Sverige.	91
Tabell 14/V7. Prosentvis svenske statsråd som ble med fra avtroppende regjering og deretter over i påtroppende regjering.	94
Tabell 15/V8. Svenske regjeringer fra 1905 til 2014.....	96
Tabell 16/V9. Antall individuelle statsrådsskifter fordelt på antall år etter regjeringstiltredelse, for svenske regjeringer etter 1917 som satt i én valgperiode.	99
Tabell 17/V10. Antall individuelle statsrådsskifter fordelt på antall år etter regjeringstiltredelse, for svenske regjeringer etter 1917 som satt to valgperioder.	100

Figuroversikt

Figur 1. Komponentene i et boksplokk.....	39
Figur 2. Statsrådsvarigheten i Norge fremstilt i boksplokk.....	41
Figur 3. Statsrådsvarigheten i Sverige fremstilt i boksplokk.....	43
Figur 4. Gjennomsnittlig varighet for regjeringer og statsråd i Norge.	45
Figur 5. Gjennomsnittlig varighet for regjeringer og statsråd i Sverige.	45
Figur 6. Korrelasjonen mellom regjeringsvarigheten i antall måneder og andelen individuelle statsrådsskifter i Norge fra 1905.	64
Figur 7. Korrelasjonen mellom regjeringsvarigheten i antall måneder og andelen individuelle statsrådsskifter i Sverige fra 1917.	67

1 Innledning

De skandinaviske landene blir ofte ansett i litteraturen som en region med like styresett og politisk erfaring, og som politiske ideal når det gjelder demokrati. Imidlertid er eksisterende studier av demokratier og deres regjeringsforhold kun knyttet til stabile parlamentariske forhold fra 1945 og utover. Det er derfor behov for et lengre tidsperspektiv tilbake til tidlig 1800-tallet for å se hvordan den konstitusjonelle utviklingen – spesielt overgangen til parlamentarismen – har hatt betydning for regjeringers og statsråders tid ved makten.

Dersom regjeringsforholdene før og etter parlamentarismen skal undersøkes er Norge og Sverige et naturlig første sammenligningsgrunnlag. Landene var i personalunion og delte konge fra 1814-1905, en periode da det skjedde store omveltninger i de norske og svenske styringsformene. Norge og Sverige har også til felles at de har utviklet parlamentarismen gradvis.

Blant annet har disse to landene blitt undersøkt gjennom det internasjonale forskningsprosjektet ”Evolution of Parliamentarism and Its Political Consequences”.¹ Jeg har selv vært med på å bygge opp dette omfattende datasettet. Datasettet strekker seg tilbake til 1800-tallet, og inneholder detaljert informasjon om blant annet norske og svenske regjeringer og statsråder.

Dataene viser at det har vært en dramatisk reduksjon i regjerings- og statsrådsvarigheten i Norge etter 1884, da vi fikk den første regjeringen som utgikk fra flertallet på Stortinget.² I etterkant har de norske statsrådene stort sett tredd inn og ut av stillingen på samme tidspunkt, som en kollektiv enhet. I Sverige er derimot mønsteret for regjerings- og statsrådsvarigheten annerledes. Varigheten har blitt redusert lenge før parlamentarismen ble etablert i 1917.

Hovedspørsmålet i oppgaven er derfor: *På hvilken måte har overgangen til et parlamentarisk system påvirket regjerings- og statsrådsstabiliteten i Norge og Sverige?*

¹ Mer informasjon om prosjektet: <https://www.sv.uio.no/isv/english/research/projects/evolution-parliamentarism/>

² I forbindelse med regjeringer og statsråd bruker jeg begrepene ”stabilitet” og ”varighet” om hverandre.

Siden det kan være stor variasjon i stabiliteten både før og etter parlamentarismens gjennombrudd, legges det opp til en analyse av et lengre tidsperspektiv heller enn en analyse som bare ser på tiden umiddelbart før og umiddelbart etter at parlamentarismen vant fotfeste.

Det er flere grunner til at jeg ønsker å analysere dette spørsmålet. For det første er ikke spørsmålet analysert tidligere. For det andre har eksisterende studier på dette området et langt mer begrenset tidsrom, ettersom de fokuserer på tiden etter at parlamentarismen var etablert - nærmere bestemt fra etterkrigstiden. For å kunne analysere effekten av en parlamentarisk utvikling, samt tilsvarende konstitusjonelle endringer, trenger vi derfor et langsiktig perspektiv.

Det er flere årsaker til avgrensningene av antall case i oppgaven. Jeg oppnår blant annet en bedre forståelse av fenomenet som studeres ved å analysere to land. Jeg benytter derfor Norge og Sverige som to kontrasterende case, slik at jeg kan få et inntrykk av landenes parlamentariske fellestrekk og ulikheter.

Oppgavens formål er å få en bedre forståelse av den parlamentariske utviklingen i Norden. Ved å se på regjerings- og statsrådsstabiliteten i et lengre tidsperspektiv kan analysefunnene bidra til en utvidet forståelse av fenomenet. Det er også et ønske med oppgaven å utfordre ”den nordiske modellen” om at det historisk og institusjonelt sett har vært en enhetlig parlamentarisk utvikling i de to konstitusjonelle monarkiene som studeres. I tillegg vil denne analysen avdekke ny viten om parlamentarismens iboende egenskaper, som åpner for et mer nyansert bilde av denne styringsformen. Dette kan anvendes videre i studier av andre parlamentariske demokratier.

For å svare på hovedspørsmålet bygger oppgaven på varierte empiriske data og et forskningsdesign med Norge og Sverige som case. Det empiriske materialet omfatter historiske og juridiske kilder - med det menes statsrettslige studier og forskjellige typer historiske fremstillinger av eldre og nyere dato. Deler av disse kildene sammenfattes og presenteres i oppgavens vedlegg. I tillegg består dette materialet av et historisk-institusjonelt datasett, som jeg skal analysere ved hjelp av beskrivende statistikk. Før den empiriske analysen skal jeg fremstille oppgavens teoretiske rammeverk. Rammeverket bygges på studier av flere forfattere innenfor parlamentarisme og regjeringsstabilitet. Med dette fundamentet utleder jeg flere hypoteser som testes i de kommende analysekapitlene.

1.1 Disposisjon

La meg starte med å presentere oppgavens struktur. I kapittel 2 vil jeg gjøre rede for de ulike teoretiske perspektivene som til sammen danner oppgavens hovedbestanddeler. Jeg beskriver hovedelementene ved forskjellige demokratier, før jeg ser på de maktpolitiske forholdene i de før-parlamentariske systemene. Videre forklarer jeg kjernen ved parlamentarismen, og går gjennom en rekke egenskaper ved denne styringsformen som er relevant for temaet i oppgaven. Deretter diskuterer jeg hvilken rolle regjeringer og statsråder har hatt over tid, samt regjerings- og statsrådsstabiliteten i parlamentariske systemer. Til sammen leder de teoretiske perspektivene til flere forventninger og hypoteser, som jeg senere skal teste empirisk. I kapittel 3 begrunner jeg den metodiske tilnærmingen i oppgaven. Jeg beskriver oppgavens forskningsdesign, det vil si case-studier. Videre begrunner jeg valget av Norge og Sverige som case, og hvorfor denne studien ikke er et tilfelle av forskjellsmetoden (Most Similar Systems Design). Deretter introduserer jeg oppgavens datasett og vedlegg, som utgjør oppgavens empiri. Jeg ser i tillegg på utfordringer relatert til reliabilitet og validitet i dette kapitlet. Kapittel 4 og 5 utgjør oppgavens analyse, der jeg diskuterer hypotesene ut fra funnene av empirien. Avslutningsvis sammenfatter jeg disse funnene i kapittel 6, og svarer på oppgavens hovedspørsmål. I oppgavens vedlegg / appendiks ligger deler av empirien som er samlet inn for å svare på oppgavens hovedspørsmål og hypoteser.

2 Parlamentarisk styre

Dette kapittelet har flere formål. Det første formålet er å definere sentrale begreper i oppgaven. Det mest sentrale begrepet er parlamentarisme. Før jeg går nærmere inn på dette ønsker jeg å gjøre rede for andre viktige begrep. Jeg starter derfor med å karakterisere demokratiske regimer ved hjelp av Robert Dahls (1971) to-dimensjonale oppfatning av demokrati. Jeg vil diskutere demokrati videre gjennom studiene til Cheibub (2007) og Przeworski (1991), før jeg ser på maktforholdene i før-parlamentariske systemer. I tillegg ønsker jeg å se raskt på hvordan parlamentarismen ble utviklet til det systemet vi kjenner til i dag. Med dette som utgangspunkt vil jeg gå gjennom en rekke aspekter ved parlamentarismen. Det andre formålet med dette kapittelet er å påpeke mangler i litteraturen. Overgangen til et parlamentarisk styresett vil medføre endringer i regjeringers sammensetning og forhold til parlamentet. Jeg vil undersøke om litteraturen gjenspeiler dette ved å undersøke om studiene har et langsiktig perspektiv på regjerings- og statsrådsstabiliteten. Til slutt vil jeg avlede og begrunne hypoteser ut fra den eksisterende litteraturen, som er det tredje formålet med kapittelet.

2.1 Demokrati

I sin bok *Polyarchy: Participation and Opposition* kommer Robert Dahl (1971, s. 3-9) frem til åtte institusjonelle 'garantier' eller forhold som demokratier må oppfylle.³ Disse forholdene faller inn under to teoretiske dimensjoner. Den første dimensjonen handler om i hvilken grad det er tillatt med opposisjon, offentlig konkurranse eller politisk konkurranse. Den andre dimensjonen handler om deltagelse i den offentlige konkurransen. Selv om man kan argumentere for at det er flere dimensjoner ved demokrati, fastslår Dahl (1971) at demokratier i hvert fall består av disse to hoveddimensjonene: Graden av politisk konkurranse og graden av politisk deltagelse. Ut fra disse dimensjonene plasserer han ulike regimer langs skalaen.

³ Institusjonelle 'garantier':

1. Frihet til å danne og bli medlem av organisasjoner
2. Ytringsfrihet
3. Stemmerett
4. Kvalifiserte kandidater i offentlige kontorer
5. Politiske ledes rett til å konkurrere om stemmer
6. Alternative informasjonskilder
7. Frie og rettferdige valg
8. Institusjoner som utformer regjeringens politikk er avhengige av stemmer og andre uttrykk for preferanser

Videre har en del land (som for eksempel Norge) hatt valg der kandidater – senere partier – konkurrerte om makten før deltagelsen omfattet alle voksne borgere (altså før allmenn stemmerett). Parlamentarismen har altså noen steder kommet før allmenn stemmerett, og andre steder senere eller samtidig.⁴

Jeg skal nå beskrive demokratiets hovedbestanddeler i henhold til studiene av Cheibub (2007) og Przeworski (1991). Cheibub (2007, s. 33) forklarer at regler og institusjoner i demokrati er høyst nødvendig for å organisere valg og maktskifter. Han skriver videre at de demokratiske reglene kan settes sammen på mange forskjellige måter, som gjør at vi kan differensiere mellom ulike former for demokratiske regimer. Likevel er det tre hovedelementer som er til felles for alle demokratiske styreformer. Disse elementene karakteriseres av Przeworski (1991, s. 10-14), der Cheibub (2007, s. 27-28) tilbyr noen modifiseringer av denne teorien. Det første elementet dreier seg om åpen konkurranse og deltagelse i valg. Her legger Cheibub (2007, s. 28) til at mer enn ett parti må konkurrere i valgene. Det andre elementet gjelder organisert usikkerhet rundt valget. Przeworski (1991, s. 12-13) forklarer at valget ikke er kjent på forhånd blant de politiske deltagerne som konkurrerer med hverandre. Imidlertid er demokratiske valg bare usikkert til en viss grad. Dette skyldes at aktørene vet om de mulige utfallene, både innenfor de institusjonelle rammebetingelsene, og ut fra ressursene som de ulike politiske kreftene fører med seg til konkurransen. Med andre ord vet aktørene hvilken sannsynlighet de har for å vinne eller tape valget, men ikke om de kommer til å vinne eller tape valget. Demokrati kan derfor sies å være et system med organisert usikkerhet, skriver Przeworski. Det tredje og siste elementet handler om irreversible valgresultater. Ved demokratiske maktskifter blir individene og partiene, som utgjør den utøvende makten, byttet ut gjennom valg (Cheibub, 2007, s. 30). Denne prosessen blir organisert under de samme reglene som førte til at den tidligere

⁴ Ved den parlamentariske reformen i 1884 i Norge fikk menn stemmerett om de betalte skatt for en viss sum, og valgene ble gjort hemmelige (Nordby, 2018, s. 79). I 1898 fikk menn alminnelig stemmerett, mens kvinner fikk begrenset stemmerett ved stortingsvalg i 1907 og alminnelig stemmerett i 1913 (Nordby, 2018, s. 80). Norge ble altså parlamentarisk før styresettet fullt ut var demokratisk.

Til sammenligning ble stemmeretten gradvis mer utvidet før parlamentarismen ble etablert i 1917 i Sverige. I følge hjemmesiden til Riksdagen (2016) fikk alle menn som hadde vært i militærtjeneste og betalte skatt alminnelig stemmerett til andre kammeret i 1909. I 1919 vedtok Riksdagen alminnelig stemmerett for kvinner, som ble praktisert første gang ved andre kammeret i 1921.

Dette er for øvrig kortfattede beskrivelser av stemmerettens utvidelser i de to landene.

utøvende myndigheten fikk overta regjeringskontorene (Cheibub, 2007, s. 30). De demokratiske reglene går altså ut på at de politiske aktørenes interesser utsettes for konkurranse og institusjonalisert usikkerhet ved regelmessige og kjente valgperioder, der det konkrete valget på forhånd er ukjent og i etterkant ikke kan modifieres (Cheibub, 2007, s. 27; Przeworski, 1991, s. 14).

Cheibub (2007, s. 33) belyser videre at det er en stor variasjon i reglene som er knyttet til hovedelementene, og dette skaper forskjellige former for demokrati. De to rene systemene som skiller seg klart ut er parlamentarisme og presidentialisme, mens semi-presidentialisme blander trekk fra de to øvrige systemene. Videre forklarer Cheibub (2007, s. 34-35) at parlamentariske regjeringer er avhengig av å ha støtte hos flertallet av representantene i den lovgivende forsamlingen. I presidensielle systemer er ikke regjeringer avhengige av en slik støtte. Regjeringer i semi-presidensielle systemer kan derimot være avhengige av å ha både flertallsstøtte i den lovgivende forsamlingen og støtte hos den direkte valgte presidenten, men her er det stor variasjon landene imellom når det gjelder presidentens stilling og rolle.

2.1.1 Før-parlamentariske systemer

Maktforholdene i de konstitusjonelle monarkiene på 1800-tallet er en klar kontrast til maktforholdene i dagens parlamentariske styresett. I disse før-parlamentariske systemene var monarken den øverste lederen, forklarer Przeworski, Asadurian, og Bohlken (2012, s. 105-106). Monarken stod ikke ansvarlig overfor noen, og han styrte i samråd med statsråder i en regjering som han selv hadde pekt ut. Likevel kunne flertallet i parlamentet iblant tvinge monarken til å avslå, eller akseptere, ulike regjeringer. Dette kom av at parlamentet kontrollerte lovgivningen, og særlig budsjettene. Parlamentet hadde derfor et kraftig verktøy, i og med at monarken trengte penger for å styre. Cheibub, Martin, og Rasch (2016, s. 10) forklarer videre at en regjering også kunne bli kritisert eller forsøkt hindret i sin virksomhet dersom den manglet forsamlingens tillit. Fra tid til annen lyktes parlamentet med å endre regjeringens sammensetning eller politikk, men signaler om mistillit fra forsamlingen var stort sett uklare, kostbare og ga få konsekvenser.

Etter hvert ble flere konstitusjonelle monarkier utviklet til parlamentariske monarkier. Denne utviklingen kan sammenfattes kort i tre trinn, og gjelder generelt for parlamentariske monarkier, forteller Przeworski et al. (2012, s. 107). Monarken tapte først tilliten til

opposisjonspartiene som ikke støttet monarken som statsoverhode. Deretter forsøkte monarken, gjennom undertrykkelse, å svekke den økende viljen fra opposisjonen til å bryte ned det gamle systemet. I de fleste tilfeller var dette forgjeves, og til slutt bukket monarken under for presset om å innføre parlamentarismen som styreform. I dag er monarkens rolle rent symbolsk i parlamentariske konstitusjonelle monarkier.

Likevel er det utfordrende å anslå nøyaktig når parlamentarismen fikk gjennombrudd. I motsetning til føderalismen eller presidentialismen i USA, har ikke parlamentarismen vært et produkt av et bevisst institusjonelt design, skriver Strøm (2000, s. 262-263).

Parlamentarismen oppstod på 1800-tallet i Storbritannia, og har siden blitt spredd til store deler av Vest-Europa og andre deler av verden som har vært under britisk okkupasjon. Når vi prøver å danne oss en begrepsmessig forståelse av parlamentariske regjeringer, prøver vi derfor å forstå kjernen i en historisk utvikling, og ikke et bevisst menneskelig design, forklarer han. I tillegg forekom parlamentarisk praksis i en rekke land før mistillitsforslag var bindende, både ved politisk praksis og konstitusjonelt (Cheibub et al., 2016, s. 12).

2.1.2 Parlamentarisme

I følge Cheibub et al. (2016, s. 6) blir parlamentarisme regelmessig definert i litteraturen ut fra ansvarlige regjeringer (se for eksempel Cheibub (2007, s. 36); Cheibub, Martin, og Rasch (2015, s. 973-974); Clark, Golder, og Golder (2013, s. 459); Laver, Gallagher, og Mair (2011, s. 414); Ljiphart (2012, s. 106); Przeworski et al. (2012, s. 103); Rasch (2004, s. 88); Samuels og Shugart (2010, s. 4); Strøm, Müller, og Bergman (2003, s. 9-13); von Beyme (2000, s. 37, 38)). Kjernen ved ansvarlige regjeringer er at flertallet i parlamentet har makten til å kritisere, og om nødvendig skifte ut, regjeringen (Cheibub et al., 2016, s. 6).

Cheibub et al. (2016, s. 29) beskriver videre det viktigste virkemiddelet som parlamentet har i parlamentariske styresett: muligheten til å stille mistillitsforslag. Ved mistillitsforslag uttrykker medlemmene i parlamentet sterk kritikk til regjeringen, og avgjør i en avstemning om regjeringen kan bli sittende eller ikke. Dersom mistillitsforslaget blir vedtatt, har vi et mistillitsvedtak eller en mistillitserklæring. Regjeringen eller statsrådet som vedtaket omhandler må derfor gå av. Gjennom mistillitsmekanismen kan derfor en regjering styre så lenge den ikke får mistillit rettet mot seg. Ved mistillitsforslag varierer også de demokratiske reglene, da et mistillitsforslag kan kreve enten et alminnelig eller et absolutt flertall i den

lovgivende forsamlingen for å bli vedtatt. Cheibub et al. (2015, s. 982) forklarer forskjellen på alminnelig og absolutt flertall. Ved et alminnelig flertall må flertallet av representantene som stemmer støtte forslaget om at regjeringen skal gå av. Representantene som ikke er tilstede eller unnlater å stemme blir oversett. Ved et absolutt flertall må minst 50 prosent av medlemmene i forsamlingen støtte forslaget om at regjeringen skal gå av. Cheibub et al. (2016, s. 29-30) skriver videre at regjeringen plikter å søke avskjed dersom flertallet i forsamlingen vedtar mistillitsforslaget. Da finnes det to alternativer for å danne en ny regjering. Det ene alternativet er å danne en ny regjering ut fra den gjeldende fordelingen av mandatene i parlamentet. Det andre alternativet er å oppløse parlamentet og skrive ut nyvalg. Den nye regjeringen vil da utgå fra den nye fordelingen av mandatene mellom partiene.

Imidlertid blir mistillitsforslag svært sjeldent vedtatt i etablerte parlamentariske styresett, påpeker Cheibub et al. (2016, s. 12). I stedet praktiserer parlamentariske systemer med en forventning om mistillitsforslag. Hvis en regjering forventer å få mistillit mot seg, vil den normalt gå av før det blir stemt over forslaget.

Cheibub et al. (2016, s. 12) skriver at det ellers er viktig å være oppmerksom på at regjeringsskifter typisk vil være kollektive; Hele regjeringer går av og erstattes med en ny, selv om det selvsagt forekommer at enkelt-statsråder skiftes ut underveis i regjeringers levetid. Dette kalles for 'kollektive regjeringsskifter', ettersom statsministerens avgang medfører en utskiftning av hele regjeringen. Det er også slik i parlamentariske systemer at valg, og endring av parlamentets sammensetning, kan få direkte følge for regjeringens sammensetning.

Graden av tillit mellom regjeringen og parlamentet varierer også mellom parlamentariske demokratier. Som sagt kommer mistillit i første rekke til syne ved mistillitsforslag. "Mistillit" er slikt sett et negativt begrep, og det å unngå mistillit er i utgangspunktet et svakere krav enn å ha tillit (Cheibub et al., 2015, s. 982; 2016, s. 26, 31; Rasch, 2004, s. 88). Tillit er et positivt begrep, og et sterkere krav enn mistillit, som vises ved investiturordninger. Investitur er en votering i parlamentet, og uttrykker at en regjering som er på vei til å bli dannet, eller alt har blitt dannet, har støtte i den lovgivende forsamlingen (Cheibub et al., 2015, s. 970).

I parlamentariske styresett har regjeringsmedlemmene både et politisk og konstitusjonelt ansvar overfor parlamentet. Regjeringsmedlemmenes politiske ansvar uttrykkes gjennom

mistillitsforslaget, mens det konstitusjonelle ansvaret er hovedsakelig et rettslig ansvar, som til syvende og sist blir uttrykt gjennom riksrett. Riksrettsansvaret var vanlig i de før-parlamentariske grunnlovene på 1800-tallet, skriver Cheibub et al. (2016, s. 7). Av politiske årsaker ble det ofte brukt av den lovgivende forsamlingen, da det var få andre måter for å kritisere og tvinge individuelle ministre til å gå av.

I tillegg til det som utgjør kjernen ved parlamentarismen, at regjeringen er ansvarlig overfor flertallet i parlamentet, forteller Narud (2002) at vi også trenger å plassere parlamentarismen i forhold til den demokratiske styringskjeden. Narud (2002) viser derfor til en studie av Kåre Strøm (2000). Strøm (2000, s. 266) låner begreper fra økonomisk teori, der han fokuserer på idéen om delegering av makt fra en ”prinsipal” til en ”agent”. Agenten handler på vegne av prinsipalen, fordi agenten har visse kunnskaper, ferdigheter eller tid som prinsipalen mangler. Strøm (2000, s. 267) skriver videre at agenten er ansvarlig overfor prinsipalen dersom agenten er forpliktet til å handle på vegne av prinsipalen, og prinsipalen kan belønne eller straffe agenten for denne prestasjonen. Representative demokratier inneholder denne mekanismen, da prinsipaler kan delegere og holde agenter ansvarlige i etterkant. I styringskjeden går ansvaret først fra velgerne (prinsipalen) til valgte representanter (agenten), og deretter fra den lovgivende forsamlingen til den utøvende makten, særlig til regjeringslederen (statsministeren). Videre går ansvaret fra regjeringslederen til lederne av de ulike departementene (statsrådene), og fra statsrådene til tjenestemennene. I parlamentariske demokratier er denne styringskjeden lang, enkel og indirekte, skriver Strøm (2000, s. 268-269). Det vil si at hvert ledd har en prinsipal som delegerer til kun én agent (eller flere ikke-konkurrerende agenter), og hver enkelt agent er ansvarlig overfor kun én prinsipal. Dette ’singularitetsprinsippet’ bidrar til at parlamentarisme skiller seg fra andre konstitusjonelle design.

2.2 Regjering og statsråder

Rollen til regjeringer og statsråder har endret seg i overgangen til parlamentarismen. ”Enhver administrasjon blir ansett som en regjering dersom den oppfyller to forhold: At den blir ledet av samme statsminister, og at den er avhengig av støtte fra samme parti eller partier i kammeret” (Blondel, 1968, s. 190). Regjeringen består av en rekke statsråder med ansvar for ulike departementer.

Overgangen til parlamentariske systemer innebærer også endringer i hvordan regjeringene settes sammen. I parlamentariske demokratier skiller vi mellom fire typer regjeringer, henholdsvis mellom flertalls- og mindretallsregjeringer, og mellom ettparti- og koalisjonsregjeringer (Strøm, 1990, s. 7). Flertallsregjeringer består av ett eller flere partier som har mer enn halvparten av setene i parlamentet, mens partiene i mindretallsregjeringer kontrollerer under halvparten av parlamentets mandater (Rasch, 2004, s. 44). Videre er 'minste vinnende regjeringer' regjeringer som kun inkluderer partiene som er nødvendige for å danne flertall (Rasch, 2004, s. 46). 'Overtallige regjeringer' er regjeringer med flere partier enn det som egentlig er nødvendig for å danne flertall (Rasch, 2004, s. 46).

2.2.1 Regjerings- og statsrådsstabilitet

I internasjonal komparativ litteratur henvises det gjerne til Kåre Strøms tradisjonelle definisjon av regjeringsstabilitet. Strøm (1990, s. 57) beskriver tre kriterier for hva som regnes som en ny regjering: 1) Statsministeren byttes ut, 2) Regjeringens partisammensetning endres, eller 3) Valg.⁵

Videre kan en overgang til parlamentariske systemer innebære endringer i regjerings- og statsrådsstabiliteten. Det er mange variabler som kan brukes til å forklare disse endringene. Med tanke på oppgavens tema er Cheibub og Limongi (2002) sine sammenligninger av presidensielle og parlamentariske systemer fremtredende. De forsøker å forklare hvorfor parlamentariske regimer har mer stabile regjeringer enn presidensielle regimer. Hovedsakelig skyldes dette tre områder ved parlamentarismen, nærmere bestemt flertallet i den lovgivende forsamlingen, samarbeidsinsentiver og sentralstyrte beslutningsprosesser (Cheibub & Limongi, 2002, s. 153). Jeg skal gå gjennom disse områdene nå.

Flertallet i den lovgivende forsamlingen

Cheibub og Limongi (2002, s. 153) forklarer at flertallsregjeringer nærmest følger av parlamentarisme, bidrar til stabilitet, og er et produkt av de iboende egenskapene som denne styringsformen har. I parlamentariske styresett må som sagt regjeringer ha den lovgivende forsamlingens tillit for å kunne overta og bli værende ved makten. Ettersom beslutninger

⁵ Döring og Manow (2018) sin tradisjonelle definisjon av en regjering og et regjeringsskifte er annerledes enn den offisielle definisjonen i Norge. Den offisielle forklaringen på nettsiden til statsministerens kontor er at Solberg har hatt én regjering som senere har blitt utvidet (Regjeringen.no, 2018). Dette står i kontrast til Döring og Manow (2018) sin nettside, der det står oppført fire regjeringer: Solberg I, Solberg II, Solberg III og Solberg IV.

under parlamentarismen blir vedtatt på basis av flertallsregelen, vil ingen regjeringer overleve uten å ha støtte fra et flertall. Av og til dannes det mindretallsregjeringer, men for å kunne styre må de ha evne til å få flertall for forslagene som fremmes.⁶ Ved konflikt mellom lovgivende og utøvende myndighet har parlamentarismen en innebygget krisemekanisme: Det kan dannes en ny regjering som er støttet av flertallet, og dersom dette ikke er mulig, kan det skrives ut nye valg.

Strøm (1990, s. 62-63) finner imidlertid at mindretallsregjeringer, som er relativt vanlig i parlamentariske demokratier, ikke nødvendigvis er et tegn på politisk ustabilitet. Ved å anvende teorien om rasjonelle valg forklarer Strøm (1990, s. 70-72) hvorfor partipolitiske ledere danner mindretallsregjeringer. For det første forekommer mindretallsregjeringer fordi opposisjonspartier ikke trenger å være i regjering for å oppnå politisk innflytelse. Dermed er det mindre viktig for opposisjonspartiene utenfor regjering å felle de sittende regjeringene. En annen grunn, ifølge Strøm (1990, s. 69), er den sterke konkurransen mellom partiene om velgerne. Partiene mister stemmer ved å sitte i regjering, særlig i koalisjoner der partiene ofte må inngå kompromisser. Følgelig er det ikke like forlokkende å vinne regjeringsmakten, ikke minst om det innebærer koalisjoner med partier som det er vanskelig å samarbeide med.

Samarbeidsinsentiver

Cheibub og Limongi (2002, s. 157-158) forklarer at parlamentariske regimer fremmer samarbeid gjennom koalisjoner og partidisciplin, som igjen bidrar til stabilitet. For det første vil partiene utenfor regjering unngå å skape konflikter som kan intensiveres, da de bestandig kan bli en del av regjeringen. For det andre kan udisiplinerte partier under parlamentariske styresett bety at et flertallsstøtte ikke er til stede i parlamentet, at lover og forskrifter ikke blir vedtatt, og i verste fall at regjeringen oppløses. For å fortsette i regjering må derfor politiske partier opprettholde disiplin, slik at deres medlemmer i parlamentet vil støtte forslagene som regjeringspartiene fremmer. Videre har individuelle parlamentsmedlemmer insentiver til å støtte regjeringen, da de risikerer å miste mandatene sine ved for tidlige valg. På denne måten gir parlamentariske regimer ulike insentiver for enkeltmedlemmer av parlamentet og politiske partier til å samarbeide med regjeringen, som videre medfører høy partidisciplin.

⁶ Strøm (1990, s. 8) viser derimot at 1/3 av alle regjeringer i parlamentariske systemer er mindretallsregjeringer.

Sentralstyrte beslutningsprosesser

Cheibub og Limongi (2002, s. 175-176) skriver deretter at beslutningsprosessene ofte - men ikke alltid - er sentralstyrte i parlamentariske systemer, der lovgivende myndighet er nasjonalforsamlingen. Det vil si at beslutningene ved sentraliserte beslutningsprosesser reduseres risikoen for konstitusjonelle 'deadlocks' og koordineringen av politikktutformingen øker. Samlet kan dette øke stabiliteten under parlamentariske styresett.

Et annet viktig element som Cheibub og Limongi (2002) ikke nevner er at stabiliteten også påvirkes av hvorvidt parlamentet er delt i ett eller to kamre. Det er også flere faktorer ved to-kammersystemer som har innflytelse på stabiliteten. Bergman, Müller, Strøm, og Blomgren (2003, s. 118-119) gir en oversikt over disse faktorene. Den første faktoren dreier seg om hvorvidt overhuset har samme valgordning som underhuset. Den andre faktoren handler om regjeringen står ansvarlig overfor overhuset. Den tredje faktoren angår hvilke beslutninger og lover som krever overhusets samtykke. Den fjerde og siste faktoren omhandler overhusets vetomakt, og om overhuset har mulighet til å blokkere eller forsinke en lovgivningsprosess. Til sammen kan disse elementene virke inn på dannelsen og oppløsningen av regjeringer, og dermed også regjerings- og statsrådsstabiliteten i et land.

Videre har ikke Cheibub og Limongi (2002) undersøkt stabiliteten til før-parlamentariske regimer. Til tross for at Strøm (1990, s. 196-197) studerer norske regjeringer fra 1905, baseres samtlige studier av regjeringsstabilitet på data fra hovedsakelig kortere eller lengre perioder etter 1945 (se for eksempel Bergman (2003, s. 605-606); Damgaard (2008, s. 310, 312); Laver et al. (2011, s. 447); Ljiphart (1984, s. 272-273; 1999, s. 132-133); Narud og Strøm (2003, s. 536-537); Strøm (1990, s. 246-269); Saalfeld (2008, s. 328, 331); Taylor og Herman (1971, s. 28); von Beyme (2000, s. 191); Warwick (1979, s. 466)). Studier av regjerings- og statsrådsstabilitet har med andre ord til felles at de er knyttet til stabile parlamentariske forhold, som også avgrenser tidsperspektivet. Dette gjør det interessant å utvide perspektivet, og foreta sammenligninger av regjeringer både før og under den parlamentariske utviklingen. Jeg skal derfor se på variasjonen i regjerings- og statsrådsstabiliteten over lengre tidsintervaller enn det som hittil har blitt studert.

2.3 Hypoteser

Jeg har nå gitt en innføring i sentrale begreper ved parlamentarismen, og ut fra denne begrepsforståelsen ønsker jeg å utlede og teste flere hypoteser. Jeg begynner med oppgvens første hypotese. Et skifte i det politiske flertallet i parlamentet, som følge av et valg eller partisplittelser og lignende, kan ha konsekvenser for regjeringen og dens sammensetning. Dette avhenger av om regjeringen fortsatt tolereres, eventuelt har tillit, eller ikke. Til sammen gir det en forventning om at regjeringer og statsråder i parlamentariske systemer er mer følsomme overfor valg. Med utgangspunkt i dette skisserer jeg følgende hypoteser:

H₁: Overgangen til et parlamentarisk system innebærer at regjeringene i langt større grad blir følsomme overfor valg.

Dette innebærer følgende,

H_{1A}: Gjennomsnittlig statsrådsvarighet blir lavere.

H_{1B}: Det blir mindre variasjon i hvor lenge statsråder sitter.

Funnene vil bidra til ny kunnskap om regjerings- og statsrådsstabiliteten i før-parlamentariske regimer, samt ved overgangen til parlamentarismen. Dette har frem til nå vært understudert i litteraturen.

Jeg forventer at overgangen til parlamentarismen har medført en endring i hvordan regjeringene og statsrådene blir byttet ut. Parlamentarismen innebærer også en forventning om at regjeringen skiftes ut dersom det politiske flertallet endres etter et valg. Med andre ord forutsetter, eller medfører, parlamentarismens (indirekte) valgfølsomhet muligheten for kollektive regjeringsskifter. Dette står i kontrast til den før-parlamentariske tiden, der monarken avskjediget ministre og regjeringer etter eget ønske. Den andre hypotesen er:

H₂: Overgangen til et parlamentarisk system innebærer en overgang fra individuelle statsrådsskifter til kollektive regjeringsskifter.

Dersom dataene for den før-parlamentariske perioden viser at regjeringene og statsrådene går av og på samtidig, vil det indikere at kollektive regjeringsskifter også er mulig utenom

parlamentarismen. I så fall er kollektive regjeringsskifter en (stilltiende) forutsetning for parlamentarisme, det vil si en nødvendig betingelse. Videre er ikke kollektive regjeringsskifter dermed en tilstrekkelig betingelse for parlamentarisme, da parlamentarisme ikke er nødt for å bli innført i en overgang fra individuelle statsrådganger til kollektive regjeringsskifter. Samlet kan funnene om kollektive regjeringsskifter i før-parlamentariske og parlamentariske regimer bidra med ny innsikt om parlamentariske utviklinger og egenskaper.

Hvis de øvrige hypotesene relatert til statsråder stemmer, vil det i et langsiktig perspektiv synes i dataene at individuelle statsrådsskifter var vanlig før parlamentarismen ble utviklet, og sjeldnere etterpå. I tiden etter parlamentarismens gjennombrudd forventer jeg derfor at individuelle statsrådsskifter stort sett bare forekommer i de tilfellene der regjeringer sitter i hele perioder. Der det forekommer regjeringsskifter mellom valgperiodene, enten ved parlamentariske krisesituasjoner som mistillitsforslag eller kabinettspørsmål, har regjeringene færre individuelle statsrådsskifter. I så fall kan individuelle statsrådsskifter i parlamentariske systemer bli sett på som et slitasjefenomen for langsittende regjeringer. Oppgavens tredje og fjerde hypotese er derfor:

H₃: Ved utviklingen av parlamentariske systemer blir statsrådskiftene i større grad knyttet til regjeringsavgangene, og disse regjeringsavgangene skyldes valg eller parlamentariske krisesituasjoner (mistillit, kabinettspørsmål, og lignende).

Funnene fra den tredje hypotesen vil vise hvilke parlamentariske instrumenter som er mest fremtredende i parlamentariske systemer. Ved å sammenligne flere parlamentariske systemer kan også funnene bidra til å avdekke likheter eller forskjeller mellom dem.

H₄: I parlamentariske systemer skjer individuelle statsrådsskifter, i den grad det forekommer, i regjeringer som sitter i hele eller i flere valgperioder.

Det har ikke blitt fokusert mye på individuelle statsrådsskifter i litteraturen rundt regjerings- og statsrådsstabilitet, og funnene fra den fjerde hypotesen vil derfor være et bidrag til dette området. Funnene vil også avdekke likheter eller forskjeller mellom ulike parlamentariske systemer.

2.4 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg gitt en teoretisk bakgrunn for hvorfor jeg ønsker å studere stabiliteten i regjeringskontorene i et langt tidsperspektiv. Litteraturen om den tidlige fasen av parlamentariske styresett er begrenset. Videre er studier av regjerings- og statsrådsstabiliteten nesten utelukkende analysert etter den annen verdenskrig. Jeg ønsker derfor å bringe inn et lengre tidsperspektiv, ettersom dette omtrent har vært fraværende i litteraturen til nå. Ut fra denne bakgrunnen har jeg avledet fire hypoteser som skal testes i analysen. Etter analysen vil det være klart hvordan funnene forholder seg til eksisterende kunnskap på feltet.

3 Metode

Formålet med dette metodekapittelet er å presentere og forklare oppgavens metodologiske tilnæringsmåte. Til å begynne med skal jeg redegjøre for oppgavens forskningsdesign, som er en kvalitativ case-studie med en historisk og institusjonell analyse. Jeg skal deretter begrunne hvorfor case-studie er et egnet forskningsdesign til oppgavens formål, og hvorfor valget falt på Norge og Sverige som case til å svare på oppgavens hovedspørsmål. Videre introduserer jeg oppgavens empiriske grunnlag, deriblant datasettet og vedlegget som analysekapitlene baseres på. Her vil jeg også beskrive hvordan jeg har gått frem under datainnsamlingen og analysen av empirien. Til slutt vil jeg drøfte oppgavens indre og ytre validitet, og reliabilitet.⁷

3.1 Forskningsdesign

3.1.1 Hvorfor case-studie

For å besvare oppgavens hovedspørsmål skal jeg gjennomføre en case-studie av hvordan overgangen til et parlamentarisk system har påvirket regjerings- og statsrådsstabiliteten i Norge og Sverige. ”Et case er et fenomen av teoretisk betydning som er avgrenset i tid og rom” (Gerring, 2017, s. 27). Videre er case-studier dypt intensive studier som omfavner mye informasjon om enhetene som blir undersøkt, noe som fremmer en helhetlig forståelse (Grønmo, 2016, s. 105). Som nevnt ønsker jeg å gå nærmere inn på hvordan utviklingen av parlamentarismen har påvirket regjerings- og statsrådsstabiliteten i Norge og Sverige. Dette krever en detaljert fremstilling av den historiske og politiske utviklingen i begge land, siden ulike land har utviklet sine parlamentariske styresett på ulike måter. For å kunne besvare oppgavens hypoteser og overordnede hovedspørsmål er det derfor ikke tilfredsstillende med en overfladisk behandling av flere case i en større komparativ analyse.⁸ Av den grunn er case-studie et velegnet forskningsdesign, som gir meg mulighet til å gå i dybden og undersøke prosesser i to land som gradvis har utviklet en parlamentarisk styreform.

⁷ Jeg har meldt inn oppgaven til Norsk senter for forskningsdata (NSD) og fått oppgaven godkjent.

⁸ Selv om delanalysene bygger på et utvalg av to case, inneholder hvert case et stort antall observasjoner (N) av statsråder, da statsrådsdatasettet inkluderer alle norske og svenske statsråd fra henholdsvis 1814 og 1840 og frem til 2013/2014 (Gerring, 2017, s. 34).

3.1.2 Valg av case

Norge og Sverige har mange fellestrekk som gjør dem velegnet for sammenligning. Landene var i personalunion og delte konge fra 1814-1905 - som var en lang periode der det skjedde store omveltninger i den norske og svenske styringsformen. I tillegg til disse fellestrekkene har landene hatt en del institusjonelle forskjeller. Blant annet har Sverige hatt et tokammersystem og oppløsningsrett. Jeg har valgt både Norge og Sverige som case, fordi jeg anser det som hensiktsmessig å kunne kontrastere landenes parlamentariske erfaringer, for derigjennom å få et inntrykk av landenes fellestrekk og ulikheter. Ved å benytte Norge og Sverige som kontrasterende case kan jeg derfor få et inntrykk av om det er noen særegenheter ved den norske eller svenske parlamentariske erfaringen. Dersom jeg finner støtte for alle hypotesene i begge land, er hypotesene styrket, sammenlignet med om jeg bare hadde studert hypotesene i ett land.

Dessuten har jeg valgt å ikke inkludere mer enn to case, da hypotesene i denne studien fordrer at det gjennomføres dybdestudier. Dybdestudiene fører til en delvis vanskelig kildesituasjon, da jeg må gå lenger tilbake i tid og undersøke eldre historiske kilder på originalspråket. Dette gir begrensninger på valg av case. Etersom datainnsamlingen også er omfattende, er det i denne sammenhengen vanskelig å utvide antall land utover det som er gjort i denne oppgaven.

3.1.3 Hvorfor ikke Most Similar Systems Design?

Formålet med denne oppgaven er ikke å benytte Norge og Sverige i et komparativt design etter forskjellsmetoden, og avdekke en bestemt årsakssammenheng. Det er viktig å huske på at begge land utviklet parlamentarismen gradvis, men de gjorde det på ganske ulikt vis, noe som igjen gir ulike utslag på stabiliteten i regjeringskontorene. Forskjellsmetoden er derfor ikke naturlig i denne sammenhengen. Oppgavens formål er derimot å undersøke de samme forholdene knyttet til parlamentarismen og regjeringsstabilitet i to land - i stedet for bare ett – for å øke validiteten dersom funnene samsvarer. Jeg går derfor dypt inn i casene og tester hypotesene hver for seg, slik tabell 1 viser under (side 19). Analysen av enkeltcasene vil gi et godt bilde av mekanismene og den historiske utviklingen innenfor hvert enkelt land. Samlet vil dette gi en større forståelse av prosessene enn hva forskjellsmetoden kan bidra til.

Tabell 1. Testing av hypoteser med Norge og Sverige som case.

Norge	H ₁	H ₃
	H ₂	H ₄
Sverige	H ₁	H ₃
	H ₂	H ₄

3.2 Empirisk analysegrunnlag

For å avdekke eventuelle forskjeller i den parlamentariske utviklingen i Norge og Sverige har jeg hovedsakelig valgt å benytte to typer supplerende kildemateriale. Kildematerialet består av et omfattende datasett, samt historiske og juridiske kilder – med det menes statsrettslige studier og forskjellige typer historiske fremstillinger av eldre og nyere dato. Ved å benytte meg av metodetriangulering og anvende et større utvalg av kilder, vil jeg kunne måle fenomenet på flere måter (Bryman, 2016, s. 386, 643). Dersom det er samsvar mellom de ulike kildene, styrkes også tilliten til studiens funn (Bryman, 2016, s. 643).

3.2.1 Datasett

Den konkrete analysen innenfor hvert av casene hviler i stor grad på et kvantitativt materiale. Som en del av forskningsprosjektet «The Evolution of Parliamentarism and Its Political Consequences», har jeg vært med på å lage et stort datasett over blant annet norske ministre fra 1814 frem til 2013, og svenske ministre fra 1840 frem til 2014.⁹ Dette er første gang noen undersøker disse dataene. Datasettet gir et godt grunnlag for å studere endringer i regjeringenes karakter over tid, og om endringene skjer omtrent samtidig i de to skandinaviske landene. For de norske statsrådene er dataene hentet fra den norske regjeringens hjemmeside.¹⁰ Dataene for de svenske ministrene er hentet fra boken *Sveriges*

⁹ Mer informasjon om forskningsprosjektet: <https://www.sv.uio.no/isv/english/research/projects/evolution-parliamentarism/>

Jeg har også valgt å ikke inkludere Solberg-regjeringen, da denne regjeringen ikke har søkt avskjed og gått av, men har blitt utvidet (Regjeringen.no, 2018). Videre har en del ministre gått av og nye kommet inn siden Solberg-regjeringen ble dannet i 2013, og vi vet ikke det endelige tallet for individuelle statsrådsavganger enda. Følgelig har jeg valgt å inkludere regjeringene i Sverige frem regjeringen Reinfeldt gikk av i 2014, slik at dataene ender omtrent på samme tidspunkt for begge land.

¹⁰ Norske regjeringer fra 1814-1905: <https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringsliste1814-1905/id437998/>

Regeringar 1840 – 2003 (Persson, 2003). Dataene har blitt overført, kodet og tilrettelagt i Excel. Deretter har dataene blitt overført til det statistiske analyseprogrammet SPSS. I SPSS har jeg analysert dataene ved hjelp av beskrivende statistikk. Dette har blitt fremstilt i tabeller og figurer med ulike typer av mål og teknikker. Jeg vil heretter omtale datasettet for «Statsrådsdatasett». ¹¹

3.2.2 Vedlegg

Oppgaven baserer seg også i stor grad på kvalitative og kvantitative data i form av tabeller som anvendes til å forklare hva som har skjedd i Norge og Sverige på ulike tidspunkter. Kildene til disse tabellene er hentet fra et bredt omfang av historiske og juridiske kilder, samt fra analysen av datasettet. Disse tabellene står oppført i oppgavens vedlegg. I vedlegget finner man en oversikt over årsaker til skifte av regjeringsledere mellom 1814 og 1884 i Norge, og mellom 1840 og 1905 i Sverige. Videre inneholder vedlegget tabeller med en omfattende oversikt over norske regjeringer mellom 1884 – 2013 og svenske regjeringer mellom 1905 og 2014. I tillegg har vedlegget tabeller med tall på individuelle statsrådsrifter etter 1905 i Norge og 1917 i Sverige.

3.3 Validitet og reliabilitet

For at resultatene fra analysen skal være pålitelige er det viktig at datamaterialet som analysen baseres på er av god kvalitet. Drøfting av validitet og reliabilitet bidrar til å kvalitetssikre resultatene. Validitet uttrykker om datamaterialet er relevant for oppgavens problemstilling (Hellevik, 2002, s. 183). Reliabilitet går ut på at innsamlingen og bearbeidingen av datamaterialet er gjennomført på en nøyaktig måte (Hellevik, 2002, s. 53). Dersom dette er gjort på en grundig måte har andre forskere som gjentar studiet, med det samme datamaterialet, mulighet til å komme frem til like resultater (Hellevik, 2002, s. 51).

(Resten av kildene fortsetter på side 20)

Norske regjeringer fra 1905-1940: <https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringsliste-1905-1945/id438665/>

Norske regjeringer siden 1945: <https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringer/id438715/>

¹¹ Statsrådsdatasettet, syntaxene, SPSS-filene og noen filer i Excel er tilgjengelig på en minnepinne som er levert til administrasjonen.

Jeg skal nå redegjøre for hvordan jeg har forsøkt å sikre høy grad av validitet og reliabilitet i dette studiet.

3.3.1 Validitet

Man kan skille mellom indre og ytre validitet. Med indre validitet menes det at det trekkes korrekte slutninger rundt årsakssammenhenger i et studie (Bryman, 2016, s. 384; Gerring, 2017, s. 195). Som nevnt i kapittel 2 er det utfordrende å fastslå når parlamentarismen fikk sitt gjennombrudd. Spørsmålene knyttet til disse dateringene gir også utfordringer til den indre validiteten. Er det for eksempel valid å snakke om parlamentarisme i Norge mellom 1884 og 1905? Flere forfattere daterer parlamentarismen senere i Norge. Nordby (2010, s. 19) forklarer at stortingsflertallet i 1884 godtok for første gang regjeringen som ble dannet. Men denne praksisen ble fulgt konsekvent først etter 1905. Smith (2016, s. 100) skriver også at parlamentarismen som rettslig institusjon ikke ble innført i 1884. I stedet ble et konstitusjonelt spørsmål om kongens vetorett mot grunnlovsendringer oppklart. I tråd med den nye beslutningen begynte statsrådene å møte i parlamentet for å argumentere og stå til ansvar for virksomheten sin. Bestemmelsen om statsrådenes rett til å møte i Stortinget la altså en viktig grunnstein for utviklingen av et parlamentarisk styringssystem (Smith, 2016, s. 183).¹²

Vi kan derfor si at Norge var før-parlamentarisk i tiden før 1884. Politisk sett var det et parlamentarisk system fra 1884, men de parlamentariske prinsippene ble ikke fulgt konsekvent, og parlamentarismen hadde ikke forankring rettslig. Vi kan altså ikke si at parlamentarismen ble innført i 1884 i Norge, men det var begynnelsen på en parlamentarisk utvikling. I det svenske tilfellet er det derimot annerledes. Parlamentarismen kom mer gradvis, og ikke i form av en krise, slik som i Norge. Det er derfor vanskelig å snakke om et før-parlamentarisk system i streng forstand når det gjelder Sverige.¹³

De ulike kildene som vedleggstabellen 10/V3 (side 81 - 84) og vedleggstabell 15/V8 (side 96-98) baseres på varierer også i enkelte tilfeller, spesielt når det kommer til det parlamentariske grunnlaget. Jeg har derfor etterstrebet å komme så nærme den riktige

¹² Den parlamentariske utviklingen i Norge beskrives nærmere i kapittel 4.

¹³ Jeg legger denne forståelsen til grunn i beskrivelsen av før-parlamentariske systemer i kapittel 2 og i oppgaven generelt.

informasjonen som mulig ved å føre opp informasjonen som har størst støtte blant de ulike kildene.

Med dette i betraktning vil jeg argumentere for at den indre validiteten er sikret i denne oppgaven, da jeg går i dybden av begge casene som studeres og tar hensyn til dateringsspørsmålet rundt parlamentarismens gjennombrudd. Jeg har også brukt flere kilder til å svare på oppgavens hovedspørsmål, som inkluderer skriftlige kilder og kvantitative data. Dette gjør at analyseresultatene blir mer pålitelige når de forskjellige kildene samsvarer med hverandre (Bryman, 2016, s. 386).

Med ytre validitet menes hvorvidt funnene kan generaliseres til andre sosiale områder (Bryman, 2016, s. 384). Kvalitative studier omhandler som regel case-studier der enhetene er få – noe som kan være en utfordring for den ytre validiteten (Bryman, 2016, s. 384). Som følge av at utvalget i denne studien består av to case vil den ytre validiteten bli noe lavere. Hovedformålet med denne studien er likevel ikke å generalisere fra de to case-studiene til alle politiske systemer der parlamentarismen har blitt gradvis utviklet. Uansett står jeg bedre rustet til å forstå prosessene når jeg bygger på to, heller enn bare ett case. Dessuten kan funnene i studiet avdekke ny viten om parlamentarismens iboende egenskaper ut fra kontrastene mellom den norske og svenske parlamentariske erfaringen. Dette kan anvendes videre i studier av andre parlamentariske demokratier, både i Norden og i andre deler av verden.

3.3.2 Reliabilitet

Høy reliabilitet er essensielt for at dataene skal ha høy validitet (Hellevik, 2002, s. 53). Reliabilitet omhandler som sagt at innsamlingen og bearbeidingen av datamaterialet er gjennomført på en nøyaktig måte, slik at ulike forskere som bruker samme fremgangsmåte kommer frem til samme resultat (Hellevik, 2002, s. 51, 53). Under prosessen med innsamling og behandlingen av datasettet, samt utarbeidelsen av tabellene som står oppført i vedlegget, har jeg fokusert på å være nøyaktig og oppmerksom. Både jeg og andre i forskningsprosjektet har kontrollert tallene i datasettet. I tillegg stemmer dataene overens med forventningene mine. Sannsynligheten for at det er feil i dataene er derfor lav, selv om det kan forekomme. Jeg anser derfor reliabiliteten for god i dette studiet.

3.4 Oppsummering

Oppgavens forskningsdesign er en kvalitativ case-studie. Case-studien inneholder en rik historisk og institusjonell analyse av den parlamentariske utviklingen i Norge og Sverige. Landene er velegnet for sammenligning på grunn av deres historiske og politiske fellestrekk. Ved å kontrastere og gå i dybden på to case står jeg bedre rustet til å forstå landenes parlamentariske utvikling og dens føringer på landenes regjeringsstabilitet. Formålet er ikke å avdekke en bestemt årsakssammenheng mellom landene, og studien er derfor ikke et tilfelle av forskjellsmetoden. Vedrørende kildematerialet har jeg benyttet meg av metodetriangulering for å styrke tilliten til studiens funn, og jeg anser validiteten og reliabiliteten for tatt hånd om på en god måte i denne oppgaven.

4 Overgangen til et parlamentarisk system

Formålet med dette kapittelet er å teste oppgavens første og andre hypotese. Den første hypotesen går ut på at regjeringene i overgangene til et parlamentarisk system blir mer følsomme overfor valg.¹⁴ Hypotesen innebærer videre to underhypoteser: Gjennomsnittlig statsrådsvarighet blir lavere, og det blir mindre variasjon i hvor lenge statsråder sitter.¹⁵ Videre skal jeg teste den andre hypotesen, som sier at overgangen til et parlamentarisk system innebærer en overgang fra individuelle statsrådsskifter til kollektive regjeringsskifter.

¹⁶

For å teste disse hypotesene skal jeg benytte meg av ulike mål for spredning og sentraltendens for å beskrive informasjonen i datasettet. Grunnet datasettets store omfang – ettersom det inkluderer statsråder tilbake til 1814 i Norge og 1840 i Sverige, er det av analytiske og fremstillingsmessige hensyn nødvendig med en periodisering. For å konstruere en hensiktsmessig periodisering må jeg først gjøre rede for utviklingstrekkene av maktfordelingen i de to landene. For hvert av landene starter jeg derfor med å begrunne periodeinndelingene ut fra viktige politiske prosesser og historiske vendepunkter i utviklingen av forfatningen og maktforholdene. For øvrig viser det seg at utviklingen har vært ganske ulik i Norge og Sverige, da de institusjonelle skiftene og endringene som er av interesse for denne studien har forekommet på ulike tidspunkt. Av den grunn vil også periodiseringene bli ulike.

Etter at jeg har begrunnet periodiseringene skal jeg redegjøre for ulike mål for spredning og sentraltendens. Det første jeg skal se på er gjennomsnittsvarigheten til de norske og svenske statsrådene. Videre vil jeg ved hjelp av standardavvik undersøke om statsrådenes varighet blir mindre variert sammenlignet med før-parlamentarisk tid. Dernest skal jeg fremstille dataene ved hjelp av boksplokk, ettersom boksplokk er hensiktsmessig for å avdekke annen nyttig informasjon som ikke kommer frem ved gjennomsnitt. Avslutningsvis vil jeg diskutere når

¹⁴ H₁: Overgangen til et parlamentarisk system innebærer at regjeringene i langt større grad blir følsomme overfor valg.

¹⁵ Dette innebærer følgende,
H_{1A}: Gjennomsnittlig statsrådsvarighet blir lavere.
H_{1B}: Det blir mindre variasjon i hvor lenge statsråder sitter.

¹⁶ H₂: Overgangen til et parlamentarisk system innebærer en overgang fra individuelle statsrådsskifter til kollektive regjeringsskifter.

det første kollektive regjeringsskiftet fant sted i henholdsvis Norge og Sverige. For å kunne gjøre dette vil jeg benytte meg av grafer som illustrerer regjerings- og statsrådsstabilitetens utvikling, samt kvalitative kilder om Sveriges første tilfelle av et kollektivt regjeringsskifte. I tillegg vil jeg i denne delen også utfordre forståelsen av kollektive regjeringsskifter ved å undersøke hvor ofte statsråder blir med fra en avtroppende regjering og over til en påtroppende regjering.

4.1 Utviklingslinjer i Norges maktforhold og forfatning

I analysen er det som sagt nødvendig å bygge på en periodeinndeling i begge landene. For Norge dreier det seg om følgende perioder: 1814-1883, 1884-1904, 1905-1940 og 1945-2013. I de følgende avsnittene skal jeg begrunne inndelingen nærmere.

Etter kongeloven av 1665 og frem til 1814 var Danmark-Norge et absolutt monarki, der statsmakten i Norge lå hos en eneveldig monark, skriver Smith (2016, s. 25-26). I denne perioden hadde ikke Norge et eget statsapparat eller noen form for maktfordeling, og kongen hadde myndighet uten juridiske begrensninger. Men store endringer fant sted etter Napoleonskrigene i Europa, da Sverige i januar 1814 fikk tildelt Norge i en byttehandel under Kieltraktaten. I følge Elster (2018, s. 140-141) befant Norge seg på denne tiden i et maktpolitisk vakuum. Selv om Norge var separert fra Danmark, og det ikke var riktig forent med Sverige, var det heller ikke en uavhengig nasjon. Etterfulgt av dette satte den dansk-norske arveprinsen Christian Fredrik i gang et opprør mot Kieltraktaten. Det kan diskuteres om formålet til prinsen var å gjenforene Norge og Danmark, eller å bli konge av et selvstendig Norge eller konge av en union mellom Norge og Sverige, men planene var uansett preget av ønsketenkning. Opprøret var også preget av at nordmennene ikke satte pris på å være en brikke i et større maktpolitisk spill mellom stormaktene, særlig uten å bli konsultert i beslutningen om å inngå en union med Sverige (Elster, 2018, s. 148). Nordby (2018, s. 21-22) beskriver videre prosessene i 1814 som førte til at Norges grunnlov ble vedtatt: I februar kalte Prins Christian Fredrik sammen til et møte på Eidsvoll. Selv om prinsen personlig ikke ønsket noe folkestyre, ble han overbevist av den fremste talsmannen for et selvstendig Norge, Georg Sverdrup, om at kongevalget ville fremstå mindre provoserende overfor befolkningen hvis Norge vedtok en grunnlov med det samme. Senere i april møtte totalt 57 embetsmenn, 37 bønder, 13 kjøpmenn og 5 bruks- og godseiere på Eidsvoll, og sammen vedtok de konstitusjonen den 17. mai i 1814. For å legitimere

statsdannelsen ble bøndene valgt inn på Stortinget, ettersom grunnloven ble utformet av de mektigste mennene i samfunnet, som representerte en liten del av befolkningen (Nordby, 2018, s. 13). Den nye konstitusjonen markerte overgangen fra et eneveldig regime til et konstitusjonelt monarki (Smith, 2016, s. 26). Imidlertid godtok ikke Sverige et selvstendig Norge, forteller Nordby (2018, s. 23-24). Sommeren 1814 rykket svenske kronprins Carl Johan med sin hær inn i Norge og tok kontroll over Østfold. Til syvende og sist måtte prins Christian Fredrik abdisere og de norske styrkene se seg tapt. I august samme år inngikk Norge og Sverige forhandlinger, og disse forhandlingene ledet frem til Mossekonvensjonen. Foruten at personalunionen krevde visse tilpasninger, ble alle hovedtrekkene i 17. mai-konstitusjonen vedtatt i november 1814. Grunnlovens mest sentrale prinsipper var folkesuverenitet og maktbalanse, skriver Rasch (2004, s. 25).

Periodiseringen starter med overgangen fra det eneveldige regimet til det konstitusjonelle monarkiet i 1814. Selv om kong Carl Johan og Stortinget ønsket å rette seg etter Grunnloven slik den ble nedskrevet, lot ikke makten seg fordele mellom de to statsmaktene, og det utviklet seg raskt mange avvik fra den grunnlovgivende retten (Stavang, 1964, s. 25). Følgelig hadde perioden mellom 1814 og 1884 hatt to utviklingslinjer - som på mange måter var sammenfiltret (Eckhoff, 1966, s. 9). I følge Eckhoff bestod den ene utviklingslinjen av en gradvis redusering av den personlige kongemakten, samt av at statsrådene fikk regjeringsmakten. Den andre utviklingslinjen bestod i at regjeringen ble sterkere politisk avhengig av Stortinget. Til sist forsvant siste rest av den personlige kongemakten i perioden fra 1884 til 1905, da Norge utviklet seg til en selvstendig nasjon og ble løsrevet fra unionen med Sverige. Likevel ble ikke parlamentarismen nedskrevet i Grunnloven før i 2007. Disse utviklingstrekkene vil utdypes mer nedenfor.

Den første perioden: 1814-1883

Forfatningen av 1814 var ikke et brudd med fortiden, ettersom Norge forble et kongedømme med personlig makt og som styrte statsrådene (Eckhoff, 1966, s. 18). Forvaltningen og domstolvesenet var også basert på apparatet og tradisjonene som allerede var tilstede (Eckhoff, 1966, s. 18). Eckhoff (1966, s. 10) beskriver maktforholdene etter inngåelsen av unionen som følgende: Statsrådene var delt mellom to avdelinger. Det ble grunnlagt en statsrådsavdeling i Stockholm, som bestod av statsministeren og to statsråder, og en avdeling i Christiania, som utgjorde den norske regjeringen. Fra 1822 bestod Christianiaavdelingen av en stattholder, visekonge eller en 'førstestatsråd', samt seks (senere syv) statsråder med

ansvar for sine respektive departement. Den norske statsrådsavdelingen ledet administrasjonen og arbeidet med sakene som skulle presenteres for kongen, men det var avdelingen i Stockholm som presenterte sakene for kongen. Denne oppdelingen, og det faktum at statsministeren var knyttet til avdelingen i Stockholm, gjorde det derimot vanskelig for statsrådene å opptre som en samlet gruppe. Kong Carl Johan hadde også en større evne til å føre kontroll og påvirke, da han forventet at stattholderne ledet statsrådene og rettet seg etter hans ønsker. I tillegg var Norge uten et eget utenriksvesen, og i motsetning til de norske statsrådene hadde monarken mulighet til å tilegne seg informasjon og påvirke forhold som gjaldt andre stater. Videre kunne kongen selv velge og avskjedige personer til statsrådsembetene. Med andre ord var 1820-årene preget av en kongedominert form for regjering (Eckhoff, 1966, s. 13).

På den annen side fikk Norge på denne tiden et nytt demokratisk innslag i form av en folkevalgt nasjonalforsamling, oppgir Stavang (1964, s. 24-25). Stortinget manglet imidlertid i begynnelsen ressursene og retten til å utøve like mye makt som kongen. Stortinget vedtok Norges lover, og bevilget penger over statsbudsjettet, og med tiden kontrollerte det også om regjeringen fulgte opp Stortingets vedtak. For å sikre at statsorganene kunne utføre funksjonene de hadde blitt tilegnet etter grunnloven, hindret grunnlovsgiverne at de samme personene kunne sitte både i Stortinget og som statsråd. I tillegg hadde statsrådene heller ikke rett til å møte i Stortinget. Videre hadde kongen vetorett i lovsaker, for å hindre at Stortinget utvidet sin makt på bekostning av kongens makt. Stortinget kom også sammen hvert tredje år uten innblanding fra kongen når det gjaldt sammensetningen, men kunne ikke sitte sammen mer enn tre måneder uten samtykke fra kongen. Dersom kongen var misfornøyd med Stortinget, kunne han avslutte nasjonalforsamlingens arbeide lenge før den var ferdig. Dermed ble de aller fleste statsoppgavene overlatt til kongen og sentraladministrasjonen, konkluderer Stavang (1964, s. 24-25). Samtidig var stortingsmennene, og spesielt bøndene, lite organisert (Stavang, 1964, s. 27-28). Dette gjorde det vanskelig for dem å få gjennom viljen sin hvis de møtte motstand fra kongen og universitetsutdannede embetsmenn i departementene (Stavang, 1964, s. 27-28).

Utviklingen av parlamentarismen kan sees i lys av både vetostriden og statsrådsstriden, som på mange måter hang sammen (Kaartvedt, 1967, s. 60). Jeg skal først beskrive vetostriden, og deretter statsrådsstriden og andre betydningsfulle hendelser som hadde innvirkning på konfliktenes utvikling. Dørum (2019, 25. januar) går nærmere inn på vetostriden. Vetostriden

var en debatt rundt kongens vetorett i lovsaker. Vetorett handler om at kongen eller andre kan godkjenne eller nekte å godkjenne vedtak av lover i nasjonalforsamlingen. To former for vetorett var til stede i Norge, absolutt og utsettende (også kalt suspensiv) veto. Absolutt veto er å nekte sanksjon, det vil si å gi et endelig nei, til et lovvedtak. Ved et utsettende veto kunne et lovvedtak nektes bare et lite antall ganger, før den folkevalgte forsamlingen kunne overprøve sanksjonsnektelsen og presse gjennom lovvedtaket. Årene mellom 1814 og 1884 var i Norge preget av en vedvarende konflikt om hvor omfattende kongens vetorett skulle være, og hvorvidt denne vetoretten skulle angå grunnlovssaker. Dette hadde utgangspunkt i at kongen hadde utsettende veto i vanlige lovsaker og ikke grunnlovssaker, men etter hvert hadde han i praksis utsettende veto i alle lovsaker (Kaartvedt, 1967, s. 61). I 1870- og 1880-årene insisterte også norske konservative politikere på at kongen hadde absolutt veto i alle grunnlovssaker (Kaartvedt, 1967, s. 33).

Videre ble Stortingets vedtak om statsrådenes adgang til tingets forhandlinger tatt opp både i 1872, 1874, 1877 og 17. mars 1880, men vedtaket ble nektet sanksjon alle gangene (Kaartvedt, 1967, s. 26-27, 29-30, 50).¹⁷ Kaartvedt (1967, s. 50) forteller at regjeringen sto overfor en vanskelig situasjon. Dersom regjeringen godtok Stortingets beslutning, ville statsrådssaken bidra til å blåse maktfordelingssystemet i luften. Dersom regjeringen nektet sanksjon, kunne 17. marsbeslutningen av 1880 likevel bli vedtatt som gjeldende grunnlov. Det siste alternativet skjedde under regjeringen Selmer. Den 9. juni 1880 vedtok Stortinget at 17. marsbeslutningen var gjeldende grunnlov, uten å ta hensyn til kong Oscar IIs sanksjonsnektelse den 29. mai, forteller Kaartvedt (1967, s. 84). Dette var en modig innmarsj fra Stortingets side, da parlamentet nektet å godta alle former for grunnlovsveto. Dette gjaldt både absolutt veto, som kongen gjorde krav på, og utsettende veto, som var kongens tidligere praksis.

¹⁷ Sanksjon er statsoverhodets godkjenning av lov og andre vedtak av nasjonalforsamlingen.

Stortingsvalget høsten 1882 ble et hardt slag for de konservative kreftene i Norge, fastslår Kaartvedt (1967, s. 124). Andelen konservative representanter i Stortinget ble redusert fra 41 til 31 - mot 83 representanter fra Venstre. Et avgjørende element i det politiske bildet var at Venstreopposisjonen stod så sterk at den hadde makt til å innta hele lagtinget med representanter fra Venstre, og i tillegg ha flertall i Odelstinget.¹⁸ Dermed var Venstre i stand til å reise riksrett og avsi en dom over medlemmene av Selmer-regjeringen, som fortsatt ikke aksepterte Stortingets krav. Kaartvedt (1967, s. 163) skriver så at Selmer-regjeringen mente kompromiss var det samme som parlamentarisme. I tillegg trodde ikke denne regjeringen en riksrett ville føre Venstre nærmere sine politiske mål om parlamentarisme. Regjeringen trodde derimot at en riksrett ville være en egnet metode for å få nasjonen til å innse at parlamentarisme var radikalt og farlig, slik at det skulle oppstå en konservativ reaksjon blant folket. Denne reaksjonen blant folket var for øvrig påbegynt da Høyre var i gang med å organisere seg til et politisk parti.

Riksrettsdommen falt den 27. februar, skriver Kaartvedt (1967, s. 226-229, 319). Likevel tok det tid før motstanden fra kongen, kronprinsen og Selmer-regjeringen ble nedkjempet. De konservative velgerne ønsket ikke å gi motstand mot dommen, med mindre regjeringen ikke var helt sikker på at den hadde nok maktmidler til å bekjempe opprørsforsøkene som ville komme. Videre tvilte både regjeringen og de konservative velgerne på om troppene ville være lojale mot de konservative. Samtidig som denne diskusjonen pågikk var egentlig spørsmålet om gjennomførelsen av dommen avgjort – og den norske regjeringen hadde klart å nedkjempet motstanden fra kongen, kronprinsen og Selmer mot å fullføre dommen. Etter riksrettssaken mislyktes kongen å utnevne en ny konservativ regjering, og han måtte til slutt gi etter for Stortingets krav. Den 26. juni 1884 ble Johan Sverdrup utnevnt som statsminister av den første regjeringen som utgikk fra flertallet på Stortinget. Dette øyeblikket markerer slutten på den første perioden fra 1814 til 1883, hvor statsrådene gjerne satt til alderen tok dem (Kolsrud, 2001, s. 54).

¹⁸ Gisle og Holmøyvik (2019) beskriver Stortingets to avdelinger mellom 1814 og 2009; Odelstinget og Lagtinget. Odelstinget bestod av 3/4 av Stortingsmedlemmene, og resten dannet Lagtinget. Bare regjeringen og medlemmer av Odelstinget hadde rett til å fremme lovforslag, og alle lovforslagene ble fremstilt på Odelstinget. Lovforslaget gikk videre til Lagtinget dersom det ble vedtatt, men var tingene uenige, gikk lovforslaget tilbake til Odelstinget for å bli behandlet på nytt. Dersom tingene fortsatt var uenige ble saken avsluttet i Stortinget med et flertall på to tredjedeler. Odelstinget kunne også reise tiltale for Riksretten.

Den andre perioden: 1884-1904

Unionsoppløsningen var også en viktig konflikt som bidro til utviklingen av Norges politiske system. Det var liten tvil om at ledelsen og tyngdepunktet for den norske politikken var blitt overført fra Stockholm til Christiania da stattholderposten ble opphevet i 1873, og Fredrik Stang fikk tittelen 'statsminister' (Eckhoff, 1966, s. 15; Seip, 1990, s. 77-78). Som en forlengelse av forfatningskampene, hevdet Venstre i årene frem til 1905 at unionen med Sverige hindret Norges utvikling til et rent demokrati (Koht, 1940, s. 556; Nordby, 2000, s. 100). Nordby (2000, s. 100-103) beskriver forfatningskampen videre: Venstres motstand til unionen hang sammen med at Venstre ønsket å fjerne en ikke-demokratisk rest i styreformen rundt ministeransvaret. I den tradisjonelle ordningen, som Høyre støttet, kunne statsrådene bare bli stilt til ansvar for de rådene de ga til kongen. Statsrådene måtte protokollføre uenighetene sine dersom de ikke støttet kongens vedtak, og ikke ville bli stilt til ansvar for en manglende protokollføring. Konflikten oppstod derfor rundt spørsmålet om Stortinget kunne stille til ansvar den statsråden, som oftest statsministeren, som kontrasignerte (skrev under på) kongens vedtak. Venstre mente at regjeringen hadde et konstitusjonelt medansvar for kongens vedtak. Argumentet var følgende: Så lenge kongen ikke kunne bli stilt til ansvar, var kontrasignaturen eller medunderskriften et bevis på at det stod ansvarlige statsråd bak kongens beslutning. På lik linje som statsrådene tidligere kunne bli stilt til ansvar for å ikke protokollføre sin uenighet, mente Venstre at statsrådene skulle bli stilt til ansvar dersom de ikke nektet å kontrasignere (skrive under på) et vedtak de var uenige i. I motsetning til dette mente de konservative at medunderskriften kun var en formalitet, som måtte gjennomføres selv om statsrådene var motstandere av et vedtak. I 1905 ble partene etter hvert enige om betydningen av kontrasignaturen, og den 27. mai vedtok Stortinget at Norge skulle ha et eget konsulatvesen. Kongen nektet imidlertid å iverksette dette vedtaket. Regjeringen Michelsen nektet også å medundertegne vedtaket, og leverte innen kort tid sin avskjedssøknad. Ingen av partiene ønsket å danne en ny regjering, og situasjonen fremstod som låst. Den 7. juni 1905 fant likevel Stortinget en utvei. Det ble vedtatt at kongen ikke fungerte som en konge når han ikke kunne danne en ny regjering, og unionen ble dermed erklært for oppløst. Med dette forsvant den siste resten av personlig kongemakt. I tillegg synes parlamentarismen å ha blitt akseptert som politisk norm på dette tidspunktet. Den andre tidsperioden går derfor fra den første parlamentariske regjeringdannelsen, og frem til unionsoppløsningen i 1905, da den parlamentariske praksisen ble fra nå av etterlevd konsekvent.

Den tredje perioden: 1905-1940

Den tredje perioden går fra unionsoppløsningen og frem til Tyskland angrep Norge 9. april 1940, da krigen medførte konsekvenser for valgperiodene og følgelig statsrådenes tid i stolen. Det siste året med treårige valgperioder var i 1936, og i 1938 ble valgperiodene utvidet til fireårige perioder (i Grunnloven § 54, § 71). Krigen forårsaket at stortingsvalgene ikke ble avholdt i 1940 og 1944, og det første valget ved krigens slutt ble derfor gjennomført den 10. august i 1945. Med andre ord bidro forskyvningen av valgene til at statsrådsvarigheten ble forlenget. På bakgrunn av dette inkluderes ikke okkupasjonsårene verken i datasettet eller i oppgavens tabeller og figurer. Ekskluderingen av krigsårene er også i tråd med annen litteratur på området (Narud & Strøm, 2000, 2003, 2011).

Den fjerde perioden: 1945-2013

Den siste og fjerde perioden går fra krigens slutt i 1945 og frem til Stoltenberg II-regjeringen gikk av 2013. Parlamentarismen ble akseptert som konstitusjonell sedvanerett fra 1930, (Nordby, 2018, s. 36). Først i 2007 ble et sentralt parlamentarisk grunnprinsipp grunnlovsfestet (Nordby, 2010, s. 20). I grunnloven ble det nedfelt at individuelle statsråd eller hele samlede statsråd har plikt til å søke avskjed dersom Stortinget har vedtatt mistillit til statsrådet eller statsrådskollegiet (Nordby, 2010, s. 20).

4.1.1 Statsrådsvarigheten i Norge

De historiske begrunnelsene er nå lagt til grunn for periodiseringen vi ser i tabell 2. (side 33) Fra tabellen fremgår det at den gjennomsnittlige statsrådsvarigheten var lavere i den andre perioden fra 1884, og økte litt igjen i den fjerde perioden fra 1945, men den kom ikke opp på det nivået som var i før-parlamentarisk tid. Likevel er gjennomsnittstallet høyere i den siste perioden enn i de to foregående, da valgperioden skifter fra tre til fire år i 1936. Stabiliteten påvirkes også ved at rundt halvparten av regjeringsskiftene i disse periodene skjer på grunn av valg.

Tabell 2. Statsrådsvarigheten i Norge (antall dager).

	1814 - 1883	1884 - 1904	1905 - 1940	1945 - 2013
Gjennomsnittlig statsrådsvarighet (H_{1A})	1394	692	603	899
Minimum (H_{1B})	13	5	18	22
Maksimum (H_{1B})	6866	1844	2699	3142
Standardavvik (H_{1B})	1493	448	515	687

Kilde: Statsrådsdatasett.

Den gjennomsnittlige varigheten forholder seg også tydelig til valgperiodene og maks antall dager en statsråd sitter. Maksimumstallet i før-parlamentarisk tid er høyt, på 6866 dager (18,8 år), men dette tallet har blitt mer enn halvert fra den første til den fjerde perioden. I perioden fra 1905-1940 tilsvarer litt over to treårige perioder med en maksimumsbuffer på 2699 dager (7,4 år). Dette indikerer at regjeringene satt i to perioder fra 1905-1940. I den siste perioden er gjennomsnittsvarigheten 2,5 år, mens maksimumstallet i denne perioden ligger på 8,6 år. Det betyr at det i praksis er veldig få statsråder som sitter mer enn to fireårige valgperioder fra 1945-2017, som da blir en maksimumsbuffer. Samlet sett bekrefter reduksjonen i den gjennomsnittlige statsrådsvarigheten, samt maksimum antall dager relatert til valgperiodene, den første underhypotesen, H_{1A} : Gjennomsnittlig statsrådsvarighet blir lavere.

Standardavviket uttrykker spredning langs variabelens skala, og indikerer hvor mye enhetene gjennomgående avviker fra gjennomsnittet (Christophersen, 2013, s. 17). I den første perioden avviker statsrådene gjennomgående 1493 dager (4,1 år) fra den gjennomsnittlige statsrådsvarigheten på 1394 dager (3,8 år). I andre periode gikk standardavviket ned til 448 dager (1,2 år). I tredje og fjerde periode har standardavviket gått noe opp til henholdsvis 515 dager (1,4 år) og 687 dager (1,9 år), men er fortsatt under halvparten av standardavviket for tiden før 1884. Det er også tydelig at minimum antall dager statsrådene satt økte i tredje og fjerde periode. Funnene viser at det har blitt mindre variasjon i hvor lenge statsrådene sitter, og bekrefter den andre underhypotesen, H_{1B} : Det blir mindre variasjon i hvor lenge statsråder sitter.

4.2 Utviklingslinjer i Sveriges maktforhold og forfatning

I analysen er det som sagt nødvendig å bygge på en periodeinndeling. For Sverige dreier det seg om følgende perioder: 1840-1866, 1867-1917, 1918-1974 og 1975-2014. I de følgende avsnittene skal jeg også begrunne denne inndelingen nærmere ut fra de viktigste utviklingstrekkene.

Den første perioden: 1840-1866

Store norske leksikon (2018, 23. september) og Riksarkivet (2019) beskriver den første perioden i Sverige. Gustaf III introduserte i 1789 en lov om kongelig suverenitet. Med dette ble Riksdagen og rådet (forgjengeren til regjeringen) kraftig redusert, og kongen alene kunne bestemme det meste i ulike anliggender. Den sterke kongelige makten førte etter hvert til motstand. Etter krigen mot Russland ble tronfølgeren Gustav IV Adolf avsatt i et kupp i 1809, og den kongelige makten ble begrenset gjennom en reform. I den nye styreform ble makten delt mellom kongen, rådet (regjeringen) og Riksdagen - som fortsatt bestod av de fire stendene (fire grupper av adel, prester, borgere og bønder). Domstolene og myndighetene fikk en selvstendig posisjon. Det ble også opprettet en 'justitieombudsmann', som førte tilsyn med tjenestemenn innen forvaltningen og passet på at dommerne overholdt lovene. Likevel hadde kongen fortsatt en sterk posisjon i den nye reformen, da han formelt sett fortsatt styrte landet. von Sydow (1997, s. 39-40) forteller videre at statsrådene sjelden spilte en avgjørende rolle, og ble rekruttert og avskjediget av etter kongens eget ønske. Men statsrådene var også ansvarlige overfor stendene i Riksdagen, og lovgivningsmakten ble delt mellom kongen og Riksdagen. Med unntak av stendene, regjerte uansett den personlige kongemakten på praktisk talt alle områder frem til den parlamentariske utviklingen startet.

Parlamentariseringen av det svenske politiske systemet var sterk på tre sentrale områder mellom årene 1860 og 1866 (von Sydow, 1997, s. 246). Frem til 1860 hadde regjeringen vært lite avhengig av parlamentets partipolitiske sammensetning, og ble satt sammen av kongen, forklarer von Sydow (1997, s. 55-57). Men fra 1860 samarbeidet regjeringen med partigrupper og majoriteter i nasjonalforsamlingen på flere områder. En ny relasjon mellom regjeringen og Riksdagen ble dermed fremtredende. Videre skjedde det et skarpt systemskifte da statsoverhodet, kong Karl XV, mistet all avgjørende politisk makt til fordel for regjeringssjef-rollen som vokste frem under regjeringen De Geer. von Sydow (1997, s. 233) skriver deretter at en potensiell velgerinnflytelse over regjeringssammensetningen ble

indirekte skapt under regjeringen De Geer fra 1860 til 1866. De Geers posisjon ble basert på majoritetssammensetningen i borger- og bondestenden, samt den allmenne opinion, og deriblant mennesker med og uten stemmerett til stenderriksdagen. Det nye tilfellet av velgerinnflytelse, samt ønsket om økt representasjon, led til representasjonsreformen i 1866. Stendene i forsamlingen ble avskaffet og erstattet med to kamre og årlige riksdager (Store norske leksikon, 2018, 23. september). Medlemmene i førstekammeret var indirekte valgt av landstingene (fylkestingene) og bystyrene i de største byene, og medlemmene i andrekkammeret var direkte folkevalgt - selv om stemmeretten kun utgjorde 5,5 % av befolkningen (Store norske leksikon, 2018, 23. september). Den første perioden går derfor fra 1840, da den første regjeringen kom på plass i etter forfatningsreformen i 1809, og frem til representasjonsreformen i 1866.

Den andre perioden: 1867-1917

Etter en rekke konflikter og kompromisser får Riksdagen i årene 1867-1887 en sterk innflytelse over regjeringens sammensetning og politikk, noe som kommer til uttrykk ved at statsrådene går av etter tilbakeslag i Riksdagens kamre (von Sydow, 1997, s. 230-231). von Sydow (1997, s. 238) forteller at flertallet av statsrådene var medlemmer av parlamentet, som deltok i kammerdebatter fra og med 1867. Fra 1905, under Lundebergs regjering, ser det også ut til at statsrådene tok del i partigruppemøtene. Dette står i kontrast til tiden før representasjonsreformen, hvor statsrådene gjerne var medlemmer av stendene, men ikke deltok i debattene. Videre ble statsministerembetet opprettet i 1876, noe som bidro til Riksdagens makt over regjeringen, samt regjeringens forankring i forsamlingen under Boströms styre på 1890-tallet (von Sydow, 1997, s. 235-236). Kabinettspørsmål ble også fra og med regjeringen De Geer tatt i bruk mot kongen og Riksdagen (von Sydow, 1997, s. 242).

Utviklingen i Riksdagens partiliv på slutten av 1880-tallet bidro videre til Sveriges parlamentariske utvikling, forklarer von Sydow (1997, s. 93). Dette skjedde ved at partistrukturen i Riksdagen ble mer enhetlig etter tollstriden i 1887, da det oppstod en polarisering mellom ulike linjer i Riksdagen.¹⁹ To høyrepartier (frihandelsvennlige) hadde flertall i hvert kammer, og de proteksjonistiske partiene samarbeidet på tvers av kamrene.

¹⁹ Verney (1957, s. 106-107) forklarer at tollstriden oppstod da prisen på utenlandsk korn ble redusert på 1880-tallet. Dette gikk utover enkelte av de svenske bøndene. De politiske partiene ble delt i en proteksjonistisk retning og en frihandelsvennlig retning.

Fra og med unionsoppløsningen i 1905 var regjeringenes sammensetning og politikk tydeligere avhengige av den partipolitiske sammensetningen i Riksdagen (von Sydow, 1997, s. 231). Videre aksepterte Kong Gustaf V i 1917 at det var sammensetningen i Riksdagen som skulle avgjøre regjeringssammensetningen, og ikke statsoverhodet - som fra nå av inntok en seremoniell rolle (von Sydow, 1997, s. 231, 236-237). Et parlamentarisk demokrati var dermed etablert (Bergman, 2003, s. 594). Den andre perioden går dermed fra 1867 og frem til parlamentarismen ble etablert i 1917.

Den tredje perioden (1918-1974) og den fjerde perioden (1975-2014)

Etableringen av parlamentarismen i Sverige i 1917 ble ikke etterfulgt av en endring i grunnloven fra 1809 (Bergman, 2003, s. 594). Etter 1917 kjennetegnes de første årene, særlig fra 1920 til 1932 av hyppige regjeringsskifter (Stjernquist, 1996, s. 243). Fra 1932 til 1970 satt sosialdemokratene uavbrutt i regjeringen, med unntak av 100 dager høsten 1936, da bondeforbundet med Axel Pehrsson-Bramstorp som statsminister styrte landet (Stjernquist, 1996, s. 243). Bergman (2003, s. 594-595) forklarer at den manglende endringen i grunnloven førte av ulike flere årsaker til en rekke reformer på 1970-tallet. En årsak til reformene var det store avviket mellom lov og praksis. Formelt sett ledet kongen fortsatt kabinettet, utnevnte høykommissærer, kunne løse opp Riksdagen og var som statsoverhode var den øverste militære kommandøren – men disse kreftene var primært symbolske og foreldede. En annen årsak til de konstitusjonelle reformene var at kongen fortsatt hadde en rolle i kabinettbildningen, samt i oppløsningen av kabinettet og parlamentet. En tredje årsak til reformene var at opposisjonspartiene ønsket å avskaffe førstekammeret og innføre et proporsjonalt valgsystem, og dermed utfordre sosialdemokratenes sterke posisjon. I 1971 ble det første kammeret i Riksdagen avskaffet og det ble introdusert formelle regler for mistillitsvotum mot regjeringen. 1. januar 1975 trådte så en ny grunnlov i kraft, der det meste av kongens symbolske makt ble fjernet. Den tredje perioden går dermed fra 1917 og frem til grunnlovsendringene i 1975. Følgelig går den fjerde perioden fra året grunnlovsendringene ble innført og frem til statsminister Reinfeldt og hans regjering gikk av i 2014.

I den tredje og fjerde perioden er det også flere faktorer som har påvirket statsrådsvarigheten. For det første satt det stabile sosialdemokratiske kabinetter fra 1932 til 1973, og fra 1982 til 2002 (med unntak av regjeringen Bildt fra 1991-1994) (Bergman & Bolin, 2011, s. 263; Döring & Manow, 2018). For det andre har valgperiodene variert etter innføringen av parlamentarismen. Mellom 1917 og 1920 ble det gjennomført valg hvert tredje år, og fra

1920 og frem til 1970 ble det gjennomført hvert fjerde år (Sveriges Riksdag, 2016, s. 14). I perioden fra 1970 – 1994 ble valgene gjennomført hvert tredje år igjen, før det i 1994 ble innført valg hvert fjerde år (Sveriges Riksdag, 2016, s. 16, 18).

4.2.1 Statsrådsvarigheten i Sverige

De historiske begrunnelsene er nå lagt til grunn for periodiseringen vi ser i tabell 3 (side 37). I Sverige var den gjennomsnittlige statsrådsvarigheten 900 dager (2,5 år) i den første perioden fra 1840 til 1866. I den andre perioden, mellom 1867 og 1917 (før parlamentarismen ble etablert) gikk varigheten ned til 739 gjennomsnittlig antall dager (2 år). I den tredje perioden, mellom 1918 og 1974, er derimot gjennomsnittet på 931 dager (2,5 år), som er høyere enn i den første perioden. Dette kan skyldes de stabile sosialdemokratiske regjeringene og de fireårige valgperiodene Sverige hadde på denne tiden. I den siste perioden, fra 1975 til 2014, var også den gjennomsnittlige statsrådsvarigheten lav, på 777 antall dager (2,1 år).

Tabell 3. Statsrådsvarigheten i Sverige (antall dager).

	1840 - 1866	1867 – 1917	1918 - 1974	1975 – 2014
Gjennomsnittlig statsrådsvarighet (H_{1A})	900	739	931	777
Minimum (H_{1B})	6	44	30	6
Maksimum (H_{1B})	4440	3350	4366	1515
Standardavvik (H_{1B})	949	556	950	436

Kilde: Statsrådsdatasett.

Maksimum antall dager en svensk statsråd satt var relativt stabil og ganske høy i første, andre og tredje periode. Etter 1975 er tallet derimot bemerkelsesverdig lavt på 4,1 år (1515 dager), som er en tredjedel av maksimumstallet i første periode på 12,2 år (4440 dager). Det betyr at det i praksis at var veldig få svenske statsråder fra og med 1975 som satt mer enn én valgperiode. Med disse forklaringene bekrefter funnene den første hypotesen, H_{1A} ²⁰: Den gjennomsnittlige statsrådsvarigheten i Sverige har blitt lavere med innføringen av parlamentarismen.

²⁰ H_{1A} : Gjennomsnittlig statsrådsvarighet blir lavere.

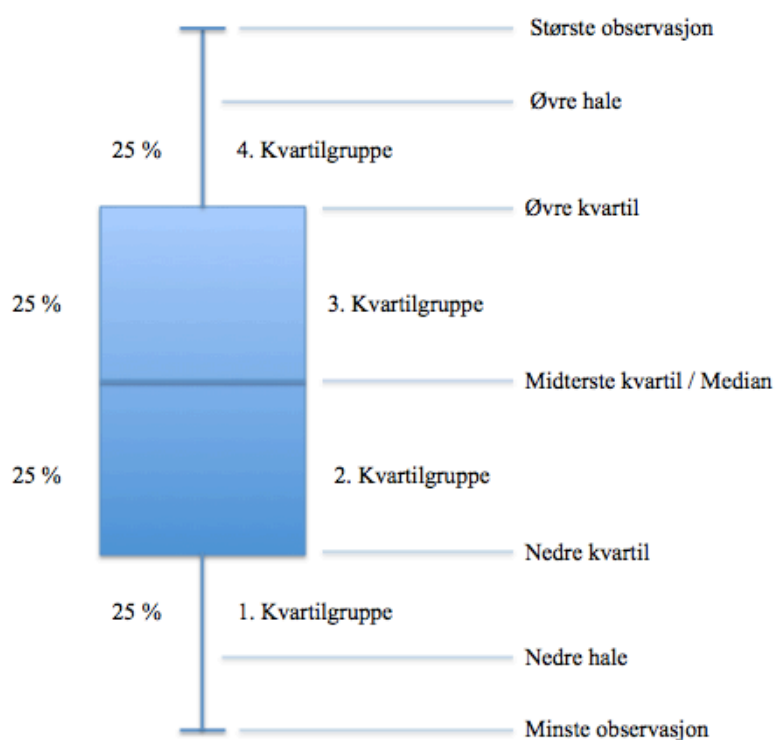
Den andre underhypotesen, H_{1B} , bekreftes også. Resultatene viser at det har blitt mindre variasjon i hvor lenge de svenske statsrådene sitter.²¹ I den første perioden avviker statsrådene gjennomgående 949 dager (2,6 år) fra den gjennomsnittlige statsrådsvarigheten på 900 dager (2,5 år). I den andre perioden gikk standardavviket ned til 556 dager (1,5 år), og i tredje periode gikk den opp igjen til 950 dager (2,6 år). I fjerde periode er standardavviket på det laveste med 436 dager (1,2 år). Det er også tydelig at minimum antall dager statsrådene satt, har økt mye i den andre og tredje perioden mellom 1867 og 1974, men har gått ned til 6 dager i den fjerde perioden fra 1975 og utover. Dette er likt med minimum 6 dager i første periode. I den første perioden dreier dette seg om personene Christopher Isaac Heurlin og Sven Munthe i regjeringen Torneblad fra 1840 til 1843. I den fjerde perioden dreier det seg om Bosse Ringholm i regjeringen Persson III fra 2002 til 2006. Ringholm satt kun i 6 dager, da han ble tildelt stillingen som utenriksminister for en viss periode, før mandatet ble tildelt Carin Jämtin og stillingen senere ble overtatt av Jan Eliasson.²²

²¹ H_{1B} : Det blir mindre variasjon i hvor lenge statsråder sitter.

²² En såkalt posisjon som "tillförordnande", forkortet "tf".

4.3 Variasjon i statsrådsstabilitet

Sammenlignet med standardavvikene som fremkommer i tabell 2 og 3 (side 33 og side 37), kan boksploTT gi enda mer utfyllende informasjon om statsrådsvarigheten. Bryman (2016, s. 338-339) utdyper at boksploTT gir tilleggsinformasjon tilknyttet sentraltendens (median) og spredning, og også er et velegnet redskap for å sammenligne ulike tidsperioder – noe som er formålet i denne studien.

Figur 1. Komponentene i et boksploTT.

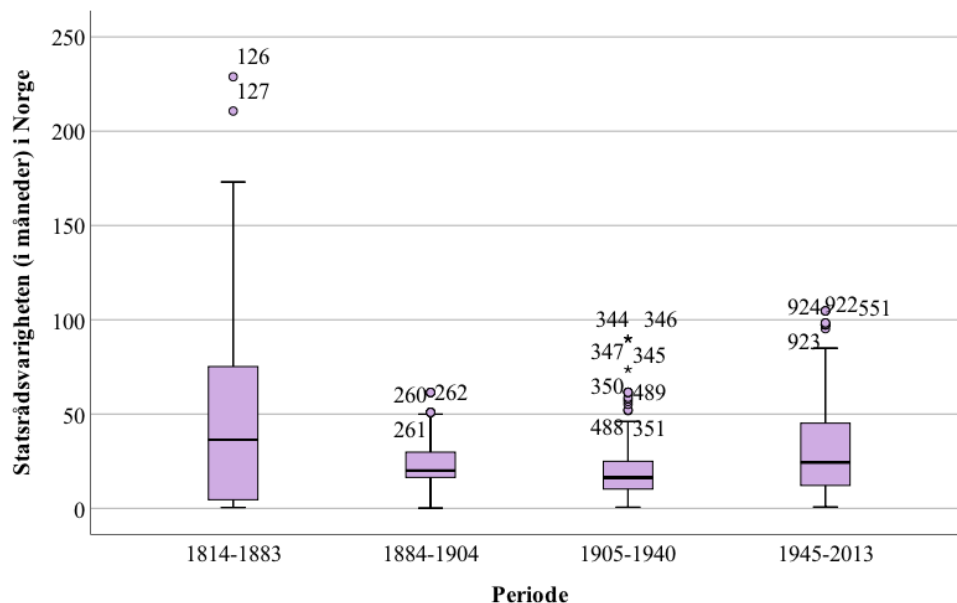
Kilder: Bryman (2016); matematikk.net (2019); wellbeing@school

Lengden på et boksploTT er det mørke feltet med observasjoner mellom nedre og øvre kvartil, og selve boksen representerer de midtre 50 prosentene av alle observasjonene (Christoffersen, 2012, s. 34). Medianen, som er midtpunktet i en fordeling av observasjoner dersom observasjonene blir rangert i en rekkefølge fra den minste til den største observasjonen, fremgår på innsiden av boksen, forklarer Bryman (2016, s. 338-339). Med et jevnt antall verdier beregnes medianen ved å ta gjennomsnittet av de to tallene som er i midten av fordelingen. BoksploTT varierer også i formen, avhengig av om observasjonene er

høyere eller lavere i forhold til medianen. Dersom medianen er nærmere den nedre delen av fordelingen, er det mindre variasjon blant observasjonene under medianen og mer variasjon blant observasjonene over medianen. 'Halene' er de vertikale strekene, og på enden av halene ligger den minste og største observasjonen - foruten uteliggerne.

Boksplokk indikerer altså om det forekommer uteliggere. Uteliggere er ekstreme observasjoner i hver ende av en fordeling og som avviker fra de andre observasjonene i et utvalg. Videre er uteliggere enheter som er merket med O og radnummer i datasettet, der skårene er mellom 1.5 og 3 bokslengder fra nedre og øvre kvartil (Christophersen, 2012, s. 34). Uteliggere har altså med spredning å gjøre, og når det er mange uteliggere til stede, er det mange ekstreme tilfeller som påvirker gjennomsnittet som ble fremlagt i tabell 2 og 3 (side 33 og side 37). Gjennomsnittet som ble fremlagt i tabell 2 og 3 er særlig sårbart for uteliggere, da mange ekstreme tilfeller kan trekke gjennomsnittet opp eller ned på en kunstig måte. Gjennomsnittet kan da bli høyere eller lavere enn det egentlig er grunnlag for. Som midtpunktet i en fordeling blir ikke medianen påvirket av uteliggere, hvilket gjør det fordelaktig å inkludere boksplokk i analysen.

4.3.1 Statsrådsvarigheten i Norge fremstilt i boksploott

Figur 2. Statsrådsvarigheten i Norge fremstilt i boksploott.

Kilde: Statsrådsdatasett.

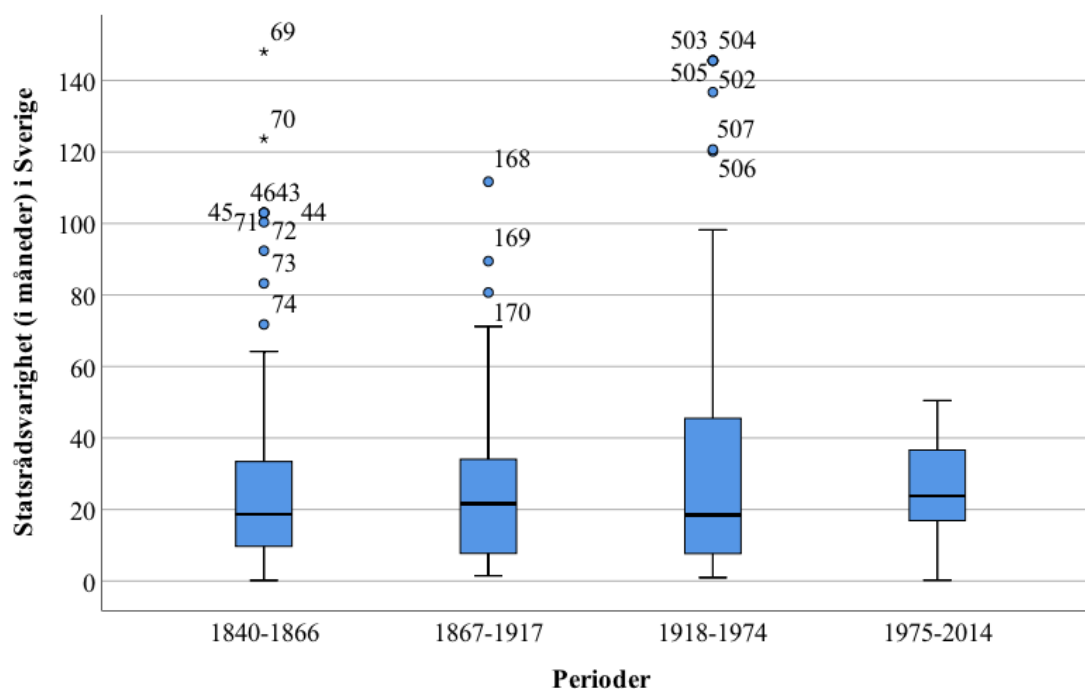
De ulike boksploottene i figur 2 følger periodiseringene som har blitt begrunnet tidligere i oppgaven. Boksploott (1) er for perioden 1814 – 1883, (2) for perioden 1884 – 1904, (3) for perioden 1905 – 1940, og (4) for perioden 1945 – 2013. Boksploott (2) er relativt kompakt. Boksploott (3) noe større, men også relativt kompakt. Dette indikerer at statsrådstiden var ganske lik mellom statsrådene i den andre (1884-1904) og tredje perioden (1905-1940). Særlig boksploott (1), men også til en viss grad boksploott (4), er mindre kompakte enn de andre. Det betyr at statsrådstiden har vært ganske ulik mellom statsrådene i disse to periodene. Videre er deler av boksploottene ujevne i størrelsen. Den øvre 'halen' (den vertikale streken) er merkbart mye lengre for særlig boksploott (1), men også noe lengre for boksploott (4). Dette viser at statsrådstiden er mye mer variert i den mest positive kvartilgruppen (det vil si den 4. kvartilgruppe, se figur 1 på side 39), og veldig lik for den minst positive kvartilgruppen (det vil si den 1. kvartilgruppen, se figur 1 på side 39).

I tillegg har alle boksploottene uteliggere, og alle er over den øvre kvartilen. I boksploott (1) representerer uteliggerne statsrådene Fredrik Stang og Henrik Laurentius Hellisen i regjeringen Stang fra 1861 til 1880. I boksploott (2) dreier det seg om statsrådene Ole Anton

Qvam, Johannes Steen og Elias Sunde under Steen II-regjeringen fra 1898 til 1902. For boksploTT (3) består uteliggerne av statsrådene Nils Claus Ihlen, Gunnar Knudsen, Anton Thorkildsen Omholt, Lars Kristian Abrahamsen, Christian Holtfodt og Andreas Tostrup Urbye i regjeringen Knudsen II fra 1913 til 1920. To andre uteliggere representerer statsrådene Kornelius Olai Person Bergsvik og Alfred Martin Madsen i regjeringen Nygaardsvold (1935-1940). I boksploTT (4) dreier det seg om statsrådene Jens Haugland i Gerhardsen III-regjeringen (1955-1963), samt Jonas Gahr Støre, Jens Stoltenberg og Anne-Grete Strøm-Erichsen i Stoltenberg II-regjeringen (2005-2013).

Størrelsen på boksploTTene gir også en indikasjon på spredning. Spredningen er større i den første perioden fra 1814 – 1883. I den fjerde og siste perioden, fra 1945 – 2013, ser vi en noe større spredning igjen. Spredningen i den fjerde perioden kan skyldes at valgperiodene ble endret fra treårige til fireårige i 1938 (Stortinget, 2019). I tillegg kan det komme av at en del regjeringer satt ganske lenge i denne perioden, for eksempel regjeringen Gerhardsen III fra 1955 til 1963. Imidlertid viser også boksploTTene at statsrådsvarigheten har blitt mindre variert etter 1883. Dette samsvarer med funnene i tabell 2 (side 33), der det fremgår at statsrådsvarigheten har blitt mindre variert.

4.3.2 Statsrådsvarigheten i Sverige fremstilt i boksploott

Figur 3. Statsrådsvarigheten i Sverige fremstilt i boksploott.

Kilde: Statsrådsdatasett.

Som nevnt følger de ulike boksploottene i figur 3 periodiseringene som har blitt begrunnet tidligere i oppgaven. Boksplottet (1) for perioden 1840 – 1889, (2) for perioden 1890 – 1917, (3) for perioden 1918 – 1974 og (4) for perioden 1975 – 2014. Boksploott (1), (2) og (4) er relativt kompakte. Dette indikerer at ministertiden var ganske lik mellom statsrådene i disse tre periodene. Sammenlignet med de tre andre boksploottene er boksploott (3) mindre kompakt, hvilket indikerer at statsrådstiden var ganske ulik mellom statsrådene i denne perioden. Videre er deler av boksploottene ujevne i størrelsen. Den øvre 'halen' (den vertikale streken) er merkbart mye lengre for boksploott (3), men også (1) og (2). Dette viser at statsrådstiden var mye mer variert i den mest positive kvartilgruppen (4. kvartilgruppe, se figur 1 på side 39), og veldig lik for den minst positive kvartilgruppen (1. kvartilgruppe, se figur 1 på side 39). Dette samsvarer med funnene i tabell 3 (side 37), der det fremgår at den gjennomsnittlige statsrådsvarigheten er høy tredje periode fra 1918-1974.

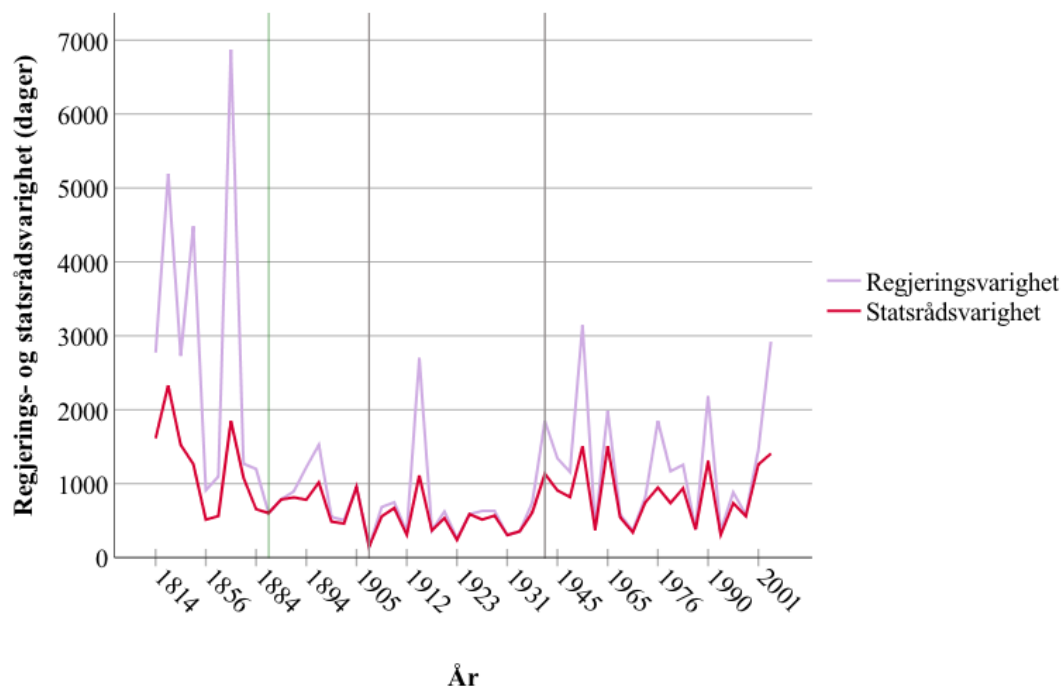
Videre er det ganske mye spredning i den tredje perioden fra 1918 – 1974, da det mørke feltet mellom øvre og nedre kvartil er større enn for de andre tre boksploottene. Dette reflekterer

som sagt at den tredje perioden hadde fireårige valgperioder og stabile sosialdemokratiske regjeringer som satt periode etter periode. Samtidig viser tabell 3 (side 37) at den gjennomsnittlige statsrådsvarigheten er høy i periode 1 og 3, som i figur 3 (side 43) reflekteres i mange uteliggere i periode 1 (boksplott (1)) og en lang øvre hale samt uteliggere i periode 3 (boksplott (3)). I boksplott (1) representerer uteliggerne fra regjeringen Sparre fra 1848 til 1856, og representerer henholdsvis statsrådene Gustaf Algernoon Stierneld, Fredrik Fåhræus, Elias Lagerheim og Gustaf Sparre. Resten av uteliggerne er statsrådene Louis De Geer og Ludvig Manderström i de to ytterste punktene, samt Johan August Gripenstedt, Gerhard Lagerstraale, Fredrik Ferdinand Carlson og Baltazar von Platen fra De Geer I-regjeringen, som styrte fra 1858 til 1870. Det er også uteliggere i boksplott (2), som representerer statsrådene Erik Gustaf Boström, Axel Rappe og Gustaf Gilljam i regjeringen Boström I fra 1891 til 1900.

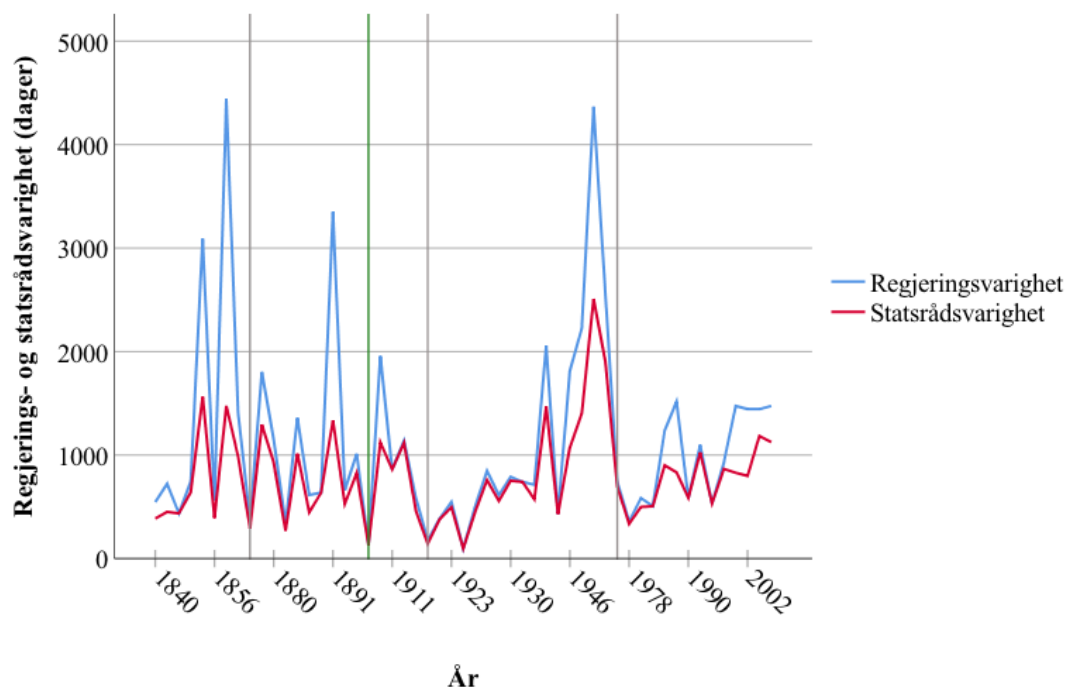
Videre indikerer den lange halen i boksplott (3) kollektive regjeringsskifter. Da sitter ikke de fleste statsrådene lengre enn regjeringen, men går samlet av som en kollektiv enhet.

Uteliggerne i denne perioden representerer statsrådene Gunnar Lange, Torsten Nilsson, Gunnar Sträng, Rune B. Johansson, Ragnar Edenman og Herman Kling fra regjeringen Erlander III (1957-1969). Avslutningsvis er det verdt å merke seg at også for Sverige er alle uteliggerne (i boksplott (1), (2) og (3)) over den øvre kvartilen. Dette betyr at de 6 dagene statsråd Bosse Ringholm satt i periode 4 (se minimumstallet i tabell 2, side 33), ikke er en uteligger, men den minste observasjonen i boksplott (4).

4.4 Utvikling av regjerings- og statsrådsvarighet

Figur 4. Gjennomsnittlig varighet for regjeringer og statsråd i Norge.

Figur 5. Gjennomsnittlig varighet for regjeringer og statsråd i Sverige.

Kilde: Statsrådsdatsett.

I figur 4 og 5 (side 45) ser vi de to nordiske landenes regjerings- og statsrådsvarighet målt i antall dager.²³ Det er flere fordeler ved disse figurene. De bidrar til å vise utviklinger og endringer som har foregått innad periodene som tidligere er fremstilt i tabell 2 (side 33) og 3 (side 37). Årene er i tillegg slått sammen for de ulike periodene i disse tabellene, men i figur 4 og 5 ser vi også variasjonen innad periodene. I tillegg til statsrådsvarigheten kommer også regjeringsvarigheten frem i figurene.

Før vi kan analysere figurene ønsker jeg å forklare hva linjene illustrerer. Den øvre linjen (rosa og blå for henholdsvis Norge og Sverige) viser gjennomsnittlig antall dager en regjering sitter. Den nedre linjen (rød for begge land) viser gjennomsnittlig antall dager en statsråd i den respektive regjeringen sitter. Der hvor linjene tangerer hverandre er gjennomsnittlig statsrådstid lik regjeringens varighet, og det er da ingen statsråd som går av før hele regjeringen går av. De rosa og blå linjene til de kortsittende regjeringene er naturligvis oftere like den røde linjen for statsrådsvarigheten, enn de rosa og blå linjene for regjeringer som sitter over lengre perioder. Videre kan tangeringen mellom linjene bety kollektive regjeringsskifter. Som nevnt tidligere innebærer kollektive regjeringsskifter at et skifte av en statsminister medfører at hele regjeringen går av (Cheibub et al., 2016, s. 12). Den klassiske definisjonen av kollektive regjeringsskifter er knyttet til en samlet avskjed av ministre, og at en fullstendig ny regjering utnevnes. Men selv om en hel regjering søker avskjed, kan enkelte statsråder bli valgt om igjen og fortsette i en ny regjering. Vi kan avdekke dette gjennom en prosentmessig beregning av andelen nye statsråd fra en regjering til den neste. En slik beregning vil ikke følge den klassiske definisjonen av kollektive regjeringsskifter, som åpner for interessante nyanseringer av begrepet.

4.4.1 Kollektive regjeringsskifter i Norge

I figur 4 (side 45) over ser vi at det skjer en stor endring i 1884 i Norge, der den rosa linjen for regjeringsvarigheten og den røde linjen for statsrådsvarigheten tangerer (litt før 1889 på x-aksen). Fra og med 1884 kom med andre ord de kollektive regjeringsskiftene på plass. Et annet bilde som tegner seg er at det fremdeles er en del regjeringer i etterkant av 1884 som har en viss diskrepans mellom regjerings- og statsrådsvarigheten. Det første er Knutsen-

²³ De vertikale strekene i figur 4 og 5 (side 45) representerer de ulike periodeinndelingene. Det første kollektive regjeringsskiftet sammenfaller med år 1884 i Norge, og er markert med en grønn strek. I Sverige illustrerer den vertikale streken rundt 1900 (strek nummer to i grønt fra venstre) det første kollektive regjeringsskiftet i 1905. Av fremstillingsmessige årsaker i analyseprogrammet fremgår ikke årstallene frem til henholdsvis 2013 og 2014 for landene.

regjeringen på 1910-tallet, men det samme forekom også i etterkrigstiden i de stabile Arbeiderparti-regjeringene. Dette reflekteres i de fire tilfellene av rosa topper der regjeringsvarigheten var over 2000 dager. Videre er det ingen statsråder som har vært i regjeringskontorene i over 2000 dager etter 1884. Dette forteller oss at utskiftninger av statsråd forekommer ofte i Norge.

Bortsett fra de regjeringsskiftene der det politiske flertallet endres, og makten skifter til en annen del av det politiske spekteret, er det ikke usannsynlig at en del statsråder blir oppnevnt til statsråd på nytt. Det er dette tabell 9/V2 i vedlegget viser (side 83-84). Før 1884 var prosentandelen av statsråder som ble med fra avtroppende regjering og over til påtroppende regjering høy. Prosentandelen gikk ned etter 1884, men det har fortsatt forekommet tilfeller med høyere prosentandeler. Dette gjelder blant annet regjeringene Hagerup I (1895-98, 27 %), Blehr I (1902-03, 80 %), Løvland (1907-08, 25 %), Bratlie (1912-13, 25 %), Berge (1923-24, 89 %), Hundseid (1932-33, 78 %), Gerhardsen II (1945-51, 43 %), Torp (69 %), Gerhardsen III (1955-63, 46 %), Nordli (1976-81, 56 %), Brundtland I (1981, 71 %) og Jagland (1996-97, 58 %). Selv om regjeringsskiftene har vært kollektive siden 1884 har altså enkelte statsråder vært lenge i regjeringskontorene ved å bli med fra en avtroppende regjering og over til en påtroppende regjering.²⁴

4.4.2 Kollektive regjeringsskifter i Sverige

I motsetning til hva som var tilfellet under den konstitusjonelle krisen i Norge i 1884, viser figur 5 (side 45) at det var en mykere overgang til en parlamentarisk styreform i Sverige. Grafene indikerer at det fra 1870-tallet og frem til slutten av 1890 var ganske godt samsvar mellom regjerings- og statsrådsvarigheten. Det var også en jevn diskrepans mellom regjeringstid og statsrådstid gjennom hele etterkrigstiden. Norge var preget av stabile statsråder i stabile Arbeiderparti-regjeringer i etterkrigstiden i Norge, men dette bildet var kanskje enda mer markant for Sverige fra ca. 1955 til ca. 1975. Videre er det bare én blå topp på over 2000 dager (i ca. 1955) for de svenske regjeringene, men det er også svenske statsrådene (røde linje) har en topp på over 2000 dager. Dette forteller oss at det er færre utskiftninger av svenske statsråd sammenlignet med de norske statsrådene.

²⁴ Dette blir utdypet mer i beskrivelsen av tabell 13/V6 i vedlegget (side 91-93) for det svenske tilfellet.

Det hersker ikke fullstendig enighet blant svenske forfattere om når det første kollektive regjeringsskiftet forekom i Sverige. Blant annet Stjernquist (1996, s. 235, 262), Persson (2003, s. 30), og Verney (1957, s. 115) er av den oppfatning at det første kollektive regjeringsskiftet skjedde i 1905.²⁵ von Sydow (1997, s. 76, 239-240) nyanserer dette bildet med å legge til at det første tilfellet av at en regjering gikk av som en kollektiv enhet forekom allerede i 1871, men at ministeransvarligheten ble utviklet i en mer kollektiv retning mellom 1867 til 1905. I denne perioden stod individuelle statsråd og statsministre i enkelte tilfeller ansvarlige overfor Riksdagen. Samtidig var det ikke fullt gjennomslag for en kollektiv ministeransvarlighet i denne perioden. Det skyldtes blant annet at kong Oscar II vegret seg for å akseptere denne betingelsen, og dermed nektet å akseptere avskjedssøknadene til samtlige statsråd. Statsministrenes avgang ledet heller ikke til noe fullstendig skifte av ministre. Først i 1905 ble en kollektiv ministeransvarlighet overfor Riksdagen mer fremtredende, konkluderer han - selv om det fortsatt forekom at individuelle statsråd ble stilt ansvarlige overfor Riksdagen (von Sydow (1997, s. 239-240).

Jeg skal gå over til nyanseringer av kollektive regjeringsskifter som begrep. Det første kollektive regjeringsskiftet forekom i 1905 med regjeringen Ramstedt (Persson, 2003, s. 30). Stjernquist (1996, s. 190) beskriver denne prosessen som følgende: Ramstedt overtok som statsminister etter Boström i forbindelse med unionskrisen i 1905, men regjeringen hadde ikke kontroll over situasjonen, og det ble derfor kalt inn til et ekstraordinært møte i Riksdagen i juni samme år. En spesialkomité ledet av Christian Lundeberg ble nedsatt for å behandle unionskrisen, der vilkårene for en unionsoppløsning ble utarbeidet.²⁶ Vilkårene ble godkjent av begge kamrene uten at det ble foretatt voteringer. I forbindelse med Riksdagens beslutning gikk derfor hele regjeringen Ramstedt av, og Lundeberg overtok statsministerposten.

Ved å se på prosentandelen nye statsråd ved regjeringsskifter kan det videre avdekkes ny innsikt om statsrådsstabiliteten. Basert på Nyman (1999, s. 65) oversikt over andelen nye statsråd ved ministerbytte i regjeringsskiftene fra 1866 til 1905, har jeg regnet ut prosentandelen statsråd som har blitt med fra avtroppende regjering og over i påtroppende

²⁵ Kollektive regjeringsskifter blir også kalt 'totale statsrådsskifter' på svensk.

²⁶ Under stender- og tokammer-Riksdagen utpekte Riksdagen ofte en særskilt komitégruppe (spesialkomité) til å håndtere viktige politiske problemer (Stjernquist, 1996, s. 153-156).

regjering. Jeg har også utvidet perioden til å gjelde fra 1840 og frem til 2014. Tallene er fremstilt i tabell 14/V7 i vedlegget (side 94-95). I tabellen kommer det frem at mange statsråder har blitt oppnevnt som statsråd på nytt, også i nyere tid. Noen statsråder sitter altså lenge i Sverige, selv om regjeringsskiftene har vært kollektive siden 1905. Dette kan, som tidligere nevnt, henge sammen med de stabile sosialdemokratiske regjeringene fra 1932 til 1973, og fra 1982 til 2002 - med unntak av regjeringen Bildt fra 1991-1994 som hadde kortere regjeringstid på tre år (Bergman & Bolin, 2011, s. 263; Döring & Manow, 2018). De stabile sosialdemokratiske regjeringene bidrar også til å forstå hvorfor prosentandelen for de svenske statsrådene er vesentlig høyere enn for de norske statsrådene ved en sammenligning av tallene i tabell 14/V7 (for Sverige, side 94-95) og tabell 9/V2 (for Norge, side 83-84).

4.5 Oppsummering og diskusjon

Analysen i dette kapittelet har avdekket flere viktige funn. Et funn er at den gjennomsnittlige statsrådsvarigheten ble lavere i Norge og Sverige ved overgangen til parlamentarismen. Sammenlignet med tiden før parlamentarismen vant fotfeste har også statsrådsvarigheten i de to landene blitt mindre variert. Dette bekrefter de to underhypotesene til den første hypotesen. Samlet støtter funnene i analysen opp om den første hypotesen om at regjeringer i langt større grad blir følsomme overfor valg i overgangen til et parlamentarisk system.²⁷

Videre har analysen avdekket at prosessene i 1884 medførte en umiddelbar en overgang fra individuelle statsrådsskifter til kollektive regjeringsskifter. I Sverige var ikke dette tilfellet, og analysen avdekket at man i Sverige har hatt kollektive regjeringsskifter siden 1905 – altså tolv år før parlamentarismen ble etablert i 1917. Den andre hypotesen bekreftes derfor i tilfellet med Norge, men ikke i tilfellet med Sverige.²⁸ I tillegg er det en klar forskjell

²⁷ H₁: Overgangen til et parlamentarisk system innebærer at regjeringene i langt større grad blir følsomme overfor valg.

H_{1A}: Gjennomsnittlig statsrådsvarighet blir lavere.

H_{1B}: Det blir mindre variasjon i hvor lenge statsråder sitter.

²⁸ H₂: Overgangen til et parlamentarisk system innebærer en overgang fra individuelle statsrådsskifter til kollektive regjeringsskifter.

Vedrørende diskusjonen i under punkt 3.1.3 i metodekapittelet: Jeg kunne forsøkt å forklare denne forskjellen mellom landene ved å undersøke om det er en bestemt faktor til stede i ett av landene. Denne forskjellen kunne forklart hvorfor tilfellet med kollektive regjeringsskifter kommer på ulike tidspunkter i de to ellers ganske like landene. Men formålet mitt med denne oppgaven er ikke å komme frem til en forklaring på denne forskjellen. Min komparasjon er historisk i begge tilfeller, det vil si før og etter utviklingen av parlamentarismen, og ikke mellom Norge og Sverige. Selv om det er et element av forskjellsmetoden til stede i den historiske komparasjonen, er det altså ikke det i landkomparasjonen.

mellom Norge og Sverige vedrørende prosentandelen statsråder som har blitt med fra avtroppende regjering og over i påtroppende regjering. I det svenske tilfellet er denne andelen høyere, noe som kan ha sammenheng med de stabile sosialdemokratiske regjeringene fra 1932 til 1973, og fra 1982 til 2002.

Det kan være ulike årsaker til at de parlamentariske utviklingstrekkene i Norge og Sverige har vært ulike. I det svenske tilfellet hadde parlamentsmajoriteten mer innflytelse på sammensetningen av regjeringen, samt regjeringens forslag og beslutninger, enn hva som var tilfelle i Norge på samme tidspunkt. Det er mulig at behovet for et parlamentarisk gjennombrudd derfor ikke ble like sterk i Sverige, ettersom vesentlige elementer allerede var til stede og bragte noe tilfredshet blant parlamentsmedlemmene og folket. I Norge var det derimot sterk motstand fra kongen og regjeringen mot å innføre parlamentarismen, noe som kan ha medført et sterkere krav blant parlamentsmedlemmenes om å få slippe til makten. I tillegg hadde Sverige et tokammersystem der de konservative samfunnskreftene opprinnelig styrte overhuset (Stjernquist, 1996, s. 332). Dette ga de konservative mulighet til å forsinke den parlamentariske utviklingen. I Norge ble imidlertid regjeringen samlingspunktet for de konservative kreftene, og dersom de tapte regjeringsmakten, tapte de så å si også et eget konservativt organ (Kaartvedt, 1967, s. 31). På bakgrunn av dette kan det argumenteres for at de tidligere parlamentariske tendensene, samt det konservative overhuset i Sverige, forsinket etableringen av parlamentarismen. Med andre ord kan dette indikere at graden av misnøye og tilgjengelige maktressurser kan ha noe å si for den parlamentariske utviklingen i et land.

5 Parlamentarismens effekt på regjerings- og statsrådsskifter

5.1 Valg, parlamentariske krisesituasjoner og regjeringslitasje

Basert på vedleggstabellene ønsker jeg å undersøke den tredje hypotesen: Ved utviklingen av parlamentariske systemer blir statsrådsskifter i større grad knyttet til regjeringsavganger, og disse regjeringsavgangene skyldes valg eller parlamentariske krisesituasjoner (mistillit, kabinettspørsmål, og lignende).²⁹ Deretter ønsker jeg å ved hjelp av statsrådsdatasettet å undersøke den fjerde og siste hypotesen i oppgaven: I parlamentariske systemer skjer individuelle statsrådsskifter, i den grad det forekommer, i regjeringer som sitter i hele eller flere valgperioder.³⁰ Til dette formålet skal jeg gå gjennom ulike prosesser som har ført til regjerings- og statsrådsskifter i Norge og Sverige. Dette inkluderer de opprinnelige partipolitiske grupperingene i Norge og Sverige, samt ulike parlamentariske krisesituasjoner som har funnet sted. Avslutningsvis vil jeg analysere regjeringslitasjen i de to landene etter den annen verdenskrig.

5.2 Årsaker til regjerings- og statsrådsskifter

Ut fra hypotese 3 er den ene forventningen at statsrådsskiftene før parlamentarismen var mindre knyttet til statsministerskifte og valg, og i større grad knyttet til andre årsaker. Etter at parlamentarismen ble utviklet har forventningen vært at statsrådsskiftene primært knyttes regjeringsavgangene, som går av etter valg eller parlamentariske krisesituasjoner, og at det blir mindre individuelle statsrådsskifter utenom dette. I første rekke gir tabell 8/V1 (side 81-82), tabell 10/V3 (side 85-88), tabell 13/V6 (side 91-93) og tabell 15/V8 (side 96-98) i vedlegget en nyttig bakgrunnsinformasjon over regjeringsskiftene i Norge og Sverige.

²⁹ H₃: Ved utviklingen av parlamentariske systemer blir statsrådsskifter i større grad knyttet til regjeringsavganger, og disse regjeringsavgangene skyldes valg eller parlamentariske krisesituasjoner (mistillit, kabinettspørsmål, og lignende).

³⁰ H₄: I parlamentariske systemer skjer individuelle statsrådsskifter, i den grad det forekommer, i regjeringer som sitter i hele eller i flere valgperioder.

5.2.1 De opprinnelige politiske grupperingene i Norge

Rokkan (1987, s. 68-69) beskriver de opprinnelige politiske grupperingene i Norge, som jeg skal gå gjennom nå. Statsrådspostenes stabilitet kan ha blitt påvirket av at partiene ikke ble offisielt stiftet før i 1884, da Venstre ble stiftet 28. januar og Høyre den 25. august samme år. I tillegg tok det tid før de partipolitiske skillelinjene ble utviklet og partiene ble ordentlig konsoliderte. Utviklingen av de politiske partene begynte fra slutten av 1860-årene. Bøndene mobiliserte seg til politisk handling mot embetsmannsregimet, og dannet allianser med andre radikale mennesker i byene som var tilhengere av en reform. Dette inkluderte håndverkere, lærere og andre som var i opposisjon mot eliten. Etter hvert fikk alliansen makten i Stortinget, og kjempet mot uavhengigheten og råderetten til statsrådet og forvaltningen. Striden var lang, men ble hele veien gjort på lovlig vis. Foran avgjørende beslutninger rådførte opposisjonen seg også med folket gjennom valg. Dette førte til en mobilisering av nye velgere på hver side i striden. Da Venstre vant valgene i 1879 og 1882, mobiliserte eliten sine velgerressurser, og organiserte klubber og selskaper, for å verne om Grunnloven. Denne konservative parten var opprinnelsen til Høyre. Omsider kom begge partene til enighet om å følge lovens prosedyrer. Som nevnt tidligere endte kampen i 1884 med riksretten mot Selmer-regjeringen. Kongen stod mellom valget om å danne en ny regjering som gikk ut fra Høyre og sine egne embetsmenn, eller gi etter og akseptere Stortingets suverenitet. Kongen og hans rådgivere valgte til slutt å la lederen for Venstre, Johan Sverdrup, danne en ny regjering. Dette var et betydningsfullt steg mot å introdusere parlamentarismen som politisk prinsipp i Norge, konkluderer Rokkan.

5.2.2 Årsaker til statsrådsskifter i Norge

Tabell 8/V1 i vedlegget (side 81-82) viser årsaker til regjeringsavgangene mellom 1814 og 1884. I denne perioden søkte regjeringslederne avskjed ved flere anledninger på grunn av sykdom, lang tjeneste eller fordi kongen ønsket det. Alle avskjedene måtte i tillegg bli innvilget av kongen før regjeringslederen kunne gå av. Før 1884 førte heller ikke mistillitsforslag til fullstendige regjeringskifter, og statsministeren stilte seg ikke solidarisk med regjeringen. For eksempel gikk marineminister Haffner av etter at han fikk hard kritikk fra Stortinget i 1869, men Stang så det ikke som sitt ansvar å gå av med verken han eller andre statsråd i etterkant (Kaartvedt, 1967, s. 32). Stavang (2002, s. 59-60) skriver dessuten at den parlamentariske utviklingen tok et skritt tilbake i 1893. Emil Stangs mindretallsregjering ble møtt med et mistillitsvotum i Stortinget like etter tiltredelsen. Stang valgte å ignorere mistillitsvotumet, selv om det fikk flertall. Mistillitsvotumet ble igjen tatt opp i 1894, der Stortinget truet med riksrett og enda strengere oppfølging enn dommen fra riksrettssaken i 1884. Til tross for dette satt regjeringen i over to år. Én mulig årsak, forklarer Nordby (2010, s. 42-43), var at Venstres representanter var redde for å bli møtt med militære midler fra kongen. Han skriver videre at partiet ikke var forberedt på konflikt, og hadde ikke med seg en folkemilits, slik som i 1884.

All tatt i betraktning skiller regjeringsavgangene etter 1884 seg fra tiden før 1884, slik vi ser i tabell 4 (side 54). Som nevnt tidligere ble regjeringsjefene i tiden før 1884 blant annet skiftet ut på grunn av sykdom, lang fartstid eller etter kongens ønske. Videre viser tabell 4 at det var en høyere andel av regjeringer som gikk av grunnet parlamentariske kriser i perioden fra 1905 til 1940. Tabell 4 viser også at antall regjeringer som har gått av etter valgnederlag har økt etter den annen verdenskrig, og regjeringsavganger knyttet til parlamentariske situasjoner har avtatt. Jeg skal gå gjennom regjeringsavgangene som har vært knyttet til parlamentariske situasjoner.

Tabell 4. Årsaker til regjeringsskifter i Norge ved tre ulike perioder mellom 1884 og 2019 (antall).

Årsaker til regjeringsskifte	1884-1904	1905-1940	1945-2019
Valgnederlag	3	3	10
Parlamentariske situasjoner:			
Kabinettspørsmål (inkludert negativt flertall)	1	10	3
Mistillit	0	1	1
Andre parlamentariske situasjoner ³¹	3	1	5

Kilde: Se vedleggstabell 10/V3 (side 85-88).

Tabell 4 og tabell 10/V3 i vedlegget (side 85-88) viser at norske regjeringer helt unntaksvis har gått av som følge av mistillit. Det første tilfellet var ved Hornsrud-regjeringen i 1928. Stavang (2002, s. 250-251) skriver at de borgerlige på Stortinget samlet seg mot den nye Arbeiderpartiregjeringen. Arbeiderpartiet avviste en garantiordning for banker som ble lansert av sjefen for Norges Bank, Nicolai Rygg. På grunn den økonomiske politikken som ble ført, uttrykte derfor Mowinckel fra Venstre at regjeringen manglet Stortingets tillit. Imidlertid mente den parlamentariske lederen av Bondepartiet, Johan Melbye, samt C. J. Hambro i Høyre, at uttalelsen til Mowinckel ikke var tydelig nok på at regjeringen manglet Stortingets tillit. Statsminister Hornsrud var på sin side klar på at han tolket det som et rent mistillitsforslag. I den påfølgende voteringen ble mistillitsforslaget vedtatt av flertallet i forsamlingen, med 86 mot 63 stemmer, og statsminister Hornsrud erklærte umiddelbart at regjeringen ville gå av. Med regjeringstid på bare 18 dager er dette regjeringen med kortest varighet hittil i Norge.

Det andre tilfellet av en regjeringsavgang som følge av et mistillit var da Gerhardsen III-regjeringen måtte gå av etter Kings Bay tragedien i 1963, forklarer (Stavang, 2002, s. 233-234). Regjeringen la frem to Stortingsmeldinger etter at flere kommisjoner gikk gjennom saken og vurderte hendelsene. Arbeiderpartiet hadde tidligere mistet sitt rene flertall etter Stortingsvalget i 1961, og Sosialistisk Folkeparti kom inn med to stortingsrepresentanter.

³¹ I kategorien 'andre parlamentariske situasjoner' inkluderer jeg ikke dødsfall/sykdom, ettersom det ikke er parlamentariske situasjoner i egentlig forstand.

Vippeposisjonen til Sosialistisk Folkeparti skulle vise seg å være avgjørende for mistillitsforslaget etter ulykken. Opposisjonen, som mente sikkerhetstiltakene i gruvedriften hadde vært for dårlige og at regjeringen til dels var ansvarlig for dette, gikk umiddelbart til politisk kamp. I Stortinget fremmet de to borgerlige partiene et rent mistillitsforslag mot regjeringen. Selv om Sosialistisk Folkeparti ikke ønsket en borgerlig regjering, kunne ikke partiet godta regjeringens håndtering av Kings Bay-saken. Det borgerlige mistillitsforslaget mot regjeringen ble vedtatt med 76 mot 74 stemmer. Regjeringen Gerhardsen III gikk av og ble erstattet av en borgerlig mindretallskoalisjon med lederen av Høyre, John Lyng, som statsminister.

Som vi ser i tabell 4 og i tabell 10/V3 i vedlegget (side 85-88), har de norske regjeringene ved flere tilfeller gått av ved kabinettspørsmål. Det første tilfellet var med Stangs andre regjering i 1895, da statsministeren stilte kabinettspørsmål på håndteringen av utenrikssaker i den norske-svenske personalunionen. Det andre tilfellet var med Knudsens andre regjering i 1920, som gikk av da regjeringen ikke fikk Stortingets støtte for en stram økonomisk politikk. Det tredje tilfellet var med Halvorsens første regjering i 1921, da statsministeren stilte kabinettspørsmål om en sak om skolepolitikk, og fikk Stortingets flertall mot seg. Blehrs andre regjering søkte avskjed i 1923, da Stortingets flertall var i mot regjeringens forslag om å øke brennevin-importen fra Spania og Portugal. Regjeringen Berge stilte også kabinettspørsmål i 1924, og fikk Stortingets flertall mot seg i forslaget på å avvikle brennevinsforbudet. Videre stilte Mowinckel kabinettspørsmål i sin andre regjering i 1931, da regjeringen tapte mot flertallet i Stortinget i en sak om konsesjoner i fettindustrien. I 1986 stilte Willoch kabinettspørsmål i en sak om økonomiske innstramninger, og tapte mot flertallet i Stortinget. Det siste tilfellet av kabinettspørsmål i nyere tid var under regjeringen Bondevik I i 2000, da Bondevik stilte kabinettspørsmål i en sak om å bygge ut gasskraftverk, og fikk Stortingets flertall mot seg.³²

Tabell 4 og tabell 10/V3 i vedlegget (side 85-88) viser også at regjeringen ved tre anledninger har gått av som følge av negativt flertall. Rasch (2004, s. 95) forklarer at negativt flertall mot en regjering er en særnorsk praksis som er i slekt med kabinettspørsmål, og henger sammen med mindretallsparlamentarismen i Norge. Negativt flertall vil med andre ord ikke oppstå i

³² Informasjon om regjeringsavganger knyttet til kabinettspørsmål er hentet fra regjeringens nettside: <https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/id2578015/>

sammenhenger der det stort sett er flertallsregjeringer. Ved negativt flertall fremmes to eller flere mistillitsforslag i Stortinget. Dersom regjeringen i forkant har uttrykt at den vil gå av om et flertall av Stortingets representanter stemmer for mistillit av ulik sort, og mistillitsforslagene til sammen utgjør et flertall av representantene, er den allmenne oppfattelsen at regjeringen er nødt til søke avskjed. Sagt på en annen måte må regjeringen avtre til tross for at hver og én av de ulike mistillitsforslagene blir nedstemt, og til tross for at det ikke blir vedtatt en mistillitserklæring. Men det negative flertallet alene tvinger likevel ikke regjeringen til å søke avskjed. Det er regjeringens trussel om å gå av (kabinettspørsmålet) som er den utslagsgivende faktoren, der regjeringens avgang avhenger av hvordan voteringen arter seg i Stortinget. Sett på en annen måte antyder voteringen at Stortinget har svak tillit til regjeringen, og dessuten at regjeringen står overfor en uenig opposisjon.

Stavang (2002, s. 217-219) beskriver regjeringsskiftet i 1908 som det første tilfellet av at en regjeringsavgang skyldtes negativt flertall. Venstre hadde nettopp delt seg i Det konsoliderte Venstre og Det Frisinnede Venstre, og dermed hadde ingen partier et rent flertall i Stortinget. Regjeringen Løvland var også støttet av Det frisinnede Venstre, som var en liten del av det gamle Venstre. Videre kom Det konsoliderte Venstre, under Gunnar Knudsen, med en uttalelse om at regjeringen burde ha støtte hos dette partiet i Stortinget. Dette ble tolket av statsminister Løvland som et mistillitsforslag. Like etter fremmet også Arbeiderpartiet et mistillitsforslag mot regjeringen. Ingen av mistillitsforslagene alene hadde flertall i nasjonalforsamlingen ut fra partienes mandater, men til sammen stod Det konsoliderte Venstre og Arbeiderpartiet sterkere enn partiene som stemte mot begge mistillitsforslagene. På vegne av hele regjeringen uttalte deretter handelsminister Arctander seg, der han påstod at regjeringen både hadde rett og plikt til å gå av dersom den fikk negativt flertall mot seg. Læren om negativt flertall var dermed bragt på banen for første gang. Dette ble støttet av lederne av opposisjonspartiene, som var villige til å ta på seg ansvaret for å danne en ny regjering. Til sammen hadde opposisjonen flertall med 63 av 123 i voteringene, og statsminister Løvland erklærte regjeringens avskjed til fordel for den nye regjeringen under Gunnar Knudsen.

Stavang (2002, s. 222-223) beskriver videre avskjeden til regjeringen Mowinckel I i 1926 som det andre tilfellet der negativt flertall forårsaket en regjeringsavgang. I forbindelse med budsjettanbefalingene i 1926 mente både Høyre og Bondepartiet at budsjettet skulle reduseres

med 70 millioner kroner. Samtidig gikk de tre opposisjonspartiene som var representert i Stortinget - Høyre, Bondepartiet og Arbeiderpartiet - sammen og la frem et åpent mistillitsforslag mot regjeringen. Statsminister Mowinckel uttrykte at regjeringen ville gå av dersom Høyre og Bondepartiet, enten hver for seg eller til sammen i Stortinget, fikk flertall i voteringene. Mowinckel ville derimot ikke telle med stemmene fra representantene til Arbeiderpartiet, ettersom han mente det ikke var sammenfallende med mistillitsforslagene til Bondepartiet og Høyre. Alle de tre voteringene rundt mistillitsforslagene mot regjeringen ble nedstemt, men til sammen fikk mistillitsforslagene til Høyre og Bondepartiet 76 stemmer, som var rett over halvparten av stemmene. Følgelig måtte regjeringen gå av.

Det seneste tilfellet av en regjeringsavgang som skyldtes negativt flertall var med regjeringen Lyng i 1963, skriver Stavang (2002, s. 234-235). Etter oppfordring fra Arbeiderpartiet la regjeringen frem en tiltredelses-erklæring, som forklarte politikken den siktet på å gjennomføre. Arbeiderpartiet svarte med en mot-erklæring, som inneholdt et forslag om at regjeringens arbeid skulle ta hensyn til erklæringen som ble lagt frem av Arbeiderpartiets stortingsgruppe. Forslaget hadde til hensikt å skape en regjeringskrise, og statsminister Lyng stilte umiddelbart kabinettsspørsmål mot forslaget. Han uttrykte også at regjeringen ville gå av dersom den fikk et negativt flertall mot seg. Sosialistisk Folkeparti la også frem et mistillitsforslag der partiet uttrykte at erklæringen til Arbeiderpartiets stortingsgruppe var et bedre utgangspunkt for regjeringens arbeid enn regjeringens tiltredelseserklæring. Voteringene utgjorde til sammen et negativt flertall mot regjeringen, og i tråd med statsministerens tidligere uttalelser søkte regjeringen avskjed.

Følgelig har statsrådsskiftene blitt mindre individuelle og mer knyttet til regjeringsavgangene. Før parlamentarismen gikk regjeringene av grunnet sykdom, lang tjeneste eller etter kongens oppfordring før parlamentarismen, men etter innføringen har regjeringene gått av etter valg eller ved en rekke parlamentariske krisesituasjoner. Ut fra denne analysen kan hypotese 3 kan bekreftes i det norske tilfellet.³³

³³ H₃: Ved utviklingen av parlamentariske systemer blir statsrådskifter i større grad knyttet til regjeringsavganger, og disse regjeringsavgangene skyldes valg eller parlamentariske krisesituasjoner (mistillit, kabinettsspørsmål, og lignende).

5.2.3 De opprinnelige politiske grupperingene i Sverige

Hadenius (2008, s. 23) forteller at det første politiske partiet i Riksdagen siden frihetstiden var Lantmannapartiet i andrekammeret.³⁴ Partiet kjempet mot økte bevilgninger til militæret, og ønsket lavere skatter til bøndene. I tillegg var partiet imot økt makt til staten, og ville redusere bevilgninger til embetsmennene. Hadenius (2008, s. 26-28) forklarer videre at Lantmannapartiet delte seg i en frihandelsvennlig og en proteksjonistisk retning under tollstriden på 1880-tallet. Senere på 1890-tallet oppstod løse partigrupperinger i begge kamrene, men ingen av de politiske grupperingene rundt århundreskiftet var stiftet som partier i Riksdagen.

Hadenius (2008, s. 26-28) skriver deretter at det sosialdemokratiske partiet ble dannet i 1889 utenfor Riksdagen, og favnet velgere fra industriarbeiderklassen. I de første årtiene kjempet sosialdemokratene for allmenn og lik stemmerett. Etter århundreskiftet stiftet liberalerne partiet Frisinnade landsföreningen i 1902. Velgergruppene til de liberale inkluderte middelklassen til den lavere middelklassen, nonkonformister og avholdsfolk. Videre stiftet de konservative Allmänna valmansförbundet i 1904. Dette partiet representerte høyrepartiene i begge kamrene i Riksdagen. Høyre var defensiv i kravet om parlamentarisme og demokrati, og krevde et sterkere forsvar. Der sosialdemokratene og de liberale ønsket å forhandle med Norge omkring unionsspørsmålet, var høyrepartiet sterkt imot å etterkomme krav fra nabolandet. Etter århundreskiftet og frem til den annen verdenskrig preget altså tre partigrupper det politiske hovedbildet i Sverige: Høyre, de liberale og sosialdemokratene.

5.2.4 Årsaker til statsrådsskifter i Sverige

Tabell 13/V6 i vedlegget (side 91-93) viser årsaker til regjeringsavgangene mellom 1840 og 1905. I denne perioden søkte regjeringslederne avskjed ved flere anledninger på grunn av sykdom, lang tjeneste eller at kongen ønsket en ny regjering. Alle avskjedene måtte i tillegg bli innvilget av kongen før regjeringslederen kunne gå av. I denne tabellen fremgår det også at regjeringene etter 1870 oftere gikk av etter motgang eller voteringsnederlag i Riksdagen, som gjenspeiler den tidlige parlamentariske utviklingen i Sverige.

³⁴ Frihetstiden var en epoke i Sverige mellom 1719 og 1772 der makten var samlet hos fire stender i Riksdagen (Store norske leksikon, 2018, 23. september).

Videre viser tabell 5 i dette kapittelet, samt tabell 15/V8 i vedlegget (side 96-98), at samtlige regjeringsavganger i Sverige etter 1917 har vært knyttet til valg, og i liten grad knyttet til parlamentariske situasjoner. Jeg skal gå nå gjennom disse tilfellene, og se på mulige årsaker til hvorfor det er få regjeringsavgangene i Sverige som er knyttet til parlamentariske situasjoner.

Tabell 5. Årsaker til regjeringsskifter i Sverige ved tre ulike perioder mellom 1905 og 2019 (antall).

Årsaker til regjeringsskifte	1905-1917	1918-1940	1945-2019
Valgnederlag	5	5	9
Parlamentariske situasjoner:			
Kabinettspørsmål	0	3	0
Mistillit	0	0	0
Andre parlamentariske situasjoner ³⁵	2	3	2 ³⁶

Kilde: Se vedleggstabell 15/V8 (side 96-98).

For det første viser tabellene samlet at regjeringene ikke har gått av ved kabinettspørsmål i nyere tid. De seneste tilfellene var i 1923 med regjeringen Branting II, i 1926 med regjeringen Sandler og i 1930 med regjeringen Lindman II. I 1923 gikk regjeringen av da den tapte et forslag om at arbeidsledighetsstøtte først skulle utbetales etter seks måneder. I 1926 gikk regjeringen Sandler av på grunn av 'Stripa-konflikten'. ³⁷ Det siste tilfellet var med regjeringen Lindman II i 1930, da Lindman sa han ville gå av dersom regjeringens forslag rundt jordbrukspolitikken ikke ble vedtatt, noe den ikke gjorde.

³⁵ I kategorien 'andre parlamentariske situasjoner' inkluderer jeg ikke dødsfall/sykdom, ettersom det ikke er parlamentariske situasjoner i egentlig forstand.

³⁶ Etter valget 9. september, 2018 hadde ikke Stefan Löfven tillit hos flertallet i Riksdagen ved votering den 25. september (ja: 142, nei: 204), men fortsatte som forretningsministerium frem til regjeringen Löfven II tiltrådte 18. januar 2019 (Löfven II) (Döring & Manow, 2018).

³⁷ I konflikten streiket gruvearbeidere på grunn av lave lønninger. Gruvedriften henvendte seg til Arbeidsledighetskommisjonen (AK), som fikk arbeidsledige fra andre steder til å jobbe i gruen. Rickard Sanders sosialdemokratiske regjering var i mot dette og stilte kabinettspørsmål, men arbeidsmarkedskonflikten felte regjeringen. Kilde: Bergsbruk.se (2010)

Tabell 5 (side 59) og 15/V8 i vedlegget (side 92-94) viser også at ingen av de svenske regjeringene har gått som følge av mistillit. Det er minst to årsaker til dette. Siden grunnlovsreformasjonen i 1974 i Sverige har det vært et krav om at mistillitsforslagene må ha et absolutt flertall for å bli vedtatt (Rasch, 2004, s. 114). Dette betyr at over halvparten av Riksdagsmedlemmene må støtte forslaget. Det er dermed lettere at mistillitsforslaget blir avvist enn akseptert (Rasch, 2004, s. 112). Den andre årsaken gjelder oppløsningsretten i Sverige. Rasch (2004, s. 137-138) forklarer at regjeringen kan foreskrive ”ekstra valg” mellom valgene som blir avholdt hvert fjerde år.³⁸ Trusselen om nyvalg kan i seg selv kan være nok til å disiplinere opposisjonspartiene i forhold til mistillit. Dette bidrar til å forklare hvorfor Sveriges mange mindretallsregjeringer ikke har blitt felt ved mistillit.

Effekten av denne trusselen fører også til at den faktiske bruken av oppløsningsretten har vært lav. Det forklarer hvorfor det har vært få tilfeller av ekstra valg i Sverige, og ingen i nyere tid. Totalt har det vært utløst nye valg ved andrekammervalgene i 1887, 1914, 1921 og 1958. Det første tilfellet var våren 1887, skriver Stjernquist (1996, s. 185).

Frihandelsvennlige hadde tapt en votering i andrekammeret rundt et tollspørsmål. Oscar II, som selv var frihandelsvennlig, grep derfor inn og oppløste andrekammeret. Dette ble etterfulgt av et nyvalg. Videre førte ’Borggårdskrisen’ til andrekammervalget i 1914 (Verney, 1957, s. 187-191).³⁹ Deretter ble det skrevet ut et nyvalg i 1921, på grunn av en stemmerettsreform som varte fra 1918 til 1921 (Stjernquist, 1996, s. 90-91). Det seneste tilfellet av at det ble holdt et ekstra valg var ved andrekammervalget i 1958, skriver Stjernquist (1996, s. 212-213). Denne gangen dreide det seg om uenigheter mellom partiene i Riksdagen og regjeringen rundt pensjonssystemet.⁴⁰

³⁸ Rasch (2004, s. 138) forklarer at det er flere regler knyttet til oppløsningsretten. Valget må holdes innen tre måneder etter at bestemmelsen om ekstra valg er tatt, og ikke før det har gått 35 dager. I tillegg kan ikke valget holdes for nært et ordinært valg. Regjeringen må også vente minimum tre måneder etter at en ny Riksdag har blitt åpnet før regjeringen kan holde et nytt valg. Et forretningsministerium kan heller ikke forordne et ekstra valg.

³⁹ Verney (1957, s. 187-191) forklarer at ’Borggårdskrisen’ var en konstitusjonell konflikt mellom kong Gustaf V og den liberale statsministeren Karl Staaff. Utgangspunktet i konflikten var at regjeringen og Gustaf V’s var uenige i hvor store bevilgninger forsvarret skulle ha, der Gustaf anbefalte et høyere tilskudd enn regjeringen. Første verdenskrig brøt senere ut i juli 1914.

⁴⁰ 3. desember 2014 annonserte Statsminister Stefan Löfven at regjeringen ville gjennomføre et ekstra valg 22. mars 2015. Ifølge loven kunne beslutningen om ekstra valg ikke gjennomføres før tidligst 29. desember. Den 27. desember 2014 ble det ekstra valget likevel kansellert. Regjeringen og de fire borgerlige alliansepartiene hadde da inngått en avtale som gjorde det mulig for regjeringen å få gjennom budsjettet sitt i Riksdagen. Kilder: Schwartz (2014); svt (2014).

I det svenske tilfellet har altså statsrådsskiftene blitt mindre individuelle og i større grad knyttet til regjeringsavgangene før parlamentarismen har inntruffet. Til sammenligning har situasjoner med mistillit og kabinettspørsmål skapt langt flere regjeringskifter mellom valg i Norge. Den tredje hypotesen har derfor sterkest støtte i det norske tilfellet.⁴¹ Dette er en interessant forskjell mellom de to landene.

5.3 Regjeringslitasje

Narud og Valen (2008, s. 385) finner en sterk, negativ korrelasjon mellom velgerstøtte og regjeringsvarigheten i parlamentariske regjeringer etter den annen verdenskrig. En regjering taper med andre ord politisk støtte jo lengre den sitter. Dette blir gjerne kalt for 'regjeringslitasje' (Narud & Strøm, 2011, s. 232). Min fjerde hypotese er derfor at individuelle statsrådsskifter, i den grad det forekommer, observeres i størst grad i regjeringer som sitter i hele eller i flere valgperioder i parlamentariske systemer. Forventningen er følgelig at forekomsten av individuelle statsrådsskifter øker jo lengre regjeringene sitter. Den første kolonnen i tabell 6 (side 63) og tabell 7 (side 66) nedenfor viser i stigende rekkefølge varigheten til norske og svenske regjeringer fra henholdsvis 1905 og 1917. Den andre kolonnen viser antall individuelle statsrådsskifter, og i parentes prosentandelen individuelle statsrådsskifter. Korrelasjonen mellom regjeringsvarigheten og andel individuelle statsrådsavganger kan videre fremstilles ved hjelp av spredningsdiagram, slik som i figur 6 (side 64) og figur 7 (side 67) under.

5.3.1 Regjeringslitasje i Norge

Tabell 6 (side 63) viser de norske regjeringenes varighet avrundet i antall måneder i den andre kolonnen. Den tredje kolonnen viser tallene for individuelle statsrådsskifter og prosentandelen individuelle statsrådsskifter. Andel individuelle statsrådsskifter er beregnet ved å dividere antall individuelle statsrådsavganger, før regjeringen som helhet har gått av, med antall statsråd totalt som har vært med i regjeringen.

⁴¹ H₃: Ved utviklingen av parlamentariske systemer blir statsrådsskifter i større grad knyttet til regjeringsavganger, og disse regjeringsavgangene skyldes valg eller parlamentariske krisesituasjoner (mistillit, kabinettspørsmål, og lignende).

Ut fra tabell 6 (side 63) kommer det frem at antall og andel individuelle statsrådsskifter i stor grad øker når regjeringenes varighet øker i Norge. I figur 6 (side 64) danner punktene en lineær og positiv sammenheng. Korrelasjonen er 0,78.⁴² Dette betyr at det er en høy korrelasjon mellom regjeringsvarigheten og andelen individuelle statsrådsskifter. Funnene av regjeringsslitasjen i Norge støtter dermed den fjerde hypotesen om at individuelle statsrådsavganger skjer i regjeringer som sitter i hele eller i flere valgperioder.⁴³

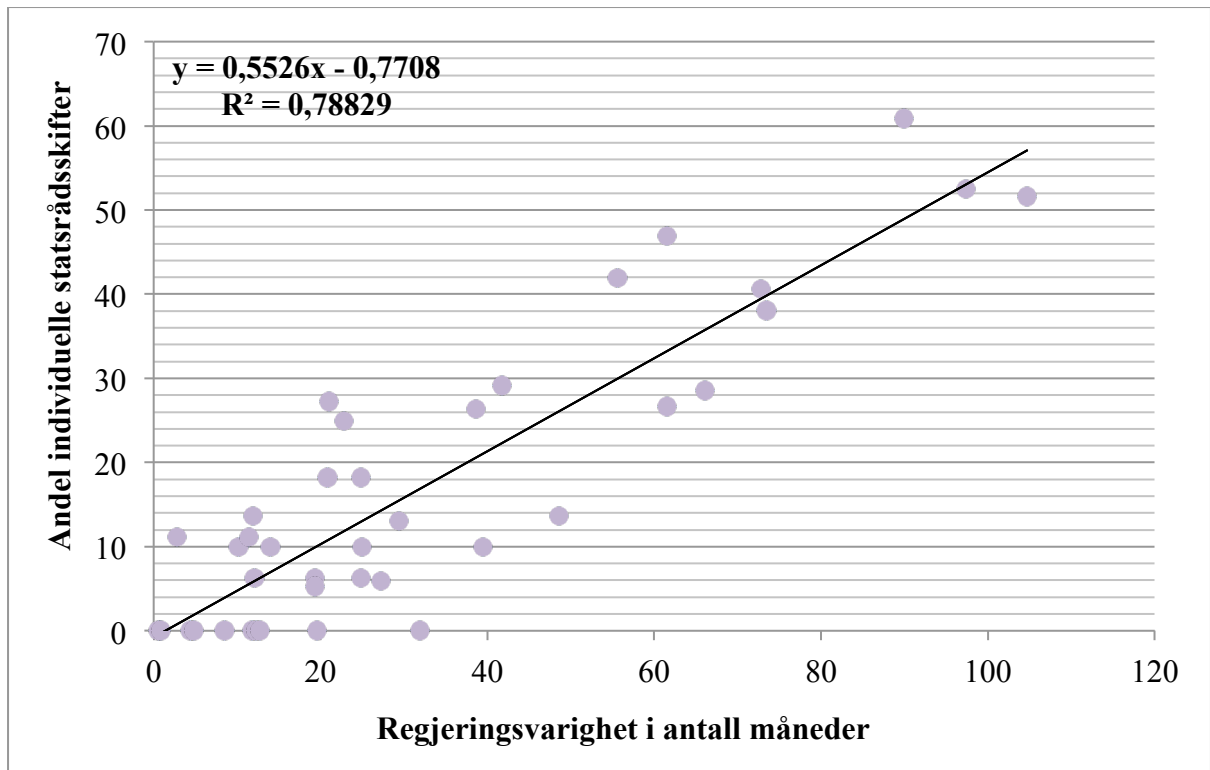
⁴² $r^2 = (0,78)^2 \approx 0,62$ ca. 62 % fellesvarians. Det betyr at andel-variabelen (y) svarer for 62 % av variansen til varighet-variabelen (x).

⁴³ H₄: I parlamentariske systemer skjer individuelle statsrådsskifter, i den grad det forekommer, i regjeringer som sitter i hele eller i flere valgperioder.

Tabell 6. Antall og andel individuelle statsrådsskifter for økende regjeringlengder i Norge etter 1905.

Regjering	Varighet i måneder	Antall og andel individuelle statsrådsskifter
Hornsrud	1	0
Lyng	1	0
Halvorsen II	3	1 (11 %)
Gerhardsen I	4	0
Løvland	5	0
Brundtland I	9	0
Kolstad	10	1 (10 %)
Bratlie	12	1 (11 %)
Hundseid	12	0
Jagland	12	3 (14 %)
Korvald	12	1 (6 %)
Halvorsen I	12	0
Syse	13	0
Berge	14	1 (10 %)
Bratteli I	19	1 (6 %)
Stoltenberg	19	1 (5 %)
Mowinckel I	20	0
Blehr II	21	2 (18 %)
Lykke	21	3 (27 %)
Knudsen I	23	3 (25 %)
Mowinckel III	25	2 (18 %)
Gerhardsen IV	25	1 (6 %)
Konow	25	1 (10 %)
Bratteli II	27	1 (6 %)
Bondevik I	29	3 (13 %)
Michelsen	32	0
Torp	39	5 (26 %)
Mowinckel II	40	1 (10 %)
Brundtland II	42	7 (29 %)
Bondevik II	49	3 (14 %)
Willoch	56	13 (42 %)
Nordli	62	15 (47 %)
Nygaardsvold	62	4 (27 %)
Borten	66	6 (29 %)
Brundtland III	73	13 (41 %)
Gerhardsen II	74	8 (38 %)
Knudsen II	90	14 (61 %)
Stoltenberg II	97	21 (53 %)
Gerhardsen III	105	16 (52 %)
Totalt 152 individuelle statsrådsskifter i Norge siden 1905		

Kilde: Statsrådsdatsett.

Figur 6. Korrelasjonen mellom regjeringsvarigheten i antall måneder og andelen individuelle statsrådsskifter i Norge fra 1905. ⁴⁴

Kilde: Statsrådsdatasett.

⁴⁴ Periodestart er valgt ut fra året da parlamentarismen ble praktisert konsekvent i Norge.

5.3.2 Regjeringsslitasje i Sverige

Tabell 7 (side 66) viser de norske regjeringenes varighet avrundet i antall måneder i den andre kolonnen. Den tredje kolonnen viser tallene for individuelle statsrådsskifter og prosentandelen individuelle statsrådsskifter. Andel individuelle statsrådsskifter er som sagt beregnet ved å dividere antall individuelle statsrådsavganger, før regjeringen som helhet har gått av, med antall statsråd totalt som har vært med i regjeringen.

Ut fra tabell 7 (side 66) kommer det videre frem at antall og andel individuelle statsrådsskifter i mindre grad øker når varigheten til de svenske regjeringene øker. I figur 7 (side 67) ligger avviker punktene noe fra den tenkte rette linjen, men indikerer en nokså sterk positiv sammenheng. I tillegg er korrelasjonen 0,61.⁴⁵ Samlet betyr dette at det er en klar sammenheng mellom regjeringsvarigheten og andelen individuelle statsrådsskifter i Sverige. Sammenlignet med det norske tilfellet gir likevel funnene av regjeringslitasjen i Sverige en svakere støtte for den fjerde hypotesen.⁴⁶

⁴⁵ De to regjeringene som har hatt lengst varighet, det vil si Erlander III (12 år) og Palme I (7 år), er uteliggere som påvirker korrelasjonen i figur 7 (side 67). Korrelasjonen (r^2) økte fra 0,47 til 0,53 da jeg fjernet Erlander III-regjeringen. Korrelasjonen økte ytterligere til 0,61 da jeg tok bort Palme I-regjeringen.

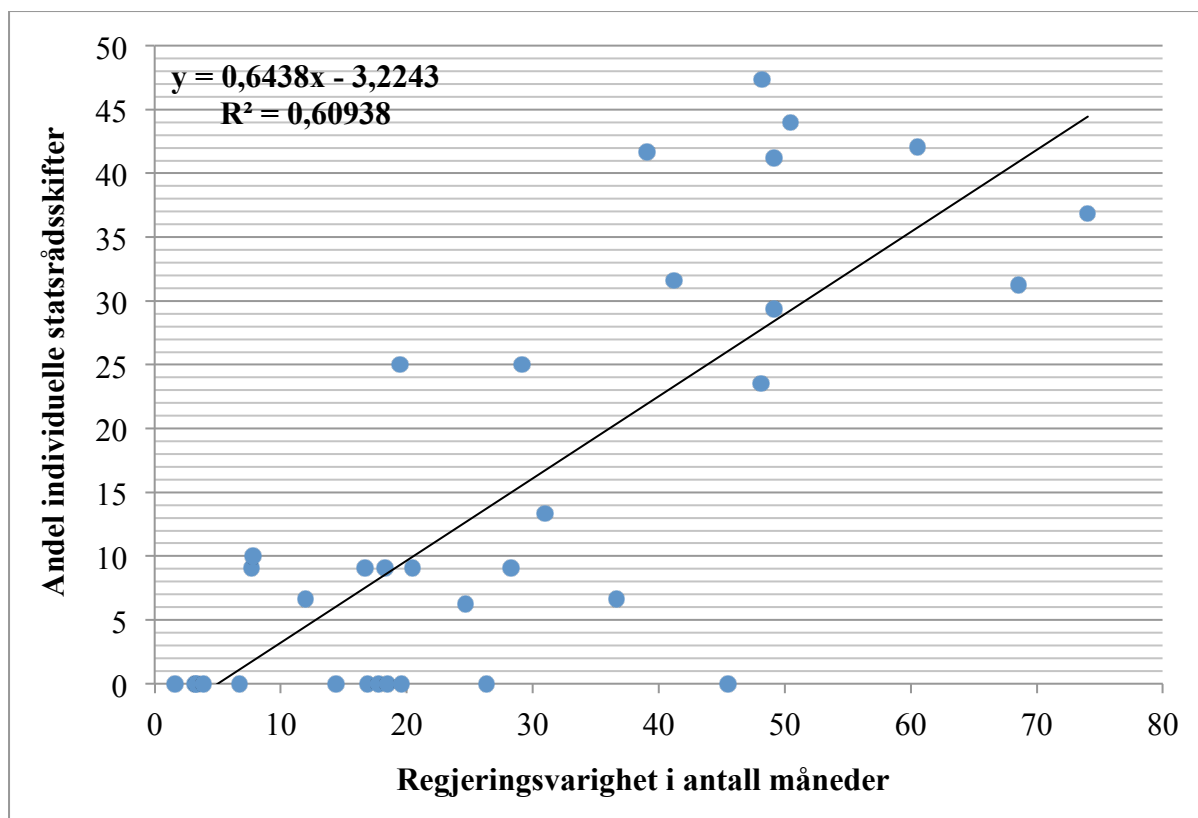
$r^2 = (0,60938)^2 \approx 0,37$ ca. 37 % fellesvarians. Det betyr at andel-variabelen (y) svarer for 37 % av variansen til varighet-variabelen (x).

⁴⁶ H₄: I parlamentariske systemer skjer individuelle statsrådsskifter, i den grad det forekommer, i regjeringer som sitter i hele eller i flere valgperioder.

Tabell 7. Antall og andel individuelle statsrådsskifter for økende regjeringlengder i Sverige etter 1917.

Regjering	Varighet i måneder	Antall og andel individuelle statsrådsskifter
Hamrin	1,6	0
Branting III	3,2	0
Pehrsson	3,4	0
De Geer Jr.	3,9	0
Swartz	6,8	0
Branting I	7,7	1 (9 %)
von Sydow	7,8	1 (10 %)
Ullsten	12,0	1 (7 %)
Hansson IV	14,4	0
Sandler	16,7	1 (9 %)
Faellidin III	16,9	0
Carlsson III	17,7	0
Trygger	18,2	1 (9 %)
Branting II	18,5	0
Faellidin II	19,5	4 (25 %)
Carlsson II	19,6	0
Lindman II	20,5	1 (9 %)
Faellidin I	24,7	1 (6 %)
Ekman II	26,4	0
Ekman I	28,3	1 (9 %)
Edén	29,1	3 (25 %)
Persson I	31,0	2 (13 %)
Bildt	36,6	1 (7 %)
Hanson II	39,1	5 (42 %)
Palme II	41,2	6 (32 %)
Hansson I	45,5	0
Reinfeldt I	48,2	4 (24 %)
Persson III	48,2	9 (47 %)
Reinfeldt II	49,2	5 (29 %)
Persson II	49,2	7 (41 %)
Carlsson I	50,5	11 (44 %)
Erlander I	60,5	8 (42 %)
Hansson III	68,6	5 (31 %)
Erlander II	74,1	7 (37 %)
Palme I	85,0	4 (22 %)
Erlander III	145,5	8 (38 %)
Totalt 97 individuelle statsrådsskifter i Sverige siden 1917		

Kilde: Statsrådsdatasett.

Figur 7. Korrelasjonen mellom regjeringsvarigheten i antall måneder og andelen individuelle statsrådsskifter i Sverige fra 1917. ⁴⁷

Kilde: Statsrådsdatasett.

⁴⁷ Periodestart er valgt ut fra året da parlamentarismen ble etablert i Sverige.

5.4 Oppsummering og diskusjon

Den tredje hypotesen har sterkest støtte i det norske tilfellet.⁴⁸ Statsrådsskiftene har blitt mindre individuelle og mer knyttet til regjeringsavgangene etter at parlamentarismen har blitt praktisert. Regjeringene har også gått av etter valg eller ved parlamentariske krisesituasjoner. Den tredje hypotesen er også sann for Sverige, men støtten er svakere når det gjelder hva som forårsaker regjeringsavgangene. For det første har statsrådsskiftene blitt mindre individuelle, og i større grad knyttet til regjeringsavgangene etter at parlamentarismen ble akseptert i 1917. Samtlige regjeringsavganger etter 1905 har også vært knyttet til valg, men i liten grad til parlamentariske krisesituasjoner slik som kabinettspørsmål, og ikke ved mistillit. Sistnevnte skyldes blant annet regjeringenes oppløsningsrett, samt at mistillitsforslag krever absolutt flertall i Sverige. Dette er en interessant forskjell mellom Norge og Sverige.

I Norge er det en høy korrelasjon mellom regjeringsvarigheten og andelen individuelle statsrådsskifter. Når det gjelder Sverige er korrelasjonen mellom regjeringsvarigheten og andelen individuelle statsrådsskifter lavere. Dataene for det svenske tilfellet gir dermed en svakere støtte enn i det norske tilfellet, men det er fortsatt en nokså klar sammenheng. Funnene av det svenske og norske tilfellet støtter oppgavens fjerde hypotese: Individuelle statsrådsavganger skjer i regjeringer som sitter i hele, eller i flere, valgperioder.

Funnene viser også en annen interessant forskjell mellom de to landene. Ut fra tabell 6 og 7 (side 63 og side 66) ser vi at det har forekommet 152 individuelle statsrådsavganger i Norge siden 1905 og 97 individuelle statsrådsavganger i Sverige siden 1917. Summen av antall individuelle statsrådsskifter i Norge er altså mye høyere sammenlignet med Sverige. En annen ting som er påfallende er at Sverige, har flere regjeringer som har styrt i én periode, sammenlignet med Norge (se tabell 16/V9 på side 99 og tabell 11/V4 på side 89 i vedlegget). Videre har ingen norske regjeringer hittil styrt sammenhengende i tre perioder (se tabell 12/V5 på side 90 i vedlegget), slik regjeringen Erlander III gjorde i Sverige (se tabell 17/V10 på side 100 i vedlegget). Sverige har med andre ord mer stabile regjeringer enn Norge, men færre utskiftninger av statsråder. Figur 6 og 7 (side 64 og side 67) viser også at korrelasjonen mellom stabile regjeringer og et høyt antall individuelle statsrådsavganger er litt sterkere for

⁴⁸ H₃: Ved utviklingen av parlamentariske systemer blir statsrådsskiftene i større grad knyttet til regjeringsavgangene, og disse regjeringsavgangene skyldes valg eller parlamentariske krisesituasjoner (mistillit, kabinettspørsmål, og lignende).

Norge enn for Sverige. Det svenske tilfellet er dermed paradoksalt. En potensiell (og instrumentell) forklaring på dette er at mistillitsordningen i Sverige som sagt må vedtas med et absolutt flertall. Dette gjør det vanskeligere for opposisjonen å fjerne statsråd.

6 Konklusjon

I dette kapittelet skal jeg oppsummere hovedfunn fra analysen og diskutere hva funnene innebærer i form av videre forskning. I denne studien har jeg etterstrebet å svare på hvordan overgangen til et parlamentarisk system har påvirket regjerings- og statsrådsstabiliteten i Norge og Sverige. Til dette formålet har jeg analysert et stort og omfattende datasett, samt mange historiske og juridiske kilder. Selv om de skandinaviske landene tradisjonelt sett har blitt oppfattet som en region med felles styresett og politisk utvikling, forsøker hovedspørsmålet og hypotesene å avdekke kontraster rundt den parlamentariske erfaringen i Norden.

6.1 Hovedfunn

Dette kapittelet inneholder en oversikt over oppgavens viktigste funn. Jeg begynner med funnene fra det første analysekapittelet. Innledningsvis har den første hypotesen, med sine to underhypoteser, blitt bekreftet for begge landene.⁴⁹ Regjeringer har i langt større grad blitt følsomme overfor valg i overgangen til et parlamentarisk system i Norge og Sverige. Videre viste den beskrivende statistikken, og de kvalitative kildene, at den gjennomsnittlige statsrådsvarigheten har blitt lavere i Norge og Sverige ved overgangen til parlamentarismen. Sammenlignet med de før-parlamentariske systemene har også statsrådsvarigheten i de to landene blitt mindre variert.

Den andre hypotesen bekreftes i tilfellet med Norge, men ikke i tilfellet med Sverige.⁵⁰ Dataene viser at starten på overgangen til parlamentarismen i Norge umiddelbart innebar en overgang fra individuelle statsrådsskifter til kollektive regjeringsskifter. I Sverige er dette ikke tilfellet. Her viser dataene og de kvalitative kildene at landet hadde kollektive regjeringsskifter fra 1905. Dette er før parlamentarismen ble etablert i 1917. I tillegg er det i Sverige en større prosentandel statsråd som blir med fra avtroppende regjering og over i

⁴⁹ H₁: Overgangen til et parlamentarisk system innebærer at regjeringene i langt større grad blir følsomme overfor valg.

Dette innebærer følgende,

H_{1A}: Gjennomsnittlig statsrådsvarighet blir lavere.

H_{1B}: Det blir mindre variasjon i hvor lenge statsråder sitter.

⁵⁰ H₂: Overgangen til et parlamentarisk system innebærer en overgang fra individuelle statsrådsskifter til kollektive regjeringsskifter.

påtroppende regjering. Dette henger sammen med de stabile sosialdemokratiske regjeringene fra 1932 til 1973, og fra 1982 til 2002.

Videre foreslår jeg to årsaker til at de parlamentariske utviklingstrekkene i Norge og Sverige har vært ulike. Den ene årsaken handler om graden av innflytelsen flertallet i parlamentet hadde på regjeringssammensetningen, samt regjeringens beslutninger. I Sverige var vesentlige parlamentariske elementer tidlig til stede, som sammenlignet med Norge skapte mindre behov for endringer i maktforholdene. Den andre årsaken dreier seg om de konservative samfunnskraftenes grad av makt. I Sverige styrte de konservative kreftene overhuset, som ga dem betydelig makt til å forsinke den parlamentariske utviklingen. I Norge hadde imidlertid ikke de konservative kreftene et eget organ som de styrte fra.

Flere interessante forskjeller kommer frem av funnene i det andre analysekapittelet. Den tredje hypotesen har sterkest støtte i det norske tilfellet.⁵¹ Dataene og de kvalitative kildene viser at statsrådsskiftene i Norge og Sverige har blitt mindre individuelle, og mer knyttet til regjeringsavgangene, ved utviklingen av parlamentarismen. Regjeringsavgangene har også vært knyttet til valg i begge landene, men kun de norske regjeringene har gått av ved parlamentariske krisesituasjoner etter 1945. Dette er en påfallende forskjell mellom landene.

Likeledes bekreftes den fjerde hypotesen for Norge og Sverige, men gir en svakere støtte for det svenske tilfellet.⁵² I Norge er det en høy korrelasjon mellom regjeringsvarigheten og andelen individuelle statsrådsskifter. Til gjengjeld er det en svakere, men fortsatt klar, korrelasjon mellom regjeringsvarigheten og andelen individuelle statsrådsskifter i Sverige. Med andre ord viser dataene at individuelle statsrådsavganger skjer i regjeringer som sitter i hele, eller i flere, valgperioder for det norske og svenske tilfellet.

Til sist avdekker dataene flere interessante observasjoner. Summen av antall individuelle statsrådsskifter i Norge er mye høyere sammenlignet med Sverige. En annen påfallende

⁵¹ H₃: Ved utviklingen av parlamentariske systemer blir statsrådsskiftene i større grad knyttet til regjeringsavgangene, og disse regjeringsavgangene skyldes valg eller parlamentariske krisesituasjoner (mistillit, kabinettspørsmål, og lignende).

⁵² H₄: I parlamentariske systemer skjer individuelle statsrådsskifter, i den grad det forekommer, i regjeringer som sitter i hele eller i flere valgperioder.

observasjon er at det i motsetning til Sverige finnes ingen tilfeller av norske regjeringer som har styrt sammenhengende i tre valgperioder. Sverige har med andre ord hatt mer stabile regjeringer enn Norge, men færre utskiftninger av individuelle statsråder. I dette henseendet er det svenske tilfellet paradoksalt. En potensiell (og instrumentell) forklaring på dette fenomenet er mistillitsordningen i Sverige, som må vedtas med flertall. Mistillitsordningen kan gjøre det vanskelig for opposisjonen å fjerne en statsråd.

Denne studien har avdekket en del klare og interessante forskjeller mellom Norge og Sverige som ikke har kommet frem i annen litteratur tidligere. Det har vært mulig å komme frem til disse funnene ved hjelp av et lengre tidsperspektiv. Mye tyder på at de nordiske landenes politiske system ikke bare skiller seg ut fra de politiske systemene utenfor Norden. Markante forskjeller har også blitt synlige ved at to av de nordiske landene har blitt sammenlignet med hverandre. Samlet viser resultatene at svensk parlamentarisme virker på en litt annen måte enn den norske parlamentarismen.

6.2 Videre forskning

Denne analysen inneholder to parallelle case-studier, hvor de samme hypotesene testes på data fra to land. Ut fra denne metoden har det blitt avdekket flere likheter og forskjeller mellom den norske og svenske parlamentarismen. Men det er fortsatt usikkert om funnene som er blitt utredet i denne studien er særegne for de to casene, eller om dette er noe generelt som også gjelder for de andre nordiske landene. Et neste skritt vil derfor kunne være å trekke inn flere land, for derved å få avklart om funnene fra analysen har gyldighet utover de to landene som analyseres. Variasjonene som har blitt synliggjort åpner også for et mer nyansert bilde av parlamentarismens iboende egenskaper. I en lignende analyse hadde det følgelig også vært interessant å integrere andre land utenfor Norden som har utviklet parlamentarismen gradvis.

Litteraturliste

- Bergman, T. (2000). Sweden: When Minority Cabinets are the Rule and Majority Coalitions the Exception. I Wolfgang C. Müller & Kaare Strøm (Red.), *Coalition Governments in Western Europe* (s. 192 - 230). Oxford: Oxford University Press.
- Bergman, T. (2003). Sweden: From Separation of Power to Parliamentary Supremacy - and Back Again? I Kaare Strøm, W. C. Müller & Torbjörn Bergman (Red.), *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies* (s. 594-619). Oxford: Oxford University Press.
- Bergman, T., & Bolin, N. (2011). Swedish Democracy: Crumbling Political Parties, a Feeble Riksdag, and Technocratic Power Holders? I Torbjörn Bergman & Kaare Strøm (Red.), *The Madisonian Turn: Political Parties and Parliamentary Democracy in Nordic Europe* (s. 251-293). Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press.
- Bergman, T., Müller, W. C., Strøm, K., & Blomgren, M. (2003). Democratic Delegation and Accountability: Cross-national Patterns. I Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller & Torbjörn Bergman (Red.), *Parliamentary Democracy: Promise and Problems* (s. 109-220). Oxford: Oxford University Press.
- Bergsbruk.se. (2010). Stripa - historik. Lastet ned fra <http://www.bergsbruk.se/Vastmanland/stripa/stripahist.htm>
- Björnberg, A. (1939). *Parlamentarismens utveckling i Norge efter 1905*. Uppsala: Statsvetenskapliga föreningen.
- Blondel, J. (1968). Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies. *Canadian Journal of Political Science*, 1(2), 180-203. doi: 10.1017/S0008423900036507
- Bryman, A. (2016). *Social Research Methods* (5. utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Cheibub, J. A. (2007). *Presidentialism, Parliamentarism, and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cheibub, J. A., & Limongi, F. (2002). Democratic Institutions and Regime Survival: Parliamentary and Presidential Democracies Reconsidered. *Annual Review Of Political Science*, 5, 151-179. doi: 10.1146/annurev.polisci.5.102301.084508
- Cheibub, J. A., Martin, S., & Rasch, B. E. (2015). Government Selection and Executive Powers: Constitutional Design in Parliamentary Democracies. *West European Politics*, 38(5), 969-996. doi: 10.1080/01402382.2015.1045289

- Cheibub, J. A., Martin, S., & Rasch, B. E. (2016). *Constitutional Parliamentarism: Executive-Legislative Relations in Early and Contemporary Parliamentary Regimes*. Paper presentert ved American Political Science Association Annual Meeting, Philadelphia, PA.
- Christophersen, K.-A. (2012). *IBM SPSS/AMOS: Databehandling og statistisk analyse* (5. utg.). Oslo: Akademika forlag.
- Christophersen, K.-A. (2013). *Introduksjon til statistisk analyse: Regresjonsbaserte metoder og anvendelse*. Oslo: Gyldendahl akademisk.
- Clark, W. R., Golder, M., & Golder, S. N. (2013). *Principles of comparative politics* (2. utg.). Los Angeles, California: SAGE.
- Dahl, R. (1971). *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven og London: Yale University Press.
- Damgaard, E. (2008). Cabinet Termination. I Kaare Strøm, W. C. Müller & T. Bergman (Red.), *Cabinets and Coalition Bargaining*. Oxford: Oxford University Press.
- Danielsen, R., Hambro, C. J., Kaartvedt, A., & Greve, T. (1964). *Det Norske Storting gjennom 150 år: Tidsrommet 1870 - 1908* (Bind II). Oslo: I Kommissjon hos Gyldendahl.
- Debes, J. (1950). *Det norske statsråd: 1814 - 1949*. Oslo: Cammermeyer.
- Döring, H., & Manow, P. (2018). Parliaments and governments database (ParlGov): Information on parties, elections and cabinets in modern democracies. Development version. Lastet ned fra <http://www.parlgov.org>
- Dørum, K. (2019, 25. januar). Vetostriden. Lastet ned fra <https://snl.no/vetostriden>
- Eckhoff, T. (1966). *Utviklingslinjer i norsk statsstyre og forfatningsrett 1814-1964*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Elster, J. (2018). A Race against Time: The Making of the Norwegian Constitution of 1814. I Jon Elster, Roberto Gargarella, Vatsal Naresh & Bjørn Erik Rasch (Red.), *Constituent Assemblies* (s. 138-160). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gerring, J. (2017). *Case Study Research: Principles and Practices* (2. utg.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gisle, J., & Holmøyvik, E. (2019). Odelstinget. *Store norske leksikon*.
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Hadenius, S. (2008). *Sveriges politiska historia från 1865 till våra dagar: Konflikt och samförstånd* (7. utg.). Stockholm: Hjalmarson & Högberg Bokförlag.
- Heidar, K. (1983). *Norske politiske fakta: 1884 - 1982*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Hellevik, O. (2002). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hofberg, H. (1906). Svenskt biografiskt handlexikon: Alfabetiskt ordnade lefnadsteckningar af Sveriges namnkunniga män och kvinnor från reformationen till nuvarande tid. I Frithiof Heurlin, Viktor Millqvist & Olof Rubenson (Red.), (2. utg.).
- Koht, H. (1940). *Eit historisk syn på den norsk-svenske unionen* (Bind 31(1937/1940)). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kolsrud, O. (2001). *Maktens korridorer: Regjeringskontorene 1814 - 1940*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kaartvedt, A. (1967). *Kampen mot parlamentarisme 1880-1884 : den konservative politikken under vetostriden* (2 utg.). Bergen: Universitetsforlaget.
- Laver, M., Gallagher, M., & Mair, P. (2011). *Representative Government in Modern Europe* (5. utg.). London: McGraw-Hill.
- Ljiphart, A. (1984). Measures of Cabinet Durability: A Conceptual and Empirical Evaluation. *Comparative Political Studies*, 17(2), 265-279. doi: 10.1177/0010414084017002006
- Ljiphart, A. (1999). *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven and London: Yale University Press.
- Ljiphart, A. (2012). *Patterns of Democracies: Government forms and performance in thirty-six countries* (2. utg.). New Haven: Yale University Press.
- matematikk.net. (2019). Boksplokk. Lastet ned fra <https://matematikk.net/side/Boksplokk>
- Narud, H. M. (2002). Har valg noen betydning? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 43(2), 245-258.
- Narud, H. M., & Strøm, K. (2000). Norway: A Fragile Coalitional Order. I Wolfgang C. Müller & Kaare Strøm (Red.), *Coalition Governments in Western Europe* (s. 158-191). Oxford: Oxford University Press.
- Narud, H. M., & Strøm, K. (2003). Norway: Virtual Parliamentarism. I K. Strøm, W. C. Müller & T. Bergman (Red.), *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies* (s. 523-551). Oxford: Oxford University Press.
- Narud, H. M., & Strøm, K. (2011). From Hønsvaldian Parliamentarism Back to Madisonian Roots. I Torbjörn Bergman & Kaare Strøm (Red.), *The Madisonian Turn: Political Parties and Parliamentary Democracy in Nordic Europe* (s. 200-250). Michigan: The University of Michigan Press.
- Narud, H. M., & Valen, H. (2008). Coalition Membership and Electoral Performance. I Kaare Strøm, W. C. Müller & T. Bergman (Red.), *Cabinet and Coalition Bargaining: The*

- Democratic Life Cycle in Western Europe* (s. 369-402). Oxford: Oxford University Press.
- Nordby, T. (2000). *I politikkens sentrum: variasjoner i Stortingets makt 1814 til 2000*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nordby, T. (2010). *Grunnlov og styreform: Norge 1814-2010*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nordby, T. (2018). *Norges politiske system etter 1814*. Oslo: Dreyers Forlag.
- Norsk biografisk leksikon. Lastet ned fra <https://nbl.snl.no>
- NSD. (i.d.). *Ministerier og regjeringer*. Lastet ned fra http://www.nsd.uib.no/polsys/index.cfm?urlname=regjering&lan=&UttakNr=27&MenuItem=N1_2&ChildItem=&State=collapse
- Nyman, T. (1999). *Kommittépolitikk och parlamentarism: Statsminister Boström och rikspolitikerna 1891-1905. En studie av den svenska parlamentarismens framväxt*. (Avhandling (Doktorgrad)), Uppsala Universitet, Uppsala. Lastet ned fra <https://journals.lub.lu.se/st/article/view/2253/1830>
- Persson, G. (2003). *Sveriges regeringar 1840 - 2003* (2. utg.): Regeringskansliet.
- Przeworski, A. (1991). *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Przeworski, A., Asadurian, T., & Bohlken, A. T. (2012). The Origins of Parliamentary Responsibility. I Tom Ginsburg (Red.), *Comparative Constitutional Design* (s. 101-137). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rasch, B. E. (2004). *Kampen om regjeringmakten: Norsk parlamentarisme i europeisk perspektiv*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Regjeringen. (i.d.-a). Norske regjeringer 1905 - 1940. Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringsliste-1905-1945/id438665/>
- Regjeringen. (i.d.-b). Søk i regjeringer siden 1814. Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/id2578015/?page=3>
- Regjeringen.no. (2018). Utvidelse av regjeringen – ikke ny regjering. Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ny-utvidelse-av-regjeringen--ikke-ny-regjering/id2626097/>
- Riksarkivet. (2019). Regeringsformen. Lastet ned fra <https://riksarkivet.se/regeringsformen>
- Riksdagen. (2016). Riksdagens historia. Lastet ned fra <http://www.riksdagen.se/sv/Sa-funkar-riksdagen/Demokrati/Riksdagens-historia/>

- Rokkan, S. (1987). *Stat, nasjon, klasse: Essays i politisk sosiologi* (Bernt Hagtvat Red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Samuels, D. J., & Shugart, M. S. (2010). *Presidents, Parties, and Prime Ministers: How the separation of powers affects party organization and behavior*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schwartz, E. (2014). Regeringen utlyser nyval 22 mars, *Frietidningen*. Lastet ned fra <http://frietidningar.nu/artikkel/116132>
- Seip, J. A. (1990). *Et regime foran undergangen*. Oslo: Pax.
- Smith, E. (2016). *Konstitusjonelt demokrati: Statsforfatningsretten i prinsipielt og komparativt lys* (3. utg.). Oslo: Fagbokforlaget.
- Stavang, P. (1964). *Parlamentarisme og maktbalanse: Maktbalansen i det norske parlamentariske systemet særleg i åra 1945 - 61*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stavang, P. (2002). *Parlamentarisme og folkestyre: Utvalde statsrettslege emne* (4 utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Stjernquist, N. (1996). *Tvåkammartiden: Sveriges riksdag 1867-1970*: Sveriges Riksdag.
- Store norske leksikon. (2018, 23. september). Sveriges historie. Lastet ned fra https://snl.no/Sveriges_historie
- Strøm, K. (1990). *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strøm, K. (2000). Delegation and accountability in parliamentary democracies. *European Journal of Political Research*, 37(3), 261–289. doi: 10.1023/A:1007064803327
- Strøm, K., Müller, W. C., & Bergman, T. (2003). Parliamentary Democracy: Promise and Problems. I Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller & Torbjörn Bergman (Red.), *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies* (s. 1-32). Oxford: Oxford University Press.
- Sveriges Riksdag. (2016). The development of constitutional law of Sweden. I *The Constitution of Sweden – The Fundamental Laws and the Riksdag Act* (s. 9-22). Stockholm: Sveriges Riksdag.
- svt. (2014). Inget nyval i mars, svt. Lastet ned fra <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/inget-nyval-i-mars>
- Saalfeld, T. (2008). Institutions, Chance, and Choices: The Dynamics of Cabinet Survival. I K. Strøm, W.C. Müller & T. Bergman (Red.), *Cabinets and Coalition Bargaining*. Oxford: Oxford University Press.

- Taylor, M., & Herman, V. M. (1971). Party Systems and Government Stability. *The American Political Science Review*, 65(1), 28-37. doi: 10.2307/1955041
- Verney, D. V. (1957). *Parliamentary reform in Sweden 1866-1921*. Oxford: Clarendon Press.
- von Beyme, K. (2000). *Parliamentary Democracy: Democratization, Destabilization, Reconsolidation, 1789-1999*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- von Sydow, B. (1997). *Parlamentarismen i Sverige: Utveckling och utformning till 1945*. Hedemora: Gidlunds Förlag.
- Warwick, P. (1979). The durability of coalition governments in parliamentary democracies. *Comparative Political Studies*, 11, 465-498. doi: 10.1177/001041407901100402
- wellbeing@school. Understanding and interpreting box plots. Lastet ned fra <https://www.wellbeingatschool.org.nz/information-sheet/understanding-and-interpreting-box-plots>

Vedlegg / Appendiks

Tabell 8/V1. Årsaker til skifte av regjeringsleder mellom 1814 og 1884 i Norge.

Regjeringsleder	Tiltredelsesår	Avgangsår	Årsak til avgang	Antall statsråd for hele regjeringssperioden ⁵³
<i>Regjeringsledere som gikk under termen "førstestatsråd"</i>				
Frederik Gottschalk von Haxthausen	1814		Søkte avskjed etter å ha fått skylden for unionsinngåelsen. Senere frikjent.	
Marcus Gjøl Rosenkrantz	1814	1815	Søkte avskjed, som ble godkjent av kong Carl Johan.	
Mathias Otto Leth Sommerhielm ⁵⁴	1815	1822	Ble utnevnt til Norges andre statsminister da Peder Anker fikk avskjed i 1822, og måtte gi fra seg embetet som førstestatsråd.	16
Jonas Collett	1822	1836	Ble pålagt av Kong Carl Johan å søke avskjed.	20
Nicolai Johan Lohmann Krog ⁵⁵	1836	1855	Søkte avskjed etter lang tjeneste og fikk innvilget avskjeden.	16 (fra 1836 – 1844) og 36 (fra 1844 til 1856)
Jørgen Herman Vogt	1855	1858	Ble anmodet om å søke avskjed, som ble innvilget, etter at han kritiserte kronprins Carls vurderinger i noen militære utnevnelser.	18
Hans Christian Petersen	1858	1861	Kong Carl uttrykte misnøye med Petersen i striden om	21

⁵³ Dette inkluderer regjeringsmedlemmene som utgjorde den norske statsrådsavdelingen i Christiania, og statsministeren samt de to statsrådene som befant seg i statsrådsavdelingen i Stockholm.

⁵⁴ Dette er den første regjeringen som står oppført i datasettet.

⁵⁵ Regjeringen Krog er delt inn i 'Krog I' (1836-1844) og 'Krog first' (1844-1856) i datasettet.

			å nedsette en ny norsk-svensk unionskomite. Peterson søkte og fikk avskjed som statsråd.	
Fredrik Stang	1861	1873	Stattholderembetet ble avskaffet og erstattet med et statsministerembete.	41
<i>Statsministre før 1884</i>				
Fredrik Stang	1873	1880	Søkte avskjed på grunn av dårlig helse, og rykter rundt at Kong Oscar II var i tvil om Stang lenger var rett mann i Kristiania.	41
Christian Selmer	1880	1884	Riksrett mot regjeringens medlemmer.	22
Christian Schweigaard ⁵⁶	1884	1884	Søkte avskjed på grunn av Venstres press for å gjøre regjeringen avhengig av Stortinget. Avskjedssøknaden ble innvilget av kong Oscar II.	11

Kilde: Norsk biografisk leksikon

⁵⁶ Også omtalt som Løvenskiold-ministeriet eller Aprilministeriet.

Tabell 9/V2. Prosentandel norske statsråd som ble med fra avtroppende regjering og deretter over i påtroppende regjering.

Regjering	Prosentandel statsråd fra avtroppende regjering som er med i den påtroppende regjeringen
Collett	80 %
Krog I	89 %
Krog first	100 %
Vogt	90 %
Petersen	78 %
Stang	50 %
Selmer	47 %
Aprilministeriet	40 %
Sverdrup	0 %
Stang I	0 %
Steen I	0 %
Stang II	0 %
Hagerup I	27 %
Steen II	0 %
Blehr I	80 %
Hagerup II	10 %
Michelsen	10 %
Løvland	25 %
Knudsen I	0 %
Konow	0 %
Bratlie	25 %
Knudsen II	0 %
Halvorsen I	0 %
Blehr II	0 %
Halvorsen II	0 %
Berge	89 %
Mowinckel I	0 %
Lykke	0 %
Hornsrud	0 %
Mowinckel II	0 %
Kolstad	0 %
Hundseid	78 %
Mowinckel III	0 %
Nygaardsvold	0 %
Gerhardsen I	13 %
Gerhardsen II	43 %
Torp	69 %
Gerhardsen III	46 %
Lyng	0 %
Gerhardsen IV	0 %
Borten	0 %
Bratteli I	0 %
Korvald	0 %
Bratteli II	0 %

Nordli	56 %
Brundtland I	71 %
Willoch	0 %
Brundtland II	0 %
Syse	0 %
Brundtland III	0 %
Jagland	58 %
Bondevik I	0 %
Stoltenberg I	0 %
Bondevik II	0 %
Stoltenberg II	0 %

Kilder: Statsrådsdatasett.

Tabell 10/V3. Norske regjeringer 1884-2017.

	Regjering		Tiltrådt	Partier	Parlamentarisk grunnlag	Regjeringstype	Årsak til avgang
1	Sverdrup	a	26.06.1884	V	83/114	Flertall ettparti	Fortsatte etter valg
2		b	(03.06.1885)	V	84/114	Flertall ettparti	Fortsatte etter valg
3		c	(08.07.1888)	MV	24/114	Mindretall ettparti	Statsministerens avgang ⁵⁷
4	Stang I		13.07.1889	H	51/114	Mindretall ettparti	Kabinettspørsmål
5	W.C. Steen I		06.03.1891	V	63/114	Flertall ettparti	Statsministerens avgang
6	Stang II	a	02.05.1893	H	35/114	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
7		b	(31.01.1895)	H	40/114	Mindretall ettparti	Valg
8	Hagerup I		14.10.1895	V, H, MV	102/114	Flertallskoalisjon	Valg
9	W.C. Steen II	a	17.02.1898	V	79/114	Flertall ettparti	Fortsatte etter valg
10		b	(20.08.1900)	V	77/114	Flertall ettparti	Statsministerens avgang
11	Blehr		21.04.1902	V	77/114	Flertall ettparti	Valg
12	Hagerup II		22.10.1903	Saml	62/117	Flertall ettparti	Uenighet mellom regjeringspartiene
13	Michelsen	a	11.03.1905	V, H, MV, Saml	110/117	Overtallig flertallskoalisjon	Fortsatte etter valg
14		b	(28.08.1906)	V, Saml	109/123	Overtallig flertallskoalisjon	Statsministerens avgang
15	Løvland		23.10.1907	V, Uavh	72/123	Mindretallskoalisjon	Negativt flertall
16	Knudsen I		19.03.1908	V, AD	76/123	Mindretall ettparti	Valg
17	Konow		02.02.1910	FV, H	64/123	Minste vinnende flertallskoalisjon	Uenighet mellom regjeringspartiene
18	Bratlie		20.02.1912	H, FV	64/123	Minste vinnende flertallskoalisjon	Valg

⁵⁷ Høyre la i 1888 frem et mistillitsforslag mot regjeringen Sverdrup, som lå an til å få flertall, men Sverdrup valgte å gå av før voteringen (Björnberg, 1939, s. 9-10).

19	Knudsen II	a	31.01.1913	V	76/123	Flertall ettparti	Fortsatte etter valg
20		b	(11.10.1915)	V	80/123	Flertall ettparti	Fortsatte etter valg
21		c	(21.10.1918)	V	54/126	Mindretall ettparti	Kabinettspørsmål
22	Halvorsen I		21.06.1920	H, FV	50/126	Mindretallskoalisjon	Kabinettspørsmål
23	Blehr II	a	22.06.1921	V	51/126	Mindretall ettparti	Kabinettspørsmål
24		b	(24.10.1921)	V	37/150	Mindretall ettparti	Kabinettspørsmål
25	Halvorsen II		06.03.1923	H, FV	57/150	Mindretallskoalisjon	Statsministerens død
26	Berge		30.05.1923	H, FV	57/150	Mindretallskoalisjon	Kabinettspørsmål
27	Mowinckel I		25.07.1924	V	37/150	Mindretall ettparti	Negativt flertall
28	Lykke		05.03.1926	H, FV	54/150	Mindretallskoalisjon	Valg
29	Hornsrud		28.01.1928	A	59/150	Mindretall ettparti	Mistillit
30	Mowinckel II	a	15.02.1928	V	30/150	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
31		b	(20.10.1930)	V	33/150	Mindretall ettparti	Kabinettspørsmål
32	Kolstad		12.05.1931	BP	25/150	Mindretall ettparti	Statsministerens død
33	Hundseid		14.03.1932	BP	25/150	Mindretall ettparti	Kabinettspørsmål ⁵⁸
34	Mowinckel III	a	03.03.1935	V	33/150	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
35		b	(16.10.1933)	V	24/150	Mindretall ettparti	Kabinettspørsmål
36	Nygaardsvold I	a	20.03.1935	A	69/150	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
37		b	(19.10.1936)	A	70/150	Mindretall ettparti	Tysk okkupasjon
38	Nygaardsvold II		07.06.1940	A, H, V, BP	147/150	Overtallig flertallskoalisjon	Statsministerens avgang
39	Gerhardsen		25.06.1945	A, H,	147/150	Overtallig	Valg

⁵⁸ I følge enkelte kilder gikk regjeringen Hundseid av ved mistillit (se for eksempel Regjeringen (i.d.-a)). Men det er generelt enighet i litteraturen om at det kun ved to tilfeller har blitt truffet mistillitsvedtak i norsk parlamentarisk historie: Ved regjeringen Hornsruds avgang i 1928 og regjeringen Gerhardsens avgang i 1963. Björnberg (1939, s. 337-339) skriver at Mowinckel, som representerte Venstre, kritiserte regjeringens finanspolitikk sterkt. Dette kunne tolkes i retning av at regjeringen Hundseid ikke lengre hadde Venstres støtte. Hundseid forklarte at regjeringen ville gå av dersom Mowinckel og Venstres forslag til finanspolitikken ble vedtatt, og stilte med andre ord kabinettspørsmål. I voteringer vant både Venstre og Arbeiderpartiet med sine forslag til en endring av regjeringens økonomiske politikk, og regjeringen gikk dermed av.

	I			V, BP		flertallskoalisjon	
40	Gerhardsen II	a	05.11.1945	A	76/150	Flertall ettparti	Fortsatte etter valg
41		b	(10.10.1949)	A	85/150	Flertall ettparti	Statsministerens avgang
42	Torp	a	19.11.1951	A	85/150	Flertall ettparti	Fortsatte etter valg
43		b	(12.10.1953)	A	77/150	Flertall ettparti	Statsministerens avgang
44	Gerhardsen III	a	22.01.1955	A	77/150	Flertall ettparti	Fortsatte etter valg
45		b	(07.10.1957)	A	78/150	Flertall ettparti	Statsministeren fortsatte etter valg
46		c	(11.09.1961)	A	74/150	Mindretall ettparti	Mistillit
47	Lyng		28.08.1963	H, SP, V	74/150	Mindretallskoalisjon	Negativt flertall
48	Gerhardsen IV		25.09.1963	A	74/150	Mindretall ettparti	Valg
49	Borten	a	12.10.1965	SP, H, KRF, V	80/150	Minste vinnende flertallskoalisjon	Fortsatte etter valg
50		b	(07.09.1969)	SP, H, KRF, V	76/150	Minste vinnende flertallskoalisjon	Uenighet mellom regjeringspartiene
51	Bratteli I		17.03.1971	A	74/150	Mindretall ettparti	Tapte folkeavstemning
52	Korvald		18.10.1972	KRF, SP, V	39/150	Mindretallskoalisjon	Valg
53	Bratteli II		16.10.1973	A	62/155	Mindretall ettparti	Statsministerens avgang
54	Nordli	a	15.01.1976	A	62/155	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
55		b	(11.09.1977)	A	76/155	Mindretall ettparti	Statsministerens avgang
56	Brundtland I		04.02.1981	A	76/155	Mindretall ettparti	Valg
57	Willoch	a	14.10.1981	H	53/155	Mindretall ettparti	Utvidelse av regjeringen
58		b	08.06.1983	H, KRF, SP	79/155	Minste vinnende flertallskoalisjon	Fortsatte etter valg
59		b	(09.09.1985)	H, KRF, SP	78/157	Mindretallskoalisjon	Kabinettspørsmål

60	Brundtland II		09.05.1986	A	71/157	Mindretall ettparti	Valg
61	Syse		16.10.1989	H, KRF, SP	62/165	Mindretallskoalisjon	Uenighet mellom regjeringspartiene
62	Brundtland III	a	03.11.1990	A	63/165	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
63		b	(13.09.1993)	A	67/165	Mindretall ettparti	Statsministerens avgang
64	Jagland		25.10.1996	A	67/165	Mindretall ettparti	Valg
65	Bondevik I		17.10.1997	KRF, SP, V	41/165	Mindretallskoalisjon	Kabinettspørsmål
66	Stoltenberg I		17.03.2000	A	65/165	Mindretall ettparti	Valg
67	Bondevik II		19.10.2001	KRF, H, V	62/165	Mindretallskoalisjon	Valg
68	Stoltenberg II	a	17.10.2005	A, SP, V	87/169	Minste vinnende flertallskoalisjon	Fortsatte etter valg
69		b	(14.09.2009)	A, SP, V	86/169	Minste vinnende flertallskoalisjon	Valg

Kilder: Danielsen, Hambro, Kaartvedt, og Greve (1964); Debes (1950); Döring og Manow (2018); Heidar (1983, s. 73 - 75); NSD (i.d.); Regjeringen (i.d.-b); Stavang (1964, s. 318).

Forkortelser:

A = Arbeiderpartiet

AD = Arbeiderdemokratene (fra 1921 kalt det Radikale Folkeparti)

BP = Bondepartiet

FV = Frisinnede Venstre

H = Høyre

KRF = Kristelig Folkeparti

MV = Moderate Venstre

Saml = Samlingspartiet (Bestod av Høyre, Moderate Venstre og Liberale Venstre/Det rene Venstre)

SP = Senterpartiet/Bondepartiet

SV = Sosialistisk Venstreparti

Uavh = Uavhengige

V = Venstre

Tabell 11/V4. Antall individuelle statsrådsskifter fordelt på antall år etter regjeringstiltredelse for norske regjeringer etter 1905 som satt i én valgperiode eller mer.⁵⁹

Regjering (én periode)	Antall individuelle statsrådsskifter etter regjeringstiltredelse						Antall medlemmer
	1 år	2 år	3 år	4 år	5 år	6 år	
Willoch		7 (23 %)		4 (13 %)	2 (6 %)		31
Nordli		4 (13 %)	8 (25 %)	3 (9 %)			32
Nygaardsvold	1 (7 %)			3 (20 %)			15
Borten			1 (5 %)		5 (24 %)		21
Brundtland III	2 (6 %)	6 (19 %)	3 (9 %)	1 (3 %)	1 (3 %)		32
Gerhardsen II	1 (5 %)		5 (24 %)		1 (5 %)	1 (5 %)	21

Kilder: Statsrådsdatasett.

⁵⁹ Tallene i parentes representerer prosentandel individuelle statsrådsskifter, det vil si antall individuelle skifter dividert på antall statsråder som har vært med i regjeringen totalt (regjeringsmedlemmer).

Tabell 12/V5. Antall individuelle statsrådsskifter fordelt på antall år etter regjeringstiltredelse for norske regjeringer etter 1905 som satt to valgperioder.⁶⁰

Regjering (to perioder)	Antall individuelle statsrådsskifter etter regjeringstiltredelse									Antall medlemmer
	0 år	1 år	2 år	3 år	4 år	5 år	6 år	7 år	8 år	
Knudsen II		2 (9 %)	2 (9 %)		2 (9 %)	1 (4 %)	4 (17 %)	3 (13 %)		23
Stoltenberg II		1 (3 %)	4 (10 %)	2 (5 %)	6 (15 %)		2 (5 %)	6 (15 %)		40
Gerhardsen III	2 (6 %)	2 (6 %)		1 (3 %)	2 (6 %)	3 (10 %)	1 (3 %)	3 (10 %)	2 (6 %)	31

Kilder: Statsrådsdatasett.

⁶⁰ Tallene i parentes representerer prosentandel individuelle statsrådsskifter, det vil si antall individuelle skifter dividert på antall statsråder som har vært med i regjeringen totalt (regjeringsmedlemmer).

Tabell 13/V6. Årsaker til skifte av regjeringsleder mellom 1840 og 1905 i Sverige.

Regjeringsleder	Tiltredelsesår	Avgangsår	Årsak til avgang	Antall statsråd for hele regjeringperioden
Arvid Posse	1840	1840	Tapte meningsmålinger i Riksdagen.	7
Carl Törnebladh	1840	1843	Statsministeren gikk av og døde året etter.	10
Lars Herman Gyllenhaal	1843	1844	Gikk av da Oscar I ble konge.	11
Johan Nordenfalk	1844	1846	Statsministerens død.	7
Arvid Posse	1846	1848	Kongen ville ha ny regjering, da det var dårlig samarbeid mellom regjeringen og Riksdagen, og regjeringen ble ansett som svak.	7
Gustav Sparre	1848	1856	Ukjent.	16
Claës Günther	1856	1858	Kronprins Carl ville ha en mer konservativ regjering.	10
Louis De Geer	1858	1870	Statsministerens avgang; Regjeringens makt ble svekket etter representasjonsreformen og av at regjeringen møtte motgang i Riksdagen.	21
Axel Adlercreutz	1870	1874	Adlercreutz hadde et nederlag i Riksdagen om utformingen av forsvaret og grunnskatt, og gikk av.	10
Edvard Carleson	1874	1875	Regjeringskrise der Riksdagen var imot et forslag fra regjeringen rundt forsvarets utforming. Kort tid etter gikk finansministeren og tre andre statsråd av etter et voteringsnederlag i Riksdagen.	9

Louis De Geer	1875	1880	Voteringsnederlag i Riksdagen på regjeringsforslag rundt forsvarrets utforming.	10
Arvid Posse	1880	1883	Voteringsnederlag i Riksdagen på regjeringens forslag rundt forsvars- og skatteutformingen.	11
Carl Johan Thyselius	1883	1884	Ble motvillig statsminister på anmodning av Kong Oscar II og fikk gå av et år senere.	10
Robert Themptander	1884	1888	Valg i andre-kammer førte til at frihandelsvennlige riksdagsmedlemmer ble erstattet med tollvennlige, og andre-kammeret fikk dermed en proteksjonistisk majoritet. Statsministeren, som var en frihandelsvennlig, gikk av.	11
Gillis Bildt	1888	1889	Alderdom, og lange utenlandsopphold gjorde Bildt lite kjent med de aktuelle forholdene. Han innså også at det var vanskelig å oppnå regjeringens politiske mål.	11
Gustaf Åkerhielm	1889	1891	Måtte gå av da et utsagn ble tolket som en krigstrussel mot Norge.	8
Erik Gustaf Boström	1891	1900	Stilte kabinettsspørsmål.	20
Fredrik Von Otter	1900	1902	Ansett som en svak regjeringssjef og led nederlag i Riksdagen i spørsmålet om stemmerett.	10
Erik Gustaf Boström	1902	1905	Mislykket forsøk på å forhandle mellom	11

			Norge og Sverige og nederlag i spørsmålet om stemmerett.	
Ramstedt	1905	1905	Motsetninger mellom regjeringen og Riksdagen, og hele regjeringen gikk av for første gang siden 1809.	10

Kilder: Hofberg (1906); Persson (2003).

Tabell 14/V7. Prosentvis svenske statsråd som ble med fra avtroppende regjering og deretter over i påtroppende regjering.⁶¹

Regjering	Prosentandel statsråd fra avtroppende regjering som er med i den påtroppende regjeringen
Tornebladh	0 %
Gyllenhaal	86 %
Nordenfalk	86 %
Posse II	83 %
Sparre	13 %
Gunther	86 %
De Geer I	86 %
Adlercreutz	57 %
Carleson	86 %
De Geer II	29 %
Posse III	0 %
Thyselius	75 %
Themptander	100 %
Bildt	20 %
Åkerhielm	0 %
Boström I	88 %
von Otter	88 %
Boström II	33 %
Ramstedt	89 %
Lundeberg	0 %
Staaff I	25 %
Lindman I	13 %
Staaff II	0 %
Hammar skjöld	0 %
Swartz	0 %
Edén	0 %
Branting I	33 %
De Geer Jr.	0 %
von Sydow	80 %
Branting II	0 %
Trygger	0 %
Branting III	0 %
Sandler	100 %
Ekman I	0 %
Lindman II	0 %
Ekman II	0 %
Hamrin	100 %
Hansson I	0 %
Pehrsson	0 %

⁶¹ Prosentandelen beregnes på antall statsråder ved startdatoen til den påtroppende regjeringen. Statsråder som kommer inn i regjeringen etter regjeringens tiltredelsesdato blir derfor ikke inkludert i beregningen. Dette er årsaken til at prosentandelen er opp til 100 % i en rekke regjeringer. I disse tilfellene har alle statsrådene i den avtroppende regjeringen blitt med i den påtroppende regjeringen.

Hansson II	30 %
Hansson III	27 %
Hansson IV	36 %
Erlander I	91 %
Erlander II	58 %
Erlander III	75 %
Palme I	85 %
Fälldin I	0 %
Ullsten	29 %
Fälldin II	20 %
Fälldin III	80 %
Palme II	0 %
Carlsson I	85 %
Carlsson II	93 %
Bildt	0 %
Carlsson III	0 %
Persson I	75 %
Persson II	70 %
Persson III	50 %
Reinfeldt I	0 %
Reinfeldt II	100 %

Kilde: Statsrådsdatasett.

Tabell 15/V8. Svenske regjeringer fra 1905 til 2014.

	Regjering		Tiltrådt	Partier	Parlamentarisk grunnlag	Regjeringstype	Årsak til avgang
1	Lundeberg		02.08.1905	L, LS, P	197/230	Samlingsregjering	Valg
2	Staaft I		07.11.1905	L, SAP	106/230	Mindretallskoalisjon	Valg
3	Lindman I		29.05.1906	L, P, M, NF	84/230	Mindretallskoalisjon	Valg
4	Staaft II		07.10.1911	FL	101/230	Mindretall ettparti	Regjeringens avgang
5	Hammar skjold I	a	17.02.1914	NP-AV	86/230	Embedsmannsregjering	Fortsatte etter valg
6		b	(13.11.1914)	NP-AV	86/230	Mindretall ettparti	Valg
7	Swartz		30.03.1917	LB-AV, NP-AV	86/230	Mindretallskoalisjon	Valg
8	Edén		19.10.1917	SAP, FL	148/217	Flertallskoalisjon	Uenighet mellom regjeringspartiene
9	Branting I		10.03.1920	SAP	86/217	Mindretall ettparti	Valg
10	De Geer		27.10.1920	NP-AV	71/230	Mindretall ettparti	Statsministerens avgang
11	von Sydow		23.02.1921	NP-AV	71/230	Mindretall ettparti	Valg
12	Branting II		13.10.1921	SAP	93/230	Mindretall ettparti	Kabinettspørsmål
13	Trygger		19.04.1923	LB-AV	62/230	Mindretall ettparti	Valg
14	Branting III		18.10.1924	SAP	104/230	Mindretall ettparti	Statsministerens avgang
15	Sandler		24.01.1925	SAP	104/230	Mindretall ettparti	Kabinettspørsmål
16	Ekman I		07.06.1926	FF, SLP	33/230	Mindretallskoalisjon	Valg
17	Lindman II		02.10.1928	LB-AV	73/230	Mindretall ettparti	Kabinettspørsmål
18	Ekman II		07.06.1930	FF	28/230	Mindretall ettparti	Statsministerens avgang
19	Hamrin		06.08.1932	FF	32/230	Mindretall ettparti	Statsministerens avgang
20	Hansson I		24.09.1932	SAP	104/230	Mindretall ettparti	Statsministerens avgang
21	Pehrsson-Bramstorp		19.06.1936	B	36/230	Mindretall ettparti	Valg
22	Hansson II		28.09.1936	SAP, B	148/230	Minste vinnende flertallskoalisjon	Den Finske vinterkrigen

23	Hansson III	a	13.12.1939	SAP, Hr, B, FP	219/230	Overtallig flertallskoalisjon	Fortsatte etter valg
24		b	(15.09.1940)	SAP, Hr, B, FP	227/230	Overtallig flertallskoalisjon	Fortsatte etter valg
25		c	(17.09.1944)	SAP, Hr, B, FP	215/230	Overtallig flertallskoalisjon	Slutten av den annen verdenskrig
26	Hansson IV		31.07.1945	SAP	115/230	Mindretall ettparti	Statsministerens død
27	Erlander I	a	11.10.1946	SAP	115/230	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
28		b	(19.09.1948)	SAP	112/230	Mindretall ettparti	Valg
29	Erlander II	a	01.10.1951	SAP, B	142/230	Minste vinnende flertallskoalisjon	Utvidelse av regjeringen
30		b	(21.09.1952)	SAP, B	136/230	Minste vinnende flertallskoalisjon	Fortsatte etter valg
31		c	(26.09.1956)	SAP, B	125/231	Minste vinnende flertallskoalisjon	Fortsatte etter valg
32	Erlander III	a	31.10.1957	SAP	106/231	Mindretall ettparti	Uenighet mellom regjeringspartiene
33		b	(01.06.1958)	SAP	111/231	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
34		c	(18.09.1960)	SAP	114/232	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
35		d	(20.09.1964)	SAP	113/233	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
36		e	(15.09.1968)	SAP	125/233	Flertall ettparti	Statsministerens avgang
37	Palme I	a	14.10.1969	SAP	125/233	Flertall ettparti	Fortsatte etter valg
38		b	(20.09.1970)	SAP	163/350	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
39		c	(16.09.1973)	SAP	156/350	Mindretall ettparti	Valg
40	Fälldin I		08.10.1976	C, MSP, FP	180/349	Minste vinnende flertallskoalisjon	Uenighet mellom regjeringspartiene
41	Ullsten		18.10.1978	FP	39/349	Mindretall ettparti	Valg
42	Fälldin II		12.10.1979	MSP, C, FP	175/349	Minste vinnende flertallskoalisjon	Uenighet mellom regjeringspartiene
43	Fälldin III		19.05.1981	C, FP	102/349	Mindretallskoalisjon	Valg

44	Palme II	a	08.10.1982	SAP	166/349	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
45		b	(15.09.1985)	SAP	159/349	Mindretall ettparti	Statsministerens død
46	Carlsson I	a	01.03.1986	SAP	159/349	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
47		b	(18.09.1988)	SAP	156/349	Mindretall ettparti	Valg
48	Carlsson II		26.02.1990	SAP	156/349	Mindretall ettparti	Valg
49	Bildt		04.10.1991	MSP, FP, C, Ks	170/349	Mindretallskoalisjon	Valg
50	Carlsson III		07.10.1994	SAP	161 /349	Mindretall ettparti	Statsministerens avgang
51	Persson I	a	22.03.1996	SAP	161/349	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
52		b	(07.10.1998)	SAP	131/349	Mindretall ettparti	Fortsatte etter valg
53		c	(21.10.2002)	SAP	144/349	Mindretall ettparti	Valg
54	Reinfeldt	a	06.10.2006	MSP, C, FP, Kd	178/349	Minste vinnende flertallskoalisjon	Fortsatte etter valg
55		b	(19.09.2010)	MSP, FP, C, Kd	173/349	Mindretallskoalisjon	Valg

Kilder: Bergman (2000, s. 220 - 221); Bergman og Bolin (2011, s. 264 - 265); Döring og Manow (2018); Persson (2003).

Forkortelser:

B = Bondeförbundet
C = Centerpartiet
FL = Frisinnade landsföreningen
FF = Frisinnade folkpartiet
FP = Folkpartiet liberalerna
Hr = Högers riksorganisation
Ks = Kristdemokratiska Samhällspartiet
Kd = Kristdemokraterna
LS = Liberala samlingspartiet
L = Lantmannapartiet
LB-AV = Lantmanna och Borgarepartiet [Allmänna Valmansförbundet]
M = Moderata partiet / Första kammarens moderata parti
MSP = Moderata samlingspartiet / Moderaterna / Nya Moderaterna
MP = Miljöpartiet de Gröna
NF = Nationella framstegspartiet

Tabell 16/V9. Antall individuelle statsrådsskifter fordelt på antall år etter regjeringstiltredelse, for svenske regjeringer etter 1917 som satt i én valgperiode.⁶²

Regjering (én periode)	Antall individuelle statsrådsskifter etter regjeringstiltredelse							Antall medlemmer
	0 år	1 år	2 år	3 år	4 år	5 år	6 år	
Reinfeldt II		2 (12 %)	1 (6 %)	1 (6 %)	1 (6 %)			17
Persson II	3 (≈18 %)	1 (6 %)	2 (12 %)		1 (6 %)			17
Carlsson I	1 (4 %)	1 (4 %)	5 (20 %)	2 (8 %)	2 (8 %)			25
Erlander I		1 (5 %)	2 (11 %)	3 (16 %)	1 (5 %)	1 (5 %)		19
Hansson III			1 (6 %)		1 (6 %)	3 (19 %)		16
Erlander II				1 (5 %)	1 (5 %)		5 (26 %)	19

Kilde: Statsrådsdatasett.

⁶² Tallene i parentes representerer prosentandel individuelle statsrådsskifter, det vil si antall individuelle skifter dividert på antall statsråder som har vært med i regjeringen totalt (regjeringsmedlemmer).

Tabell 17/V10. Antall individuelle statsrådsskifter fordelt på antall år etter regjeringstiltredelse, for svenske regjeringer etter 1917 som satt to valgperioder. ⁶³

Antall individuelle statsrådsskifter etter regjeringstiltredelse									
Regjering (to perioder)	1 år	2 år	4 år	5 år	6 år	8 år	10 år	12 år	Antall medlemmer
Palme I	1 (6 %)	1 (6 %)	1 (6 %)		1 (6 %) ₁				18
Erlander III		1 (5 %)	1 (5 %)	1 (5 %)		2 (10 %)	1 (5 %)	2 (10 %) ₁	21

Kilde: Statsrådsdatasett.

⁶³ Tallene i parentes representerer prosentandel individuelle statsrådsskifter, det vil si antall individuelle skifter dividert på antall statsråder som har vært med i regjeringen totalt (regjeringsmedlemmer).

